RESSENYES I NOTES CRÍTIQUES

RESSENYES COL·LECTIVES

Annali. Sezione Romanza de l'*Istituto Universitario Orientale*, vol. XXXIV, 1. Nàpols, gener 1992. *Atti del Convegno Internazionale «Ramon Llull, il lullismo internazionale, l'Italia*. Homenatge de l'Associazione Italiana di Studi Catalani a Miquel Batllori. Nàpols 30 i 31 de març, 1 d'abril de 1989. Edició a cura de Giuseppe Grilli.

1) CANDELLERO, «Un importante documento biografico lulliano: la "Vita Coetanea"»
2) SERVERAT, «Autour de la date de composition du "Libre d'Amic e Amat" de Ramon Llull»
3) COMPAGNA PERRONE, «Sulla diffusione del "Libre de Meravelles" in Italia: il ms. di Venezia»
4) MINERVINI, «Appunti sui "Commençaments de medicina" lulliani»
5) PEREIRA, «Alchimia lulliana: aspetti e problemi del "corpus" di opere alchemiche attribuite a Raimondo Lullo (XIV-XVII sec.)»
6) ESCOBEDO, «Les impressions lul·lianes: incunables de la "Bibliografia Espanyola d'Itàlia" d'Eduard Toda»
7) SPAMPINATO BERETTA, «Lullo in Sicilia»
8) SCARSELLA, «Funzioni dell'immaginario medievale nel "Phantasticus"»
9) ROMANO, «Llull e la cultura ebraica. Tentativo di sistematica»
10) PUIG, «L'estetica in Ramon Llull»
11) VARVARO, «Note su Ramon Llull narratore»
12) GAVAGNIN, «Per una lettura del "Blanquerna"»
13) ALEMANY, «Imbricacions entre la intencionalitat i el discurs explícit del "Blanquerna" lul·lià»
14) ROCA MUSSONS, «La finestra di Natana»
15) POLI, «Sul problema della comunicazione in Lullo»
16) NASTA, «Appunti per la semiosi di sei voci del vocabolario latino di Raimundus Lullus»
17) VÁZQUEZ JANEIRO, «"Gracián". Un "Fèlix" castigliano del secolo XV. Una ricerca sull'innominato autore»
18) CIRILLO, «Ramon Lull "duca e maestro" nel poema di Bartolomeo Gentile Fallamonica»

19) SIRRI, «L'"Ars Reminiscendi" di G. B. Della Porta»
20) PASTINE, «Llull e il pensiero della controriforma»
21) MOLAS, «Ramon Llull i la literatura contemporània»
22) ARQUÉS, «Ramon Llull, mirall orsià i noucentista»
23) SALUDES I AMAT, «Suggestioni lulliane in Mercè Rodoreda: "Aloma" in "Aloma"»
24) BERTRAN I CASANOVAS, «Llull e il Mediterraneo. Appunti per l'analisi di un mito letterario»
25) SANSONE, «Ausias/Ausiàs e la metrica»
26) ANNICCHIARICO, «Sulla tradizione manoscritta del "Segon llibre del Crestià" di Francesc Eiximenis»
27) PABA, «Elements medievals en la llengua i en la literatura oral de l'Alguer»
28) DELOR I MUNS, «Fonts dantesques a l'obra de Salvador Espriu»
29) FRATTALE, «Esotismo antiromantico e "japonisme" post-simbolista negli Haiku di Josep Maria Junoy»
30) ESCALA, «La strategia ironica di Josep Maria de Sagarra in "Vida privada"»
31) GROSSMANN, «La sociolinguistica catalana oggi»
32) CONVERSI, «Crisi della teoria sociolinguistica e studi sull'immigrazione in Catalogna»
33) PAYRATO, «Sociolingüística, pragmàtica i contacte de llengües»
34) TURELL, «Per una sociolingüística de la variació: la lingüística correccional i la llengua catalana»
35) MORVAY, «Normalització-Normativització dels diccionaris catalans. El problema de les unitats lèxiques pluriverbals»
36) MARTÍ I CASTELL, «Què és "normal" en la normalització lingüística?»

El gruixut volum d'actes del *Convegno Internazionale «Ramon Llull, il lullismo internazionale, l'Italia»*, celebrat a Nàpols la primavera de 1989, i tot just aparegut el gener de 1992, s'obre amb un homenatge preliminar al P. Miquel Batllori a càrrec de Giuseppe Grilli i amb una «Prolusione riconoscente» de l'il·lustre historiador.

Una primera secció del volum inclou vint-i-quatre treballs que, d'una manera més o menys directa, es refereixen al tema del congrés, Ramon Llull i el lul·lisme. Tres d'aquestes monografies fan referència a problemes històrics que planteja la biografia lul·liana. M. Spampinato examina de forma prou completa les relacions que Llull va tenir amb Sicília i amb Frederic III, i el lul·lisme a l'illa. David Romano fa igualment un estat de la qüestió, en aquest cas sobre els contactes de Llull amb l'hebraisme amb els següents punts d'estudi: hebreus i hebraisme als temps de Llull, contactes del beat amb els hebreus, hebreus i hebraisme en l'obra lul·liana. El retard de tres anys en la publicació del llibre (segurament no imputable a la voluntat de l'Associazione Italiana di Studi Catalani) fa que un estudi com el de M. Candellero sobre la *Vita coaetanea*, que el 1989 contenia algunes idees interessants, ara

resulti desfasat per les contribucions importants de F. Domínguez o M. D. Johnston, entre d'altres.

Tres estudis són dedicats a qüestions diverses de la transmissió de l'*opus* lul·lià. A. M. Compagna fa un estudi exhaustiu de la tradició manuscrita del *Llibre de meravelles* a Itàlia (en català i en italià); presta una atenció especial a l'ordenació irregular de capítols i llibres del manuscrit de la Biblioteca Marciana de Venècia. L'autora vol explicar la difusió extraordinària del *Fèlix* a la península italiana com a obra adreçada a la formació dels predicadors, però *oblida* aspectes importants de la relació entre Llull, els ordes religiosos i l'homilètica. V. Minervini recupera un manuscrit català dels *Començaments de medicina* que ha passat inadvertit (Fondo antico, francese z.25 (=259) de la Marciana de Venècia); compara el text d'aquest amb el del manuscrit de l'Ambrosiana (I 117 sup) i amb el de l'edició moguntina. Tot i que Minervini no té en compte algunes aportacions fonamentals al tema d'A. Bonner o R. Pring-Mill, la dada és naturalment molt important. Finalment, Joana Escobedo fa una revisió i una ampliació de les informacions bibliogràfiques sobre incunables lul·lians que havia ofert E. Toda a la seva *Bibliografia espanyola d'Itàlia. Dels orígens de la imprempta fins a l'any 1900* (1927-31, 5 vols.).

L'anàlisi literària més remarcable del volum és la d'A. Vàrvaro, que situa el *Blaquerna* en el context narratiu que li és coetani i detecta discrepàncies i coincidències amb les convencions del gènere. Entre les primeres: la intemporalitat i la indeterminació espacial, l'absència d'acció, l'exhaustivitat narrativa, l'absència d'antagonista, etc.; en aquest sentit, el *Blaquerna* és més a prop de l'àmbit didàctic que no pas del literari. Entre les segones: la narració de la biografia del protagonista (des de la infantesa), el desenvolupament de la trama com a restitució d'un ordre trencat, la importància del diàleg. Les conclusions de Vàrvaro no són una novetat, però el seu assaig no deixa de tenir interès: el *Blaquerna* té al darrere un projecte no literari que el condiciona, Llull és un narrador atípic. Els treballs de G. Gavagnin i R. Alemany segueixen de prop el desenvolupament argumental del mateix *Blaquerna* i ens recorden alguns aspectes de la novel·la com a text intencional.

V. Serverat es planteja el problema de datació del *Llibre d'amic e Amat*. Sosté una redacció llarga per a l'opuscle del *Blaquerna*, que hauria estat començat coetàniament amb el *Llibre del Gentil* i el *Llibre de contemplació* i que hauria estat acabat amb la novel·la que l'inclou, abans de 1284. Al llarg del treball, tanmateix, l'autor demostra una tendència perillosa a agafar el rave per les fulles; basa els seus arguments en la detecció d'uns indicis autobiogràfics en el text que són bastant més que forçats (per exemple, l'expressió d'una experiència d'exili i de llunyania que l'autor relaciona amb la primera estada de Llull a Montpeller i amb una hipotètica estada a Roma el 1283-84; o la referència a un eclipsi al versicle 205 com a dada històrica) i en interpretacions de contingut molt discutibles (per exemple, detecta l'ús de figures de l'Art en els versicles per la presència d'alguns dels conceptes que empren aquelles, sense tenir en compte que precisament allò que defineix l'Art és la limitació del nombre de conceptes i el procediment d'utilització).

A. Scarsella fa una breu i esbiaixada aproximació als conceptes de «fantasia» i «imaginació» en el *Phantasticus*: al costat del significat tradicional i negatiu del terme «fantàstic», apareix en Llull un sentit positiu i pràctic de tradició escolàstica.

D'entre els treballs que es dediquen a aspectes diversos del lul·lisme, cal destacar l'excel·lent introducció que presenta Michela Pereira a la tradició alquímica apòcrifa que es relaciona amb el beat. En caracteritzar-la, l'autora remarca la centralitat del *Testamentum* en la seva formació i la importància dels textos com el *Liber intentione alchimistarum*, el *Liber lapidarii*, el *Codicillus* i el *Liber de secretis naturae*. El treball havia estat publicat en anglès a «Catalan Review» IV, 1-2 (1990). Isaac Vázquez planteja el problema d'autoria de la novel·la lul·liana *Gracián*, produïda a Castella al segle XV: apunta com a solució a un poeta castellà i franciscà (fra Diego de Moxena o fra Diego de Valencia). Teresa Cirillo dedica el seu treball al poema al·legòric de B. Gentile Fallamonica, de ressons dantescos, en què Llull i la seva doctrina esdevenen objectes literaris; l'autora estudia el text com a mostra d'un gènere compilatiu humanístic i com a producte del lul·lisme italià de final de segle XV. Raffaelle Sirri fa un estudi de l'*Ars reminiscendi* de G. B. della Porta en les seves tres edicions (1566, 1583, 1602), quant al seu contingut i quant a les relacions amb G. Bruno; posa de manifest com al darrere dels interessos mnemotècnics d'ambdós autors hi ha l'*ars combinatoria* del beat. Dino Pastine analitza la recepció de Llull entre els pensadors de la Contrareforma a mitjan segle XVII. El beat és pres en consideració per aquells que no se situen en la tradició escolàstica aristotèlica; són autors que critiquen o fins condemnen l'Art però que se senten atrets pels seus mecanismes o per les seves finalitats; l'autor estudia Juan de la Mariana, Juan de Caramuel, Athanasius Kirchner, Sebastián Izquierdo.

Quatre treballs es dediquen a la recepció de Llull en la literatura catalana contemporània. Joaquim Molas fa precisament un inventari general del ressò que el beat ha tingut en els textos literaris. Rossend Arqués se centra en Llull com a autoritat en el sistema orsià. Rosa M. Saludes ressegueix les traces lul·lianes en l'obra de M. Rodoreda, especialment a la novel·la *Aloma*. Rosa Bertran parla d'un concepte tan confús com el de «mediterrània», en relació amb Llull, en l'obra de Lluís Racionero (!).

Finalment, caldria encara fer esment de quatre treballs que prenen Llull com a pretext per a consideracions que, de fet, tenen poc a veure amb els estudis lul·lians. A. Puig fa un intent de caracterització de l'estètica en l'obra del beat des d'una òptica moderna i es mou en un corpus petit i molt vague de citacions lul·lianes. M. A. Roca Mussons assaja una anàlisi simbòlica dels episodis en què apareix Natana en relació amb l'acció narrativa i l'espai arquitectònic en què es desenvolupen. D. Poli pretén d'estudiar la semiosi lul·liana apuntant objectius molt diversos sense arribar, al meu entendre, a definir cap esquema coherent a partir del seu propòsit. M. Nasta, en fi, analitza els mots *intellectus*, *imaginatio*, *sensus*, *modum*, *ens*, *forma*, i posa en relleu les relacions entre estructura trinitària de l'univers i llenguatge lul·lià amb la voluntat de trobar paral·lelismes entre Llull i la semiologia moderna.

Una segona secció del volum agrupa sis articles de temes diversos. Giuseppe E. Sansone reexamina el problema de la pronunciació del nom de fonts d'Ausiàs/Ausias March a partir de la informació que forneix l'anàlisi mètrica de l'única autocitació del poeta (CXIV, v. 88) i de les diverses aparicions del nom en poesies catalanes i castellanes posteriors; Sansone s'inclina amb prudència per Ausias.

Annamaria Annicchiarico analitza, amb una sèrie de taules de variants com esbós de *recensio*, les relacions que existeixen entre els tres manuscrits que han transmès el *Segon* del *Crestià* d'Eiximenis.

Rosa M. Delor estudia la presència de Dante en la poesia i la prosa de Salvador Espriu; caracterització que va des de la presència de la literatura italiana en el fitxer de lectures que el poeta mantenia als anys 40, passant per l'estudi de fonts en l'obra, fins a l'anàlisi de comunitat de conceptes. Delor assenyala Dante com una influència poderosa en Espriu.

Loretta Frattale tracta de la presència de l'*haiku* a occident i a Catalunya a través de l'ús que en fa J. M. de Junoy, que conjuga en aquest gènere una aspiració a l'universal i una redescoberta dels valors nacionals propis del noucentisme i de l'avantguarda.

Antoni Paba fa una breu anàlisi lingüística i literària de la pregària popular algueresa «Pare nostro» i Maria Escala pren la ironia com a clau de lectura de *Vida privada* de Josep M. de Sagarra.

La tercera, i última, secció del volum que ens ocupa ofereix les diferents aportacions que es van fer a la taula rodona que el congrés va dedicar a la sociolingüística catalana. D. Conversi comenta de manera sumària i poc aprofundida el desenvolupament d'aquesta disciplina des dels anys 60 fins als nostres dies, en paral·lel amb l'evolució social i lingüística a Catalunya. Lluís Payrató fa un repàs a les mancances que es detecten en la sociolingüística catalana, en la pragmàtica i en l'estudi dels problemes derivats dels contactes entre llengües; subratlla la necessitat de potenciar la recerca lingüística fonamentada en l'estudi dels àmbits concrets en què interaccionen els parlants d'una comunitat (orientació microsociolingüística). M. Teresa Turell reclama l'atenció per als estudis de la variació i del canvi lingüístic en la llengua catalana; caracteritza (respecte a d'altres models, com ara el generativista) el que ha de ser una sociolingüística de la variació aplicada al català, des d'una perspectiva que relacioni les variables lingüístiques amb altres factors lingüístics o socials. J. Martí i Castell desenrotlla un breu comentari sobre les ambigüitats que presenten les lleis fonamentals en matèria de definició lingüística i fa algunes precisions sobre el concepte de normalització. Finalment, K. Morvay es fixa en el tractament de les unitats fraseològiques en els diccionaris catalans: assenyala incoherències i proposa vies de solució.

ALBERT SOLER

El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987, a cura d'Albert Rossich i August Rafanell. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1989.

Tot i que el Barrroc va tenir un gran desenvolupament als països catalans, les manifestacions artístiques i ideològiques d'aquest període han patit, al llarg dels últims cent cinquanta anys, la incomprensió de la gran majoria dels nostres historiadors: nascuda amb la Renaixença, la nostra tradició erudita va negar tota virtualitat a l'estètica barroca, que va considerar decadent, i els seus fruits van ser arraconats o menystinguts, fins a caure en l'oblit. Darrerament, però, s'han incrementat les aportacions a l'estudi de la història i la cultura catalanes del Barroc i són notables els treballs que ja no es limiten a interrogar-se sobre la qualitat de la producció d'aquest període, sinó que, deixant de banda els prejudicis heretats, tracten de valorar-les objectivament i obren noves perspectives per a la seva interpretació. Tanmateix, moltes vegades les contribucions que es fan des de les diferents disciplines s'ignoren entre si i acaben convertint-se en el testimoni d'una sola veu. Precisament per això, un dels mèrits de les jornades que es van celebrar a Girona, organitzades per l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes Francesc Eiximenis, és el seu caràcter interdisciplinari, cosa que ha ofert als estudiosos de diverses àrees l'oportunitat de donar a conèixer els seus respectius treballs i els ha permès de fer una revaloració conjunta del context històric i social en què es desvetllaren la sensibilitat i l'estètica barroques. La publicació de les *Actes* d'aquestes sessions, tot i que com és lògic no ha pogut recollir els interessants debats que acompanyaren les diferents intervencions, posa ara a l'abast de tots els que senten interès pel Barroc català una sèrie d'articles (alguns dels quals van acompanyats d'annexos documentals) on no manquen aspectes suggeridors i observacions que poden servir de punt de referència per a noves recerques.

Els estudis reunits dins *El barroc català* s'agrupen en cinc seccions. La primera, «El marc històric», l'encapçala una ponència de Núria Sales, *Alguns aspectes de la Catalunya del Barroc*, on es dibuixa un panorama que obre els horitzons a la multifacètica realitat històrica que conforma una època complexa i plena de contrastos. Inicia la sèrie de comunicacions la presentada per Xavier Gil, *Noves visions sobre velles realitats de les relacions entre la capital i els territoris a les monarquies europees dels segles XVI i XVII*, on analitza la realitat del poder a l'Antic Règim i, després de presentar-ne un assaig bibliogràfic, es qüestiona els conceptes d'«estat modern» i «absolutisme monàrquic», tot proposant una perspectiva d'estudi que tingui en compte que en la vida política de tota col·lectivitat es dóna una «combinació canviant de concepcions ascendents i descendents del poder», i que cap dels termes dels binomis estat-societat, capital-territoris, centre-localitats no són «conceptes tancats, acabats ni suficients», sinó que tots ells s'influeixen entre si. Xavier Torres i Sans, a *El bandolerisme català del Barroc: ¿«Fill de la Misèria» o de la benestança?* (intervenció on sintetitza la primera part de la seva memòria de doctorat), reconsi-

dera la significació d'aquest fenomen i la seva veritable naturalesa, i constata, a través de l'anàlisi de les complicitats i fautories, que les arrels últimes del bandolerisme de la Catalunya cinc i siscentista «caldria cercar-les tant en la misèria com en la benestança, i més aviat entre les classes possessores o acomodades que no pas entre la massa de pobres i desarrelats». Joan Busquets, a *Bisbes espanyols i francesos a Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, constata, després d'estudiar la configuració de l'episcopat i la seva actitud al llarg del conflicte, l'essencial paper dels bisbes com a «funcionaris reials i executors de la política de l'Estat» i el seu pes en la castellanització del país. La comunicació d'Eva Serra i Puig, *L'inici formal de la guerra contra el rei: un censal de tres-centes mil lliures. Nota a un aspecte de la Guerra dels Segadors*, parteix de l'estudi d'un deute públic emès per la Diputació General en els moments crítics previs a la revolta i, després de comparar la llista de censalistes amb la dels exiliats, es pregunta si «seria aventurat pensar que (...) aquest sector censalista podia estar més a prop de les institucions catalanes que no pas de la Corona, en contrast amb el bloc d'exiliats»; sigui com sigui, amb la seva aportació l'autora planteja la necessitat d'un treball sòlid sobre l'endeutament, tant públic com privat, en aquells dies de lluites. Tanca aquesta secció la intervenció de Jordi Vidal Pla, *Exèrcit i conflictivitat social. Exemples de resistència al Penedès en el segle XVII*, que analitza els conflictes generats pels continuats allotjaments militars des de la perspectiva de les comunitats pageses o vilatanes d'aquest territori de reraguarda.

La segona secció, dedicada a «L'arquitectura i les arts plàstiques», s'obre amb la ponència de Joan Ainaud de Lasarte, *El barroc català*, en què, després de fer una síntesi historiogràfica, ressegueix el panorama artístic d'aquest període (sense oblidar tècniques com l'orfebreria, la calcografia o l'art popular), i es pregunta «fins a quin punt tenen objectivitat o convencionalitat els termes que emprem per ordenar i qualificar les etapes artístiques», ja que no hi ha una ruptura entre les experiències d'un període i l'anterior. La comunicació de Joan-Ramon Triadó, *L'art a l'època del Barroc: una proposta d'anàlisi interdisciplinar*, suggereix diverses línies d'estudi per acostar-se a l'obra artística i planteja la seva anàlisi dins un marc cultural ampli, cosa que fa necessària la col·laboració entre les diferents disciplines que s'integren en el seu estudi. Després de l'aportació de Josep Clara, un estudi monogràfic sobre *La façana principal de la col·legiata de Sant Feliu de Girona* on es ressegueix aquesta construcció «bastida i concebuda com un gran retaule que posseeix un cert regust clàssic», segueixen dues comunicacions que se centren precisament en l'estudi dels retaules barrocs: La primera, titulada *Retaules barrocs*, d'Eugeni Cortade, apunta algunes consideracions generals sobre aquesta manifestació escultòrica, tot i que se centra principalment en les creacions rosselloneses. L'altra, *Les traces de retaules barrocs. Proposta per a un primer catàleg*, de Bonaventura Bassegoda i Hugas, presenta un inventari (on es recullen traces de retaules o altars, projectes de decoració de capelles i models d'orgues) de peces procedents de diferents col·leccions (alguns d'aquests esbossos es reprodueixen en làmines); l'autor

d'aquesta comunicació revela el gran interès que presenta l'estudi de les traces, ja que poden servir per conèixer obres o documents contractuals que no ens han arribat, alhora que il·lustren l'evolució de la tipologia i formes dels retaules i ens apropen a la cultura gràfica dels seus creadors. Les dues comunicacions següents es refereixen també al món de l'escultura barroca: La de Mercè Vidal i Solé aporta noves dades a l'entorn de l'activitat de *L'escultor Antoni Tremulles (c. 1570 - c. 1640)*, mentre que la de M. Assumpta Roig i Torrentó analitza *Una representació escultòrica del magníficat*, unicum exemplum *del barroc català*, oferint una lectura (basada en les al·legories que representen el tema i les seves relacions amb els textos religiosos) de les figures que conformen un relleu escultòric ubicat a la capella dels Colls de Sant Llorenç de Morunys. La intervenció de Joan Bosch i Ballbona, *Novetats a l'entorn del pintor Pere Cuquet: les teles del retaule major del Carme de Manresa*, dóna una nova interpretació a l'obra d'aquest artista i analitza els trets característics d'un estil peculiar, en perfecta consonància amb el context social on es genera, però que «es troba incòmode dins les genèriques etiquetes historiogràfiques que li han estat adjudicades perquè no li escauen en absolut». Clou aquesta secció una *Bibliografia de Cèsar Martinell i Brunet*, elaborada per Maria Martinell i Taxonera i Bonaventura Bassegoda, que posa en relleu l'ampli cabal de publicacions d'un dels primers autors que van revalorar l'art barroc català.

La tercera secció agrupa els treballs sobre un aspecte tan revelador de la sensibilitat barroca com són «Les festes, l'art efímer i l'escenografia». Obre aquest capítol la intervenció de M. Àngels Pérez Samper, que ens ofereix una visió de *Les festes reials a la Catalunya del Barroc*, centrada especialment en l'anàlisi de tot el ritual que comporta l'entrada règia a la ciutat i el paper que exerceix l'art en el conjunt de festeigs i diversions que es despleguen al voltant d'aquesta cerimònia. Mercè Gambús Saiz, a *La ciutat de Palma com a escenografia festiva en el segle XVII*, estudia les possibilitats que ofereix l'espai urbà com a escenari de les solemnitats siscentistes, evocant les arrels d'aquestes celebracions en el passat i la seva significació. La comunicació d'Enric Riera i Fortiana ens dóna una visió detallada de *Les festes celebrades a Catalunya durant el viatge i el casament de Felip V (1701-1702)*, amplificant així un aspecte de la intervenció que iniciava aquesta secció. Joan-Francesc Ainaud i Escudero estableix una tipologia provisional de *L'arquitectura efímera a la Barcelona del segle XVII* (un aspecte que, tot i ser tan característic d'una cultura eminentment espectacular com és la barroca, ens és encara poc conegut) i, partint de la troballa del mapa d'un castell de dolor, descriu aquest tipus de construccions. Finalment, Francesc Massip, a *Tradició medieval i innovació en el teatre de Francesc Vicent Garcia*, fa una síntesi de les notes que va redactar per a la introducció de l'edició que va fer, en col·laboració amb Àngels Massip, de la *Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir santa Bàrbara*, posant especial atenció en l'estudi de la distribució escènica (que il·lustra amb un plànol que van extraviar els responsables de la citada edició) i els efectes especials.

La secció dedicada a «La música» s'obre amb una ponència de Francesc Bonastre que revela, a través d'una àmplia anàlisi cronològica, el context i les característiques essencials d'*El barroc musical a Catalunya*. Dues comunicacions enriqueixen amb nous detalls aquest complet panorama general: Josep M. Gregori aporta unes *Notes per a l'estudi del contralt barroc: les oposicions de la seu de Girona de 1734*, on fa referència als recursos tímbrics propis de la veu d'aquests cantors i a alguns aspectes de la música per a contralt creada a Catalunya en l'època barroca (un «apèndix musical» recull la peça que van haver d'interpretar els opositors) i Jordi Rifé ens presenta una *Aproximació a l'estudi dels villancicos d'Emmanuel Gònima*, un gènere que, per les seves característiques formals i en un context preocupat per «restringir l'exuberància compositiva de les peces religioses barroques», és el que «reflecteix millor l'estil del compositor i ens permet, així, comprovar si aquest progressa o retrocedeix respecte a la seva època», i que, en el cas d'aquest autor, sembla demostrar que la seva música es troba a mig camí entre el barroc i el pre-classicisme.

La cinquena secció aplega diverses comunicacions sobre «La literatura i la llengua». L'encapçalen els parlaments que Joaquim Molas va pronunciar com a obertura i com a cloenda de la sessió. A part de remarcar alguns punts suscitats per aquestes intervencions, Molas fa un repàs de les aportacions que han contribuït a la recuperació de la poètica barroca i precisa les característiques generals que defineixen la literatura catalana dels segles XVI-XVIII, tot manifestant la necessitat de fixar les bases dels estudis que ens han de permetre contestar els molts interrogants que encara es plantegen a l'entorn d'aquesta època; tot seguit, ell mateix aclareix un d'aquests interrogants apuntant alguns trets de la nostra poesia barroca. Dues comunicacions estudien les relacions del barroc català amb el dels països que l'envolten:[1] Kenneth Brown compara *El barroc literari català i castellà: contextos, textos i intertextos*, oferint-nos una visió general de les analogies i divergències que es poden apreciar en les manifestacions d'aquestes dues literatures i exemplificant alguns d'aquests punts amb suggerents notes monogràfiques. Albert Rossich, a *Subordinació i originalitat en el barroc literari català: alguns paral·lelismes*, compara la nostra literatura amb la portuguesa i l'occitana (tres literatures que tenen com a nota comuna el fet de ser «perifèriques» respecte dels grans centres d'irradiació cultural del moment), i arriba a la conclusió que en aquestes literatures subordinades la imitació (que exemplifica amb els poemes bilingües i les sàtires contra l'afectació cultista, dues pràctiques literàries que vénen a demostrar

1. En les *Actes* no s'ha pogut recollir una tercera comunicació centrada també en aquest aspecte, concretament la presentada per Giuseppe Grilli, que analitzava les relacions entre la nostra literatura barroca i la que es va donar a Itàlia. La perspectiva d'estudi d'aquests treballs és especialment interessant, ja que tradicionalment s'ha comparat el panorama literari català amb el castellà per acabar constatant la «pobresa» del primer; però cal veure també què passava amb altres literatures no hegemòniques. Potser el que ens sembla «pobre» comparat amb una literatura que estava vivint el seu *Siglo de Oro* pot no ser-ho al costat d'altres literatures considerades més secundàries.

el contrari del que es proposen) a penes deixa aflorar la innovació (que en el nostre cas es limita als poemes monosil·làbics, un joc retòric que té també tot el caràcter del contratext); i, en aquest context, es pregunta si té sentit valorar les obres literàries exclusivament pel seu grau d'originalitat, més encara quan el que pretenen els nostres autors barrocs en recórrer als models castellans és «elevar els registres del català literari». Tot seguit, Maria Mercè Miró fa una lectura de *L'obra dramàtica de Francesc Fontanella*, l'únic representant d'un teatre català plenament inserit en l'estètica barroca. Les dues comunicacions següents ens introdueixen en el món de la literatura religiosa (un dels marcs on millor es revela la nova sensibilitat), concretament en la seva idea de la mort: La de Pep Balsalobre, *De la dansa macabra a l'anatomia mental. A propòsit d'Agustí Eura*, interpreta la poesia ascètica d'aquest autor barroc a la llum de les nombroses similituds que s'observen entre els seus versos i els tractats ascètics castellans del XVI i XVII, advertint l'originalitat d'Eura en l'amplificació dels tòpics i recursos propis d'aquest gènere religiós. Modest Prats ens presenta *Una aproximació esbiaixada al Barroc. Els crits de les ànimes del purgatori*, on subratlla el canvi de sensibilitat que suposa el barroc en relació amb aquesta creença (avivada sobretot a partir de la Contrareforma) i concretament la seva manifestació en la literatura, que il·lustra amb el comentari de tres textos (una novena, un poema popular que recull també el tema de les ànimes reclamant auxilis i sufragis, i una traducció catalana en vers dels *Gritos del Purgatorio*); i, «per desfer la impressió que en la nostra literatura aquest tema només ha donat manifestacions piadoses de tan poc relleu literari», acaba la seva intervenció recollint un sonet de F. V. Garcia («De unes hores romanes, sor Maria»), que demostra que també ha estat tractat «per autors més cultes, i no necessàriament amb una intenció piadosa». Clouen aquesta última secció del llibre dues comunicacions sobre història de la llengua: August Rafanell, a les seves *Notes sobre la interferència lingüística en la literatura catalana del Barroc*, estudia el context ideològic que va afavorir «la incursió massiva i indiscriminada de castellanismes» en la llengua literària dels nostres escriptors del XVII, tot resseguint els passos d'aquest procés d'«hibridació». La intervenció de Pep Vila, que sota el títol *La disputa lingüística al Rosselló a través dels prefacis de les obres impreses (1590-1698)* aplega una sèrie de textos que reflecteixen diferents actituds envers la llengua catalana, precedits d'una breu «presentació» conjunta, posa el punt i final a aquestes *Actes*.

Com es desprèn d'aquest repàs del contingut del llibre, el conjunt dels articles aplegats és ric i variat; i, tot i que com és d'esperar en tractar-se d'un volum miscel·lani no totes les aportacions que hi confluueixen es poden qualificar de la mateixa manera, el resultat final és positiu. Potser en tancar el volum es trobaran a faltar afirmacions concloents i es tindrà la sensació que la visió que actualment podem donar del barroc català és encara massa difusa. I és cert, el Barroc és una de les parcel·les menys transparents de la nostra història, però esperem que la celebració d'aquestes jornades i la publicació de les seves actes serviran d'estímul a nous estudis que contribueixin a recuperar un capítol del nostre passat que encara ens ha de

desvetllar molts secrets, i confiem que amb aquestes i futures aportacions li podrem anar construint el lloc que es mereix en la història de la cultura catalana.

LÍDIA AYATS

Bibliografia carneriana recent

L'interès que suscita l'obra d'algun escriptor es pot mesurar, entre altres coses, pel volum de publicacions que es fan sobre aquesta. De fet, aquest interès prové de tres sectors diferents: el dels estudiosos, l'editorial i el del consumidor. Que es publiquin coses sobre un autor significa, almenys, que algú, sigui crític, professor o estudiós, s'interessa per ell. I, per un altre cantó, l'aposta de l'editor pel tema en qüestió indica que ben probablement hi haurà un públic receptiu, interessat a comprar llibres de l'autor o sobre l'autor escollit. Doncs bé, Josep Carner és un escriptor encara vigent a tenor de les publicacions que sobre ell han anat sortint a la llum pública els darrers anys i malgrat totes les crítiques negatives que hom ha dirigit a la seva literatura. L'abast quantitatiu d'aquesta vigència és difícil de precisar, però de ben segur el fet que Carner sigui tema obligatori d'estudi en col·legis, instituts i universitats hi ajuda. Tanmateix, Carner és un autor que interessa per més conceptes. En primer lloc, el Carner-personatge ja crida l'atenció per si mateix: la seva vida, el seu caràcter i el seu comportament. En segon lloc, i principalment, Carner interessa per la seva obra, de gran magnitud quantitativa i qualitativa. Precisament per causa d'aquest interès múltiple les publicacions que ressenyem tenen un caràcter doble: l'edició de textos i l'estudi històric i/o crític de l'obra. Cal precisar, de seguida, que és la poesia el centre de totes aquestes edicions i estudis. I també cal fer notar la diversitat de registres de les obres ressenyades i del seu públic; mentre que la reedició de *Nabí*, de *Poesia* i fins i tot dels llibres de sonets tindran previsiblement una bona acollida, els dos estudis sobre aspectes diferents del poeta i el seu temps tindran sense cap dubte un interès més limitat.

En ocasió del cinquantenari de la publicació de la primera edició catalana del *Nabí* (Edicions de la revista «Catalunya», Buenos Aires 1941) Edicions 62 va decidir de reeditar la més ambiciosa obra poètica de Carner i va encomanar aquesta tasca a la persona que millor podia portar-la a terme.[1] En efecte, en aquest volum Jaume Coll ens ofereix un petit tast de la seva tesi intitulada *Edició crítica de l'obra poètica de Josep Carner publicada en llibre*, tesi que va ser llegida el passat mes de desembre de 1991 i que, pel que sembla, és en vies de publicació.

Aquest volum no és, però, una edició crítica del gran poema carnerià sinó una revisió, exhaustiva, això sí, de l'edició de 1971 publicada a la mateixa col·lecció

1. CARNER, Josep: *Nabí*. Barcelona, Edicions 62, 1991. Pròleg de Gabriel Ferrater i postfaci de Jaume Coll. («Els Llibres de l'Escorpí», 4.)

«L'escorpí». Tant la de 1971 com la de 1991 ens donen el text de 1957 publicat dins del primer volum del que havien de ser unes obres completes que no es van poder portar a terme (Selecta, Barcelona –volum conegut per *Poesia*). Sobre l'edició de 1957 –la darrera edició controlada realment per l'autor– Coll corregeix diversos errors tipogràfics del llibre de 1971 i sistematitza l'ús dels signes ortogràfics –vacil·lants en Carner–, l'ortografia, la majusculació, la puntuació, l'estrofisme i els errors tipogràfics no advertits per Carner o els correctors de les proves del 57. De fet, la publicació d'aquest llibre va ser una anticipació de la reedició de *Poesia*, que comento més endavant. En el postfaci, l'editor enumera i explica les operacions que ha realitzat i, alhora, inclou unes taules de discrepàncies entre la seva edició i la de 1957, cosa que permet al crític o a l'historiador saber i valorar amb exactitud totes les diferències. D'altra banda, el llibre conserva el pròleg de Gabriel Ferrater que en el seu moment va aixecar una aïrada reacció per part de Josep Maria Totosaus i que ha estat cavall de batalla de la crítica posterior. El text se'ns dóna nu, sense cap mena d'aparat crític que pugui dificultar la lectura. Tanmateix, els que hem de manejar el volum trobem a faltar la numeració dels versos, una numeració que no tan sols és útil per a l'estudiós sinó també per al simple lector que s'acosta al poema com a aficionat; una numeració que no hauria de ser exclusiva de les edicions de gran volada sinó estesa també a les obres de divulgació, almenys en el cas de la poesia. En resum, ens trobem davant d'una excel·lent reedició del poema, destinada a un públic ampli i cridada a substituir per dret propi l'antic volum de 1971.

Un dels tres treballs de Jaume Aulet que comentem en aquest apartat de ressenyes de bibliografia carneriana és *L'obra de Josep Carner*.[2] Això ha de ser considerat positivament perquè significa que Carner, a pesar de tot, té un interès cert dins del món dels estudiosos universitaris. I és meritosa aquesta tasca d'estudi i divulgació de l'obra de Carner portada a terme per aquest professor de la Universitat Autònoma de Barcelona especialment en un moment en què la cotització de la poesia en el mercat literari es troba en una posició de visible precarietat. La contribució d'Aulet en aquest sentit és contundent: una visió general de l'obra de Carner, la recuperació dels dos llibres de sonets i, com a colofó, un voluminós i documentat estudi sobre Carner i els orígens del Noucentisme.

L'obra de Josep Carner, però, no és un llibre erudit: no hi ha aparat crític i la bibliografia que se'ns dóna és l'essencial, encara que per redactar el llibre l'autor n'hagi manejat una de molt més extensa. I és una visió panoràmica de la poesia. Aquest és un dels retrets que se li pot fer al llibre. Aulet s'ocupa molt de la poesia –d'altra banda, el gènere més important en Carner–, però tracta la narrativa i el teatre de forma menys extensa. No podem dir que això perjudiqui

2. AULET, Jaume: *L'obra de Josep Carner*. Barcelona, Editorial Teide, 1991. («El Blau Marí», 13.)

la imatge de Carner, però sí que la deixa incompleta, sobretot si pensem que Carner fou un excel·lent periodista i que la seva prosa va crear una autèntica escola en el seu moment.

La intenció del llibre és triple, segons el seu autor. En primer lloc, ens vol aproximar a l'obra de Carner sense proporcionar un substitutiu de la lectura. És a dir, vol estimular el coneixement directe de l'obra carneriana, empresa prou difícil en els temps que corren. I, en efecte, el llibre no permet obviar la lectura de l'obra carneriana. Per això crec que qui pot treure més profit d'aquest enfocament serà el qui ja conegui, poc o molt, els llibres del poeta barceloní. En segon lloc, Aulet pretén donar-nos les claus de l'obra en general –la poesia, especialment– i les de cada obra en particular. I, en tercer lloc, l'autor inscriu Carner dins del context literari tot assenyalant quina és la trajectòria seguida pel poeta.

A banda d'aquests propòsits, que tenen sovint una traducció real en l'escriptura, el llibre és interessant per més coses. Entre altres, Aulet il·lustra les idees crítiques teòriques amb força textos de Carner –poemes, bàsicament– dels quals dóna bones orientacions i interessants pistes de lectura. És a dir, el llibre és una iniciació a la lectura de Carner, per la qual cosa diria que l'assaig d'Aulet és un magnífic complement de la documentadíssima biografia de Carner escrita per Albert Manent fa una vintena llarga d'anys.

Amb l'interès coincident de la divulgació, va sortir a la llum un altre llibre[3] que dóna a conèixer dues obres de Carner tal com es van publicar en el seu moment: *Primer llibre de sonets* (1905) i *Segon llibre de sonets* (1907). Així doncs, aquest volum –*Llibres de sonets*– s'afegeix als altres intents de fer conèixer la poesia de Carner en els seus llibres originals i no en la recomposició de 1957: *La paraula en el vent, El cor quiet, La primavera al poblet, Els fruits saborosos* o *Auques i ventalls*. I, per tant, a la funció divulgadora incorpora el lloable esforç de recuperació d'uns textos de difícil accés. Alhora, inaugura la nova col·lecció «Biblioteca d'Els Marges», dirigida per Jordi Castellanos, l'objectiu de la qual és el de posar a disposició d'un «lector culte» i en «edicions acurades» obres representatives de la literatura catalana dels segles XIX i XX. I certament aquesta primera elecció augura un bon futur a aquesta empresa.

Per a un lector que no conegui massa l'obra de Carner, aquest llibre crearà en primer lloc una mena de desconcert comprensible, ja que aplega dos volums allunyats en el temps que obeeixen a una concepció diferent de la que regeix el volum *Poesia*. Però, en segon lloc, el llibre crearà la curiositat de trobar en cada sonet un Carner en bona mesura desconegut. Pensem que, en la redistribució temàtica de 1957, Carner va rebutjar molts dels sonets que ara tenim oportunitat de llegir i que, a més, els sonets que el poeta va considerar viables van ser, en alguns casos, revisats substancialment. Lògicament aquesta recuperació tindrà interès per als

3. CARNER, Josep: *Llibres de sonets*, a cura de Jaume Aulet. Barcelona, Edicions Curial, 1991. («Biblioteca d'Els Marges», 1.)

amants de la bona poesia i, òbviament, per als estudiants, estudiosos i crítics de l'obra carneriana per tal com ens descobreix —juntament amb l'edició *d'Els fruits saborosos* (1906) («L'Alzina», 1; Ed. 62, Barcelona 1984 [darrera edició: 1992])— el període més primerenc del Carner que s'ha convertit en un poeta professional, del Carner noucentista. Precisament la introducció d'Aulet constitueix una gran ajuda per entendre el context de publicació dels dos volums: la polèmica modernista sobre el sonet, els corrents poètics que influeixen en el llibre i, sobretot, la manera com Carner va creant, a partir d'aquests —i d'altres— elements externs un estil propi i inconfusible.

La gran lliçó d'aquests sonets és la que ens ensenya que el cultiu de la forma no és una cosa abominable i que l'escriptura del sonet —quan és bona— no és un vacu exercici retòric sinó una literatura que almenys té la virtut de complaure el lector i de no encaboriar-lo. Per això, hom pot veure simplement en aquest recull una peça més del gran trencaclosques de l'obra carneriana, però també és cert que darrera dels sonets batega la vindicació d'un Carner controvertit per retòric i superficial i fins i tot la d'una determinada orientació poètica.

Si *L'obra de Josep Carner* tenia un caràcter divulgatiu i eminentment crític, *Josep Carner i els orígens del Noucentisme*[4] és un treball acadèmic de caràcter historiogràfic. De fet, ens trobem davant de la publicació reduïda de la tesi doctoral d'Aulet, el qual ha guanyat amb aquest estudi el premi Milà i Fontanals 1990 de l'Institut d'Estudis Catalans.

Aulet parteix de la idea que els orígens del Noucentisme —allò que hi ha d'anterior al *Glosari* d'Eugeni d'Ors— són imprescindibles per entendre les posicions del moviment i l'adaptació dels seus intel·lectuals a una nova conjuntura. Per això Aulet estudia a fons el període comprès entre els anys 1901 i 1906 i se centra en un intel·lectual —Josep Carner— i el grup de companys que aquest va aplegar al seu voltant en plataformes de caràcter catòlic, universitari i catalanista.

A partir, doncs, dels textos teòrics i crítics carnerians més allunyats en el temps, Aulet va dibuixant una sèrie de fases explicadores d'un procés que desemboca en l'anomenat Noucentisme. Un primer moment —el d'estricta prehistòria, que se situa abans de 1901— no ens permet d'apreciar darrera d'un copiós feix de textos de Carner cap altra cosa diferent d'unes vel·leïtats literàries sense rumb prefixat. No permet d'explicar encara cap aspecte del Noucentisme. Aquesta primera fase ens trasllada a un «període de transició» comprès entre 1901 i 1902. És en aquest moment que podem parlar de la formació del grup encapçalat per Carner. Aulet hi constata un acostament al Modernisme i un primer intent de discriminació dels valors estètics que interessen el grup. Els dos anys següents —1903 i 1904— serveixen per consolidar els dos fenòmens que acabem d'enumerar: el grup pròpiament dit i la selecció d'una estètica pròpia. L'evolució acaba en els anys

4. AULET, Jaume: *Josep Carner i els orígens del Noucentisme*. Barcelona, Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. («Textos i Estudis de Cultura Catalana», 26.)

1905-1906. A la fixació d'una axiologia estètica s'afegeix ara la concreció d'unes posicions político-ideològiques que s'apropen als postulats de Prat de la Riba i de la Lliga Regionalista.

El lector interessat en el Noucentisme estètic se sentirà atret principalment pel quart i penúltim capítol del llibre, dedicat a l'estudi del naixement dels valors literaris i artístics del moviment. Aquests cànons s'allunyen decisivament del Romanticisme i del Modernisme. Per un altre cantó, el coneixement del Parnassianisme per part de Carner suposa un acostament important a una poètica classicitzant i formalista que, tanmateix, no serà adoptada en bloc. Simbolisme i Decadentisme, sempre segons Aulet, sofriran un procés d'adaptació similar que només respectarà alguna tècnica i alguns tòpics. D'altra banda, Carner formarà part dels defensors d'una poesia racional oposada a la poesia inspirada postulada per Maragall. Tot plegat conflueix en una poesia de sensibilitat clàssica que troba alguns reflexos en la tradició autòctona com ara l'«Escola Mallorquina». En definitiva, ens trobem davant d'un llibre que, a més de ser una excel·lent contribució a la historiografia i a la crítica, revaloritza el Noucentisme com a moviment estètic i ideològic i el Carner que pertany a aquest marc.

La prova més fefaent del moment dolç que travessen els estudis carnerians és, no hi ha dubte, la contribució més recent des del punt de vista cronològic. Perquè si els llibres anteriors eren importants, la reedició de *Poesia* (1957) a cura de Jaume Coll té, a més, una significació singular i emblemàtica: es tracta de la reedició de l'antic volum relligat en vermell i publicat per l'editorial Selecta. Un llibre mític i introbable. Carner hi reorganitzà la seva obra poètica anterior en dotze seccions i n'afegí una altra de nova («Absència»). En total, tretze seccions que constitueixen el testament poètic que Josep Carner ens va deferir. Ara bé, el poeta va revisar profundament —a voltes de forma dràstica i potser poc afortunada— tots i cada un dels poemes anteriors i fins i tot inclogué poemes que eren encara inèdits o no havien estat publicats en cap llibre. Per això *Poesia* és un llibre nou. És cert que el 1968 es van publicar les *Obres Completes* de Carner (Selecta) que contenien, a més de la reimpressió de *Poesia*, l'obra en prosa i la teatral. Tanmateix, aquesta edició darrera de 1968 ja no va ser controlada per l'autor i, per motius que ara no són del cas, s'hi va introduir una gran quantitat de petites —i no tan petites— errades que confereixen al text una baixa fiabilitat des d'un punt de vista filològic. El lector entendrà, doncs, per què la reedició de *Poesia* ha de ser considerada com un autèntic esdeveniment.[5]

El volum no és tan sols una reedició. Coll inclou una introducció en la qual dibuixa la història externa de *Poesia* amb documentació de primera mà, com és la correspondència creuada entre els Manent —pare i fill— i el mateix Carner. Aquestes lletres posen de manifest, entre altres coses, que la mediació dels Manent entre el poeta i la casa editora va ser decisiva perquè l'empresa arribés a bon

5. CARNER, Josep: *Poesia*, text de l'edició de 1957 revisat i establert per Jaume Coll. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1992. («Sèrie Gran», 14.)

port. Coll, que, com indica el subtítol del llibre, edita el text de 1957, ha tingut en compte els llibres anteriors a *Poesia* i l'anomenat «fons Carner», que conté els papers que Carner tenia a Brussel·les en el moment de finar. Aquest fons va ser donat per Émilie Noulet –segona esposa del poeta– a l'Institut d'Estudis Catalans, en la seu del qual es pot consultar, i ajuda a comprendre l'estadi redaccional de *Poesia* o, el que és el mateix, la meticulosa revisió que Carner va fer de la seva obra poètica. Aquesta revisió es va perllongar, fins i tot, durant el procés d'impressió del volum. Per això no existeix el «conjunt ideal dels 896 poemes [...] formant l'"original" de *Poesia*». La còpia per a l'editor («barcelonina») es deuria cremar en l'incendi de la llibreria Catalònia i la còpia que Carner es va quedar («brussel·lenca») no s'ha conservat de forma completa.

En el pròleg Coll també aborda el que anomena «la dissensió», és a dir, la polèmica que sorgí arran de la revisió dràstica i de la reorganització de tota l'obra poètica anterior. En discreparen Riba i Marià Manent. Aquests noms, juntament amb d'altres fets rellevants, ens diuen que la polèmica va tenir una volada certa en el món literari i que, més enllà de discrepàncies molt concretes, va ser ocasionada també per la no conservació dels «llibres mítics del *príncep dels poetes*». De fet, els lectors van considerar una traïció a la seva devoció carneriana la recomposició d'aquells poemes que sabien de cor i que consideraven seus. Coll clou el pròleg amb la història i la justificació d'un canvi –el del poema *L'estiu fecund al jardinet*– i amb l'establiment d'una «tipologia dels estímuls de canvi». Aquesta tipologia intenta sistematitzar els motius per què Carner va revisar la seva obra. Segons Coll són sis: 1) els contactes vocàlics, 2) la supressió d'arcaismes i vulgarismes, 3) l'adaptació a la normativa, 4) l'eliminació de llocs comuns i de retòrica en desús, 5) la remodelació mètrica i, finalment, 6) les raons estètiques personals.

El cos central del llibre és constituït, com ja s'ha dit, pels 896 poemes (ps. 5-1.226) els quals formen, com diu l'editor, potser portat per un excés d'entusiasme, el «llibre de poemes més admirable que ha vist la llum en aquesta terra, en la llengua d'aquesta terra» (p. XXXII, nota 6, *in fine*). Coll ha conservat els índexs alfabètics de títols i de primers versos de l'edició primera i els ha fet correspondre amb el número de composició. Aquest número és una novetat que només ha de reportar agilitat i claredat en les citacions. A més, hi ha un quadre sinòptic en què s'indica la procedència de totes les peces de *Poesia* i la secció de la qual formen part. Ja al final el volum, s'estableixen els criteris d'edició que Coll ha fet servir i una minuciosa llista de les discrepàncies existents entre l'edició que ara podem llegir i la prístina de 1957.

Però no acaben aquí els avantatges de l'edició perquè amb l'adquisició del llibre s'ofereix al comprador la possibilitat de sol·licitar unes «concordances lèxiques» de *Poesia* que donen, «per a cada forma lèxica, la llista de tots els contextos en què la forma apareix». Aquestes concordances estan editades en suport informàtic, es comercialitzen amb els formats normals (disquets de 3,5' i 5,25") i són utilitzables en qualsevol PC que tingui disc dur.

El llibre, que està relligat en vermell en honor del seu predecessor il·lustre, està editat amb la cura que caracteritza les «Edicions dels Quaderns Crema». Volum, doncs, que ens ha de fer oblidar els despropòsits de l'edició de 1968 pel que fa a la poesia i que serà, d'ara endavant, referència obligada per a tots els que s'interessin per la poesia de Carner. Tanmateix, hi ha dos inconvenients materials que no voldria preterir. El primer és el preu —9.500 pta—, que pot fer desistir més d'una butxaca aficionada a la poesia, la qual cosa no significa que no valgui la pena fer un petit esforç. El segon és el volum físic del llibre. Les dimensions de l'original eren 18 * 11,5 * 3 cm. Amb la reedició de 1992 les dimensions —i el pes— es disparen: 22,5 * 16,5 * 7 cm, cosa que no fa gens manejable el llibre. No està pensat, doncs, com a llibre de butxaca sinó com a llibre de biblioteca, per tenir a casa i degustar tranquil·lament uns dels millors versos que ha donat la poesia catalana.

MARÇAL SUBIRÀS I PUGIBET

BRANCHADELL, Albert; PALMADA Blanca; QUER, Josep; ROCA, Francesc i SOLÀ, Jaume (eds.): *Catalan Working Papers in Linguistics 1991*. Bellaterra, Ed. Departament de Filologia Catalana i Departament de Filologia Espanyola, Universitat Autònoma de Barcelona, 1991.

L'esperit d'aquest llibre queda reflectit en el títol mateix: *Catalan Working Papers in Linguistics*. El substantiu *linguistics* fa referència al camp d'estudi en què s'insereixen els diversos estudis que componen el volum. *Papers* és com s'anomenen aquests estudis més o menys breus i puntuals. La unió de *working* a aquest darrer mot no fa res més que aclarir que aquests articles són el reflex d'un treball de recerca en curs, no s'han d'entendre, ni de bon tros, com el resultat final d'un procés sinó com una manera de deturar-se, distanciar-se, reflexionar, i fer que d'altres reflexionin, sobre el desenvolupament d'una investigació d'abast molt més ampli. Ara bé, potser el fet més destacable d'aquests *Working Papers* és que siguin *catalan*. De *Working Papers in Linguistics* en trobarem arreu del món, però aquests són els nostres i són nostres perquè són el fruit d'un grup no petit de lingüistes que, avui, en els inicis dels anys noranta, estan duent a terme una important tasca investigadora, no sempre visible, a les universitats catalanes, tant en aquelles que estan consolidades com en aquelles que estan fent els primers passos.

Aquest recull d'estudis neix amb la finalitat d'aplegar periòdicament un nombre significatiu de treballs catalans en curs que s'adscriguin a l'àmbit de la Gramàtica Generativa. Tanmateix cal matisar aquest *néixer* i possiblement seria més apropiat dir renéixer perquè aquesta era ja la intenció, com bé remarca el prefaci, d'un volum titulat *Estudis gramaticals 1/ Working Papers in Linguistics* que en el seu moment, el 1984, no va tenir continuïtat. El 1991 el Grup de Gramàtica Teòrica de

la Universitat Autònoma de Barcelona reprèn aquell projecte i hi afegeix la voluntat de traspassar les fronteres del nostre país; d'aquí el fet que adoptin l'anglès com a llengua de redacció (d'exposició) per a facilitar d'aquesta manera la seva difusió.

Aquest primer volum està compost per tretze articles independents d'una llargada que oscil·la entre les vint i les cinquanta pàgines. Centren la seva atenció en diversos dominis de la gramàtica. Així doncs, inclouen treballs sobre fonologia i sintaxi i també d'altres relacionats amb els àmbits més oblidats dins la bibliografia gramatical actual com la semàntica i la morfologia. Aquests estudis, en la seva majoria, tenen com a base dades de les dues llengües romàniques més properes a nosaltres: el català i el castellà; però seguint l'essència de la hipòtesi generativa s'empren dades d'altres llengües com a exemples o contraexemples per justificar o negar la validesa d'una hipòtesi teòrica. S'hi inclouen també dades provinents de parlants de diferents dialectes. Els articles són escrits en llengua anglesa però el volum consta, a la part final, d'un recull de breus resums en la nostra llengua.

Respectant, doncs, l'objectiu esmentat abans, tots els treballs que comprèn el llibre segueixen les coordenades de la Gramàtica Generativa. La majoria dels articles prenen l'anomenat model de Reacció i Lligam (RL) com a base teòrica. Però aquesta no és una condició indispensable. Així, trobem el treball de Teresa Solias, *The Category of the Conjunction in Categorial Grammar*, que es serveix del marc teòric de la Gramàtica Categorial per definir què és una conjunció.

Tot i la diversitat temàtica que presenten els estudis i la independència de cadascun respecte als altres; tot i que no tots segueixin el mateix model teòric, el fet que s'assumeixin les idees bàsiques de la Gramàtica Generativa com a camí científic possible fa que la motivació inicial els uneixi. Ara bé, em sembla clar diferenciar dues maneres de procedir. Hi ha una sèrie de treballs que plantegen inicialment un problema en la teoria base, un problema que la majoria de vegades ha estat ja assenyalat per més d'un lingüista, una qüestió en el marc teòric que no sembla prou adequada per donar compte de l'explicació de les llengües naturals. Partint de dades, del català i el castellà o bé d'altres llengües, exòtiques algunes, en aquests treballs es va configurant una nova hipòtesi que sigui capaç de substituir la hipòtesi fins ara establerta i millorar-ne la capacitat explicativa. Exemples d'aquesta manera radicalment deductiva de procedir són, entre d'altres, l'article d'A. Branchadell, *Against Argument Augmentation*, on elegantment exposa crítiques justes a autors consagrats i postula una nova explicació per al problema de l'aparició d'un argument benefactiu en verbs que no semblen necessitar-lo; el treball de M. R. Lloret, *Moras or Skeletal Units? A Question of Parametric Variation*, on s'intenta explicar la base en què s'ha de definir un primitiu en fonologia i conjumina diverses teories fent veure, alhora, que no són excloents sinó que s'han d'entendre com un cas de variació paramètrica; l'estudi de J. Solà i Pujols, *Burzio's Generalization, Binding Theory and I-Subjects*, on presenta una proposta alternativa a la proposta estàndard per al tractament dels subjectes interns reduint algunes de les generalitzacions teòriques fins ara mantingudes.

La segona manera de procedir consisteix a partir d'un grup de dades concretes de les llengües estàndard o dels seus dialectes i veure fins a quin punt la proposta teòrica establerta és explicativa, fins a quin punt és útil per donar compte dels fets. Llavors, quan es detecta que l'explicació proposada és, o bé massa poderosa, o bé massa poc poderosa i deixa de banda aspectes importants, s'arriba a plantejar o s'apunten les possibles bases per a una nova hipòtesi. En aquesta línia, trobem el treball de M. L. Hernanz, *Spanish Absolute Constructions and Aspect*, que presenta un estudi gairebé exhaustiu de les construccions absolutes de l'espanyol confrontant-lo amb altres estudis sobre les mateixes construccions de l'italià. Hernanz conclou que s'ha d'aprofundir en l'element *aspecte* per poder arribar a donar compte d'aquestes estructures. Al costat d'aquest article tenim el de M. Pérez Saldanya, *Imperfects are Pronominals*, que vol mostrar com s'haurien d'analitzar el imperfets si tenim en compte que no són altra cosa que l'encadenament de trets temporals i trets aspectuals. L'article d'A. Gavarró, *A note on Catalan Clitics*, que presenta una breu observació sobre una possibilitat d'anàlisi de la combinació dels clítics *els hi* en el dialecte de Barcelona, amb la consciència que la potència generativa de la hipòtesi exigeix una revisió acurada de les seves conseqüències. G. Rigau, *On the Functional Properties of AGR*, constata que les teories sobre la flexió són poc adequades per explicar el diferent comportament que mostren dues àrees dialectals del català respecte als subjectes interns i postula una sèrie de modificacions. Per acabar els temes estrictament sintàctics, trobem l'estudi de C. Picallo, *Possessive Pronouns in Catalan and the Avoid Pronoun Principle*, on atribueix l'alternança possessiu/pronom tònic en català en les estructures nominals a un principi de la Gramàtica Universal. Quant a l'àmbit de la fonologia, J. Mascaró, *Iberian Spirantization and Continuant Spreading*, i B. Palmada i P. Serra, *On the Specification of Coronals*, tracten també dades que els serveixen per proposar modificacions de la teoria general. El primer se centra en l'espirantització de les obstruents en les llengües de la Península Ibèrica i assenyala que una anàlisi fonètica seria més adequada per a l'explicació de les dades. Els segons parlen de les asimetries constatades en els processos d'assimilació del català central i de l'estatus del tret Coronal. Empren dades del mallorquí i de l'occità i proposen que l'articulador Coronal és present a la representació de les estridents i les laterals. Per últim, un treball des del punt de vista de la morfologia integrada a la sintaxi de M. Llinàs, *The Affix-like Status of Certain Verbal Elements*, ens defineix les partícules de les formes verbals catalanes *va*, *ha* o *deu* com una classe d'afixos que contribueixen a la flexió.

Malgrat que he dividit aquests articles en dos blocs, cap dels dos procediments són aïllables un de l'altre. No hem d'oblidar que la Gramàtica Generativa és eminentment deductiva i que treballa en la revisió i refutament constant d'hipòtesis i que la recerca de les dades només té sentit en la mesura que serviran per corroborar o invalidar una d'aquestes hipòtesis.

Ja hem assenyalat que aquests treballs tenen un caràcter d'estudi en curs i donen la benvinguda a tots els comentaris i puntualitzacions que s'hi puguin fer.

Aquest caràcter obert dóna un alè de dinamisme a la cultura moltes vegades encarcarada en les cobertes d'un llibre i presenta al lector més o menys habituat el repte d'entrar en el joc que se li mostra. I dins els dominis de la Gramàtica Generativa, els *Catalan Working Papers in Linguistics* representen la possibilitat d'augmentar el gruix de treballs generatius sobre llengües romàniques tantes vegades superat per focalització en aquella llengua que és l'anglès. Per últim, és admirable aquella voluntat, expressada abans, de traspassar fronteres, voluntat que no és altra cosa que el reflex de l'energia i les ganes de superació d'aquests nostres lingüistes.

Cal destacar que el llibre és el fruit de l'esforç del Grup de Gramàtica Teòrica de la UAB, que pertany als Departaments de Filologia Catalana i Filologia Espanyola. Que la seva publicació no s'ha d'entendre ni de bon tros com una casualitat, sinó que és el resultat d'una important, quantitativament i qualitativa, tasca investigadora en l'àmbit del generativisme que s'està desenvolupant a les nostres universitats. És per això que no cal sinó encoratjar-los a continuar endavant amb aquesta feina.

OLGA FULLANA I NOELL

«Caplletra» núm. 8. Volum monogràfic sobre Gramàtica Generativa coordinat per Manuel Pérez Saldanya, València, Universitat de València, 1990.

Tot seguint la tradició, el vuitè número de la revista «Caplletra» s'ha convertit en un altre volum monogràfic. El tema escollit aquesta vegada per servir de nexe als articles ha estat la Gramàtica Generativa o, millor dit, la sintaxi generativa, perquè els deu treballs aplegats en aquest volum se centren de manera exclusiva en la sintaxi. La tria de l'editor d'aquest volum no fa sinó confirmar la tendència de la Lingüística Teòrica actual a deixar en un segon terme la fonologia i la morfologia (de la semàntica millor no parlar-ne). L'homogeneïtat pel que fa al tema es completa amb el model teòric que segueixen tots els autors: el model del Règim i el Lligam (RL). Això dóna una gran unitat al volum, però al mateix temps deixa la porta oberta a la varietat, no endebades la sintaxi generativa és un camp d'estudi no tan sols amplíssim sinó també en constant evolució i expansió —n'és una prova el fet que fins i tot els articles d'A. Branchadell, M. Pérez Saldanya i A. Viana, que giren al voltant de les relacions temporals en l'àmbit de la frase, no tan sols no presenten redundàncies significatives, sinó que són en molts aspectes complementaris. En resum, l'arquitectura del volum sembla donar la raó als qui creiem que varietat no vol dir necessàriament promiscuïtat.

Si el volum és molt unitari pel que fa als articles, no ho és tant pel que fa als autors. A la presentació, l'editor del volum en destaca la diversitat geogràfica. Però, tot i que és realment interessant de trobar que la investigació en l'àmbit de la Gramàtica Generativa ha arrelat amb força no tan sols a Catalunya sinó també al

País Valencià, crec que l'aspecte més important que convé destacar de la nòmina de col·laboradors és la coexistència –tan poc habitual a casa nostra– de diverses generacions de lingüistes. Des dels més veterans –A. Bartra, M. T. Espinal, M. L. Hernanz, C. Picallo i G. Rigau llegeixen les seves tesis entre el 1978 i el 1985–, fins als «novíssims» –A. Branchadell i J. Solà ho fan al 1992–, passant per una generació «intermèdia» –M. J. Cuenca, M. Pérez Saldanya i A. Viana ho fan entre el 1986 i el 1990–, tots han trobat uns interessos, uns objectius i un mètode de treball comú. Quines conclusions se'n poden extreure? Per exemple, que la Gramàtica Generativa i en concret el model RL han demostrat amb escreix la seva vàlua i eficàcia, però també que han arrelat amb força a casa nostra, on han trobat un esforç continuat al llarg dels últims anys. Crec sincerament que aquest volum monogràfic n'és una prova exemplar.

Penso que ja he parlat prou d'aspectes generals, però abans d'entrar en matèria voldria fer un advertiment bàsic per entendre el to d'aquesta ressenya. La GG té com a mètode de treball el mètode hipotètico-deductiu. Així doncs, d'una banda les hipòtesis proposades es valoraran segons el grau de correcció de les prediccions que siguin capaces de fer; de l'altra, les hipòtesis no es deixaran de banda fins que no n'apareguin de noves amb major capacitat predictiva i, per tant, amb major adequació empírica. Demano disculpes per la digressió, però ve a tomb per un motiu: en cap moment l'autor d'aquesta ressenya ha proposat noves hipòtesis que poguessin substituir-ne cap de les defensades en aquest volum. Això vol dir que la meva crítica d'alguna hipòtesi no la invalida pas, sinó que simplement mira de puntualitzar-la i aclarir-la. En conseqüència, no hi ha cap raó per la qual el lector es pugui considerar moralment exempt de la lectura de cap dels articles aplegats en aquest volum. Un cop fet aquest advertiment, ja podem entrar en matèria.

Encapçala el volum un article de G. Rigau sobre un tema, diguem-ne, d'actualitat: els verbs psicològics. L'article té com a punt de partida l'anàlisi dels verbs psicològics de l'italià duta a terme per Belletti i Rizzi (1987). Aquests autors afirmen que *piacere* és un verb inacusatiu, és a dir, que la seva posició de subjecte és no temàtica. Aquesta posició buida a l'Estructura Profunda (EP) s'omplirà a l'Estructura Superficial (ES) amb l'argument intern TEMA, el qual, seguint la Generalització de Burzio, no pot rebre cas acusatiu i ha de moure's, per tant, a la posició de subjecte per rebre cas nominatiu. De manera esquemàtica:

(1) a. EP $[_{SFLEX}$e $[_{SV}$ [v' piace TEMA] EXPERIMENTADOR]]
b. ES $[_{SFLEX}$ TEMA $[_{SV}$ [v' piace *t*] EXPERIMENTADOR]]

G. Rigau estudia en el seu article si l'anàlisi del verb italià *piacere* esbossada adés resulta empíricament adequada per al verb català *agradar*. La conclusió a què arriba és categòrica: *no*.

En primer lloc, demostra amb un seguit de proves sintàctiques que el subjecte del verb *agradar* no és cap argument intern mogut a aquesta posició a l'ES; en al-

tres mots, que *agradar* no és un verb inacusatiu. No obstant això, les proves que addueix no són totes d'allò més convincents: si bé *arribar* i *agradar* són clarament oposats, no és tan clar que la comparació entre *agradar* i un verb com *faltar* hagués donat els mateixos resultats, perquè es comporten de manera similar en quatre de les sis proves. Amb això no vull dir que la hipòtesi quedi poc fonamentada, sinó que potser caldria triar de manera més acurada les proves sintàctiques per determinar la inacusativitat.

En segon lloc, proposa que *agradar* selecciona dos arguments: un d'extern, marcat amb el paper temàtic FONT, i un altre d'intern, marcat amb el paper temàtic META. L'autora aporta arguments sintàctics contra l'existència d'un argument intern TEMA i sosté que la seva proposta dóna compte del paral·lelisme que trobem entre el parell *agradar / agradar-se* i el parell *donar / rebre* en alguns dialectes:

(2) a. La pastoreta ha agradat al rei.
FONT META
b. El rei s'ha agradat de la pastoreta.
META FONT

(3) a. En Pere dóna un llibre a la Maria.
FONT TEMA META
b. La Maria rep un llibre d'en Pere.
META TEMA FONT

No obstant això, no és tan obvi que el paper temàtic intern hagi de ser una META ni l'extern una FONT. Potser l'autora hauria hagut de justificar un xic més la seva tria: els papers temàtics són alguna cosa més que una etiqueta.

Per últim, afirma que, a l'inrevés de l'anàlisi proposada per a *piacere*, l'argument FONT (el TEMA de Belletti i Rizzi (1987)) c-comanda l'argument META (l'EXPERIMENTADOR de Belletti i Rizzi (1987)). Això explica de manera senzilla que el SN FONT pugui lligar un SN META anafòric. Aquest comportament obligava Belletti i Rizzi a fer una estipulació *ad hoc*, perquè els subjectes derivats no són antecedents vàlids per a una anàfora. En resum, l'anàlisi —prou justificada des d'un punt de vista empíric, al meu entendre— que proposa per al verb *agradar* seria la de (4) (els parèntesis volen indicar que l'argument extern FONT pot aparèixer a les dues posicions típiques dels subjectes: l'especificador del SV o l'especificador del SFLEX):

(4) [$_{SFLEX}$ (FONT) [$_{SV}$ [v' agrada META](FONT)]]

L'article de M. L. Hernanz es proposa d'estudiar els anomenats infinitius «pseudo-equatius» com els que trobem a (5):

(5) a. Viajar en avión es ganar tiempo.
b. Drogarse es destruirse la salud.

L'anàlisi tradicional ha considerat aquestes construccions com a oracions atributives normals, això és, el verb copulatiu i dues oracions d'infinitiu, una actuant com a subjecte i l'altre com a atribut. En altres paraules, les oracions de (5) no serien essencialment diferents de la de (6):

(6) El panadero es el alcalde.

No obstant això, l'autora demostra que la semblança és més aparent que real: a diferència dels SNs, les oracions d'infinitiu no poden intercanviar la seva posició ni ser pronominalitzades en /lo/, quan suposadament funcionen com a atribut. Segons l'autora, aquestes construccions són en realitat molt més a prop de les anomenades «donkey sentences» estudiades per Heim (1982):

(7) If a man owns a donkey, he (*always*) beats it.

Heim (1982) considera que el valor pròxim a la quantificació universal dels SNs indefinits de (7) és el resultat de la presència d'un operador (realitzat o no fonèticament) amb força universal que, tot lligant els SNs indefinits, els conferiria valor universal. Si comparem les «donkey sentences» amb les construccions pseudo-equatives, veurem que totes dues construccions tenen un matís clarament condicional i una interpretació universal. Així doncs, sembla justificat d'assignar-los una mateixa anàlisi. D'aquesta manera les construccions «pseudo-equatives» tindrien, segons l'autora, les següents característiques: (i) l'oració inicial no es troba en posició de subjecte sinó que es troba adjuntada a la segona; i (ii) un operador no selectiu (realitzat o no fonèticament) lliga els dos PRO –els transmet, per tant, el valor universal– i a més ho fa simultàniament –els dóna, doncs, referència conjunta. Hi ha un aspecte interessant de comentar. L'autora assumeix que l'operador no selectiu lliga els PROs, però també suggereix que pugui lligar un suposat argument esdevenimental <e>. Això explicaria segons ella el contrast següent:

(8) a. Vestir de ese modo es llamar la atención.
b. *Ser guapa es llamar la atención.

Si els quantificadors han de lligar una variable tant en la seva clàusula restrictiva (oració d'infinitiu preverbal) com dintre del seu abast (l'infinitiu postverbal), aleshores l'oració de (8)b ha de ser agramatical perquè el predicat «ser guapa» no té un argument esdevenimental que pugui ser lligat per l'operador. L'explicació sembla interessant, però què succeeix amb oracions com les de (9)?

(9) a. Votar a los verdes es ser un ingenuo.
b. Votar no a Maastricht en estas elecciones es ser antieuropeo.

Deixant de banda l'alt grau d'adequació empírica assolit, l'anàlisi proposada, com ens indica l'autora, consagra una escissió empíricament inatacable del PRO_{arb} en un PRO_{arb} amb valor existencial (com per exemple a *El juez ordena tomar declaración al procesado.*) i en un PRO_{arb} amb valor universal (com el cas dels infinitius pseudo-equatius). Això obre el camí a una visió no-unitària dels fenòmens de control i de retruc a una reformulació a fons de la Teoria del Control, sens dubte el mòdul més esclerotitzat de la GU des de Chomsky (1981). Com s'ha de fer aquesta reformulació és una cosa que encara està per veure.

L'article de C. Picallo vol donar una resposta definitiva a un problema que ha preocupat els generativistes des de fa més de deu anys: els subjectes derivats no poden lligar un parell clític anafòric-SN (ple o buit). Considereu el contrast següent:

(10) a. *Elles es foren presentades (a si mateixes).
b. Elles foren presentades a si mateixes.

La mala formació de (10)a s'ha volgut explicar tot establint l'obligatorietat d'una condició de localitat (lligam local) entre els elements d'una cadena. L'oració de (10)a presentaria un esquema de la següent forma:

(11) $*SN_i ... cl_i ... t_i ... (SN_i)$

La cadena formada pel SN mogut i la seva traça violaria la condició de localitat: hi intervé el clític, que impediria que el SN lligués localment la seva traça. Picallo demostra que cap de les condicions de localitat proposades resol la qüestió de forma satisfactòria i proposa una solució basada en el Criteri Temàtic. Segons l'autora, que segueix de prop Chomsky (1986b), la representació de (10)a hauria de ser la següent:

(12) $*[_{SFLEX}$ Elles$_i$ $[_F$ se$_i$+foren$_j$ $[_{SV}$ t$_j$ [presentades t$_i$ a si mateixes$_i$]]]]

Segons Chomsky (1986b), la cadena formada pel SN mogut i la seva traça es fusiona amb la formada pel verb mogut a FLEX i la seva traça i formen una cadena ampliada. D'aquesta manera la traça del verb regeix la traça del SN i evita una violació del Principi de les Categories Buides. Però, com apunta Picallo, si el clític anafòric es troba, com sembla, a FLEX, formarà part de dues cadenes alhora: la cadena que forma amb el SN anafòric i la cadena ampliada (com a conseqüència del moviment del verb a FLEX). Segons l'autora, això és una violació del Criteri Temàtic. El problema queda, doncs, resolt sense fer ús de cap condició de localitat.

No obstant això, hi ha dues coses poc clares en l'anàlisi de Picallo. Primer, en l'article s'equiparen les cadenes-A amb les seqüències clític-SN. Això és lluny de ser una assumpció sense importància per dos motius: d'una banda, ens obliga a considerar que els clítics anafòrics ocupen una posició-A, i de l'altra, ens indica que els nuclis també serien sensibles a la distinció A/A'. Segon, segons la definició del Criteri Temàtic que dóna Chomsky (1986a), cap de les cadenes formades a (12) viola el Criteri Temàtic: no n'hi ha cap amb més d'una posició temàtica. Amb aquestes puntualitzacions no pretenc de dir que l'anàlisi de Picallo no sigui vàlida, sinó que hauria de ser més explícita en punts claus de la seva anàlisi que tenen conseqüències directes en altres mòduls de la GU.

L'article de J. Solà i Pujols vol donar una anàlisi a la partícula *rai*. Segons l'autor, hi hauria dues construccions amb *rai*: l'assertiva, que trobem a (13)a, i l'exclamativa, que trobem a (13)b:

(13) a. Si només té un refredat rai, es curarà aviat.
b. Si només té un refredat rai!

La construcció bàsica seria (13)a, de la qual seria una variant defectiva (13)b. La funció de *rai* a (13)a és la de marcar el tòpic de la frase. Així doncs, *rai* és de gran utilitat per delimitar què és un tòpic. Això permet a l'autor d'establir una divisió a tres bandes entre tòpics, operadors i arguments/predicats. Els primers tenen abast sobre SCOMP i defineixen el domini contextual que l'interlocutor ha de tenir present per entendre el missatge. Els operadors tenen abast sobre SFLEX i defineixen el tipus d'interacció amb l'interlocutor (pregunta, informació nova, etc.). Per últim, el nucli format pel predicat i els arguments té abast sobre les projeccions lèxiques màximes i estableix la relació predicativa entre els elements anteriors.

L'article de M. T. Espinal vol donar compte de les diferents interpretacions provocades per la interacció dels adverbis de mode amb la negació. Segons ens mostra l'autora, una oració com (14) pot tenir tres representacions diferents a la FL:

(14) El Joan no va contestar la pregunta assenyadament.

La primera lectura, en la qual l'operador negatiu tindria abast sobre l'adverbi actuant com a predicat, seria una cosa com «El Joan va contestar la pregunta a la babalà». La segona lectura, en la qual l'adverbi actuaria com a operador proposicional i tindria abast sobre la negació, seria semblant a «El Joan assenyadament no va contestar la pregunta». Per últim, la tercera lectura, en la qual l'adverbi seria un operador proposicional situat sota l'abast de l'operador negatiu, seria una cosa com «El Joan desassenyadament va contestar la pregunta». Segons l'autora, hi ha dos fets per explicar. En primer lloc, el fet que cadascuna d'aquestes lectures és

menys probable que la precedent. I en segon lloc, el fet que, tot i existir tres lectures possibles (això és, tres Formes Lògiques (FL) possibles), en la pràctica els parlants no sembla que distingeixin entre la primera i la tercera lectura, és a dir, que assignen la mateixa representació mental dels fets a dues FLs diferents. La raó de la gradació és la Teoria de la Pertinència, segons la qual la pertinència d'una lectura es determina per la quantitat de processament necessària i pel nombre i tipus d'implicacions pragmàtiques. Pel que fa la neutralització entre la primera i la tercera lectura, l'autora assumeix que hi ha casos en què la informació contextual disponible permetrà a una i a altra FL de fer les mateixes implicacions, això és, de ser igualment pertinents (de fet la primera lectura serà sempre més pertinent perquè requereix menys esforç de processament). Per descomptat que aquests fenòmens són fora de l'àmbit de la sintaxi i se situen en un terreny postlingüístic on entren en joc la Teoria de la Pertinència, el coneixement contextual i el coneixement general sobre el món.

L'article d'A. Viana és una reflexió en veu alta (no endebades té com a origen un discurs) sobre les relacions entre mode i temps i el seu lligam amb l'estructura sintàctica de la frase. Les dues conclusions a què arriba després de fer un utilíssim repàs i comentari a la bibliografia sobre el tema són les següents: (i) és el mode i no pas el temps el que té pertinència sintàctica; (ii) la tria de mode condiciona la tria de temps, mai a l'inrevés. A l'hora de relacionar aquestes conclusions amb l'estructura sintàctica l'autor suggereix que: (i) en les oracions regides, és el verb de l'oració matriu el que fixa el mode de la subordinada, presumiblement a través de COMP; (ii) en les oracions no regides, (a) si són relatives, el mode el fixa el determinant mitjançant la coindexació amb COMP, (b) si són adjuntes, el mode el fixa la preposició o el complementitzador que les encapçala. En qualsevol cas, el paper de COMP en la fixació del mode de l'oració és decisiu.

L'article d'A. Branchadell proposa un interessant tractament de la funció de les dates respecte a la temporalitat de la frase. L'autor agafa el sistema proposat per Reichenbach per donar compte de les relacions temporals, que es basa en l'existència de tres temps significatius —el temps de l'esdeveniment, el de la parla i el de referència—, però amb un petit canvi: considera els tres temps com a intervals i no pas com a punts. D'aquesta manera els temps simples es definiran mitjançant dos intervals, un referit al temps de l'esdeveniment i un referit al temps de l'enunciació: abans del moment de la parla (passat simple), en el moment de la parla (present simple) i després del moment de la parla (futur simple). Els perfets, en canvi, introduiran un tercer interval (de fet, aquest interval també és present en els temps simples, però s'identifica amb el temps de l'esdeveniment): el temps de referència, respecte al qual se situa el temps de l'esdeveniment. Així doncs, en un plusquamperfet el temps de l'esdeveniment és anterior al temps de referència, el qual és anterior al temps de l'enunciació. És per això que el plusquamperfet es considera un «passat del passat». En un pretèrit imperfet el temps de l'esdeveniment és simultani al temps de referència, i tots dos són anteriors al temps de l'e-

nunciació («present del passat»). En un futur perfet, el temps de l'enunciació és anterior al temps de l'esdeveniment que a la vegada és anterior al temps de referència («passat del futur»). Aquest model permet de tenir, a més d'una correspondència biunívoca entre morfemes de temps i quantificadors lògics, una variable temporal susceptible de ser modificada. És en aquest punt on entren en joc les dates, que serien els modificadors de les variables temporals, les quals encapçalarien un suposat Sintagma de la Variable Temporal (SVT).

L'article de M. Pérez Saldanya també gira al voltant de les relacions temporals, en aquest cas entre oracions. La idea bàsica que proposa és la d'establir un paral·lelisme entre les relacions temporals i les relacions de lligam. Segons l'autor, hi hauria dos tipus de temps: els deíctics –els temps simples de l'article d'A. Branchadell–, que van referits al temps de l'enunciació, i els anafòrics –els temps perfets de l'article d'A. Branchadell–, que van referits a un altre temps (temps de referència). El model és, doncs, el mateix de l'article d'A. Branchadell. Arribat a aquest punt, l'autor mira de relacionar aquest sistema amb les relacions de dependència temporal que trobem en l'àmbit de la sintaxi. La Teoria del Lligam ens dóna un bon model. L'autor suggereix que a la FL el temps de l'oració principal (contingut a FLEX) lligaria el temps de la subordinada, o per ser més exactes l'element extern (temps de referència). Així doncs, la FL simplificada de (15)a seria 15)b:

(15) a. L'Antoni diu que en Pere estudiava filosofia.
b. [L'Antoni PAS_i [di- que en Pere [PAS_i (PRES) estudi- filosofia]]]

La relació temporal és bastant semblant a la relació de lligam que trobem a les completives:

(16) $[\text{L'Antoni}]_i$ digué que $pro_{i/j}$ estudiava filosofia.

Per tant, la FL de (15)a s'hauria de refinar, ja que l'element extern (PAS), com els pronominals, pot estar lligat o no per l'operador temporal de la principal.

(17) [L'Antoni PAS_i [di- que en Pere [$PAS_{i/j}$ (PRES) estudi- filosofia]]]

L'element PAS de la subordinada pot prendre o no com a temps de referència el PAS de la principal. Queda, doncs, justificat el paral·lelisme amb els pronominals.

L'article d'A. Bartra respon al que es coneix amb el nom de *working paper*. Això vol dir que les propostes que hi trobarà el lector seran més aviat temptatives que no pas solucions plenament satisfactòries. No obstant això, com ja he dit al començament, és fent propostes que la ciència avança. La hipòtesi defensada en aquest article és que una construcció com la de (18), que ha estat considerada tradicionalment com una estructura relativa, s'ha d'analitzar com una estructura amb un SCOMP seleccionat.

(18) L'Eva no troba qui l'ajudi.

L'autora ens mostra que hi ha molts arguments per considerar (18) no pas una construcció de relatiu, sinó un tipus d'interrogativa. Les oracions inserides com les de (18), a diferència de les relatives, (i) han d'aparèixer amb un tipus de predicats molt especials (no-existencials), (ii) no apareixen fàcilment en indicatiu (?? *No troba qui la va ajudar.*), (iii) tenen versions amb infinitiu (*No troba què menjar.*), (iv) admeten el truncament (*Es voldria casar, però no troba amb qui.*) i (v) no presenten efectes d'illa massa forts (*Un pis que la Maria no troba qui ?(li) compri.* –potser hi hauria de posar *l'hi*, amb la qual cosa l'argument quedaria falsejat perquè no hi hauria cap tipus de moviment). Aquestes propietats acosten l'oració de (18) a les interrogatives i l'allunyen de les relatives. No obstant això, no sembla que aquestes oracions tinguin una interpretació de pregunta. Per tant, no podem suposar que rebin, com les interrogatives, un paper temàtic de pregunta. L'autora proposa que els predicats no existencials demanen un SN o un SCOMP sempre i quan siguin inespecífics:

(19) a. L'Eva no troba qui l'ajudi.
b. L'Eva no troba pis.

Però quin paper temàtic reben aquestes oracions? L'autora presenta dues solucions: (i) reben el paper temàtic PREGUNTA, (ii) reben un paper temàtic diferent: ARGUMENT NO EXISTENCIAL. Per justificar la primera solució ha de recórrer a una mena de Realització Estructural Canònica a l'inrevés, en la qual seria l'estructura sintàctica la que determinaria el paper temàtic. Per mantenir la segona, ha de proposar un nou paper temàtic. Queden moltes coses a dir sobre aquestes construccions. Per exemple, s'hauria de poder explicar el següent contrast, inesperat si es tracta d'una interrogativa:

(20) a. L'Eva no troba qui l'ajudi.
b. *L'Eva no troba com l'ajudi.

Malgrat les dificultats d'ordre conceptual i empíric que ha d'afrontar, la hipòtesi que proposa A. Bartra mereix atenció i un major aprofundiment.

L'article de M. J. Cuenca, que tanca el volum, vol mostrar l'existència d'una classe de mots que, tot i haver estat classificats tradicionalment amb les conjuncions o amb els adverbis, tenen un seguit de característiques pròpies, algunes de les quals ja van ser destacades per Fabra (1956). Es tracta dels matisadors. Sota aquesta categoria trobem elements com *tanmateix, per això, en canvi, per tant, tot i així*, etc. Els matisadors tenen com a funció principal acompanyar els nexes i matisar-ne o concretar-ne el contingut. Com a característiques pròpies destaquen la mobilitat –(21)–, el fet d'acompanyar nexes diversos

–(22)– i la capacitat de fer de connectors textuals on els nexes no ho poden fer –(23).

(21) a. Ho sap tothom i, *tanmateix*, a mi, no me n'havia dit res.
b. Ho sap tothom i, a mi, *tanmateix*, no me n'havia dit res.
c. Ho sap tothom i, a mi, no me n'havia dit res, *tanmateix*.

(22) a. Mai no s'enduia un llum i, *tot i així*, s'orientava.
b. Sempre s'enduia un llum i, *per tant*, s'orientava.

(23) El partit ja estava resolt. *Per això*, vaig sortir a la pista relaxat.

Si bé no hi cap discussió sobre la necessitat de distingir els matisadors de les conjuncions i adverbis i, en aquest sentit l'article és reeixit, no queda gens clar quina ha de ser la relació formal que uneixi els matisadors amb els nexes que acompanyen. Semblaria un cas de modificació, però l'autora no ha estat, desgraciadament, gens explícita en aquest aspecte.

Fins aquí el contingut. Ara és l'hora de fer-ne una valoració. Pel que fa a la qualitat dels treballs, no hi ha dubte que són una mostra del rigor i la qualitat amb què es duen a terme els estudis sobre lingüística teòrica a casa nostra. Evidentment que tots els articles tenen elements per polir i que la qualitat varia un xic d'un article a l'altre, però ni «Caplletra» és «Linguistic Inquiry» ni València és Massachusetts. Crec sincerament que el conjunt és prou satisfactori i orientador. Pel que fa al públic que se'n podria beneficiar, no hi ha dubte que va adreçat principalment a un públic de segon cicle universitari. Tot i que el nombre de tecnicismes és bastant limitat, es fa necessari un cert coneixement del model RL per treure el màxim de profit d'aquests articles. Això no vol dir que en quedin exclosos els no-iniciats. El professor d'institut hi trobarà coses prou interessants. Per exemple, les proves suggerides a l'article de G. Rigau per determinar si un verb és inacusatiu són prou senzilles perquè els alumnes les posin en pràctica. I, ¿no guanyarien una mica les classes de sintaxi, si es donés als alumnes l'oportunitat de comprovar per ells mateixos què és un verb inacusatiu? Creure que alguns dels resultats de la lingüística teòrica es poden fer accessibles als alumnes d'ensenyaments mitjans no és cap bestiesa: n'és una prova l'excel·lent llibre d'Hernanz i Brucart *La sintaxis*.

No voldria acabar aquesta ressenya sense fer una reflexió en veu alta. Parlava al principi de l'arrelament a casa nostra dels estudis sobre Gramàtica Generativa, del bon moment de la investigació en lingüística teòrica. Deixava expressament per al final la part menys agradable de l'assumpte: tenim investigadors, tenim estudis, però no tenim publicacions especialitzades. Hem estat capaços d'organitzar un Col·loqui del GLOW, però no tenim ni una sola revista de lingüística. Aquesta situació de precarietat és injustificable i insostenible. I ho és encara més perquè no és nova: fa vuit anys ja ho denunciaven els editors, tots ells destacats lingüistes,

d'una altra il·lusió frustrada com va ser «Estudis Gramaticals». Les aportacions com aquest volum monogràfic de «Caplletra» o com l'espai que dediquen a la lingüística «Els Marges» o la revista que el lector té a les mans són valuosíssimes, però no ens han d'amagar el frustrant panorama de les publicacions periòdiques dedicades a la lingüística a casa nostra: *quousque tandem*?

Referències

BELLETTI, A. i L. RIZZI (1987) «Los verbos psicológicos y la teoría temática» dins DEMONTE, V. i M. F. LAGUNILLA (eds.) (1987) *Sintaxis de las lenguas románicas*, Ed. El Arquero, Madrid.

CHOMSKY, N. (1981) *Lectures on Government and Binding*, Foris, Dordrecht.

CHOMSKY, N. (1986a) *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*, Praeger, New York.

CHOMSKY, N. (1986b) *Barriers*, MIT Press, Mass.

FABRA, P. (1956) *Gramàtica catalana*, Teide, Barcelona.

HEIM, I. (1982) *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*, PhD Dissertation, University of Massachusetts, Amherst.

XAVIER VILLALBA

Estudis de sintaxi

RAMOS, J. Rafael: *Introducció a la sintaxi*, València, Tàndem, 1992.

CUENCA, M. Josep: *L'oració composta (I): La coordinació.* «Biblioteca de Lingüística Catalana», Publicacions de la Universitat de València, 1989.

— *L'oració composta (II): La subordinació.* València-Montserrat, Publicacions de la Universitat de València, «Biblioteca de Lingüística Catalana», 1991 [1991a].

— *Les oracions adversatives*. Institut de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991 [1991 b].

— *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*. València, Tàndem, 1992.

0. Que la sintaxi és una de les disciplines més complexes de les que configuren la ciència lingüística, és un fet ben conegut de tots els que s'hi han dedicat en alguna ocasió. Per aquesta raó, enfrontar-se amb qualsevol qüestió sintàctica constitueix quasi tot un repte. Però si, a més d'analitzar un aspecte sintàctic concret, el que es pretén és fer-lo accessible a un públic novell en la matèria, ens trobem gairebé davant d'una utopia. És per això que hem de destacar el mèrit de les obres que ara ressenyem, de les quals es pot afirmar que han superat magistralment els dos entrebancs.

Tanmateix, l'enrevisclat de la sintaxi no s'esgota en la seua complexitat intrínseca. Als problemes dimanats per aquesta disciplina, cal afegir-hi les dificultats

que deriven de la teoria lingüística que a hores d'ara hi ha dedicat més pàgines, la gramàtica generativa transformacional, tant per la seua abstracció com per la rapidesa amb què canvien els diversos models que la componen. Per aquesta raó, disposar de bons manuals de sintaxi generativa en català és una necessitat imperiosa, sobretot si tenim en compte que una bona part dels estudis de sintaxi catalana estan enfocats des d'aquesta perspectiva. És en aquest marc, doncs, que cal inscriure la importància dels llibres que ens proposem ressenyar, especialment la *Introducció a la sintaxi* de Ramos.

1. Aquesta obra inicia i consolida l'autor com una figura prometedora dins l'àmbit de la sintaxi catalana, tant per la facilitat que demostra en analitzar les dades sense perdre's en l'abstracció, com per les seues qualitats pedagògiques. A més, el llibre omple un buit important en els manuals de sintaxi catalana, concretament, el buit existent entre l'obra de Vilà (1991)[1] i la de Bonet i Solà (1986).[2] Si l'obra de Vilà està destinada a persones que no posseeixen cap coneixement de sintaxi, la de Bonet i Solà només esdevé accessible als estudiants que ja han consolidat la seua formació lingüística, ço és, als estudiants postgraduats. Entre l'una i l'altra, la *Introducció a la sintaxi* de Ramos pretén arribar als estudiants que tot just acaben d'iniciar-se en el món de la lingüística i que necessiten una exposició panoràmica dels fets abans d'endinsar-se en problemes més específics.

L'obra està estructurada en cinc capítols. El primer és una introducció a la gramàtica generativa. D'aquesta s'expliquen els objectius i els principis més bàsics, tant de la gramàtica general com de l'anomenat model del Règim i el Lligam. Així, d'aquest últim es comenten les diferents subteories que el conformen, tot introduint al mateix temps el metallenguatge més bàsic que s'hi utilitza.

El segon capítol se centra en les estructures sintagmàtiques, i més específicament, en la caracterització de les categories. Hom parteix de la divisió entre categories lèxiques i funcionals, però s'interessa més per les primeres, concretament, per l'estatus sintàctic de cadascuna d'aquestes i per les seues possibilitats d'expansió.

Els capítols següents donen compte de les funcions, ço és, de les relacions que les categories estableixen al si de l'oració. Així, el tercer capítol s'ocupa de descriure les característiques del subjecte gramatical. Entre altres coses, s'analitzen els fenòmens d'inversió i l'estatus especial que tenen els subjectes dels verbs ergatius i de les construccions passives.

El quart capítol introdueix les funcions dels complements verbals. Es critiquen els mètodes tradicionals d'identificació de l'OD (transformació de passiva, pronominalització, etc.), funció que és ara caracteritzada a partir de nocions sintàctiques (subcategorització, adjacència al verb), semàntiques (Tema o Pacient, principalment) i formals (SN o O'). De la mateixa manera s'opera amb els complements-

1. VILÀ I CAMAJOAN, Carme: *Sintaxi bàsica del català*; Barcelona, Barcanova, 1990.
2. BONET, Sebastià i SOLÀ, Joan: *Sintaxi generativa catalana*; Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986.

verbals restants, l'indirecte i el de règim verbal. Els complements no subcategoritzats o circumstancials queden ben delimitats dels anteriors a partir de proves sintàctiques com la mobilitat i la posició.

Fet i fet, el llibre de Ramos és una fita imprescindible per a totes aquelles persones que vulguen introduir-se en el món de la sintaxi, ja que aplica un model teòric d'una manera força comprensible. A més, és clar en l'exposició i generós amb els exemples.

2. Pel que fa als llibres de Cuenca, *L'oració composta (I): la coordinació*, ens introdueix els aspectes més generals de la composició oracional, i acaba centrant-se en un tipus especial de composició: la coordinació. L'obra inicia l'autora en el món de la sintaxi oracional i és el fruit de les seues primeres investigacions, que culminaren en la seua Tesi de Llicenciatura. Insatisfeta pel tractament que s'havia donat a un grup específic de composició oracional, les adversatives, decidirà abordar aquestes en la seua Tesi Doctoral, investigació refosa després magistralment en el llibre *Les oracions adversatives*. Més tard, realitzarà un tercer llibre, *L'oració composta (II): la subordinació*, on es plantejarà els problemes de la subordinació. La darrera publicació d'aquesta jove i prolífica autora, *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*, suposa un gran canvi en l'objecte d'estudi, ja que se centra en la lingüística aplicada, concretament, en l'ensenyament de primeres i segones llengües, temàtica en la qual queden ben reflectits i aprofitats els seus coneixements de lingüística teòrica. Un sorprenent canvi en la seua trajectòria investigadora, que comentarem separadament dels altres tres llibres.

2.1. Quan hom llegeix els tres primers llibres de Cuenca, resulta ben evident que formen un conjunt unitari, i no sols per la temàtica, sinó pel fet que l'enfocament és ben bé el mateix des de la primera obra fins a l'última. Ja al primer llibre Cuenca s'oposa al tractament que la gramàtica tradicional ha fet de la composició oracional. Aquesta havia delimitat les construccions coordinades de les subordinades partint bàsicament del nexe i sense deixar cap solució de continuïtat entre els dos tipus oracionals. Per contra, Cuenca opta decididament per definir els tipus a partir de la construcció sencera, tal com havien fet alguns estructuralistes abans. A més, en comptes d'establir límits discrets entre els diferents tipus, l'autora estableix una gradació entre construccions que s'adiuen més amb un determinat tipus oracional, i construccions que, tot i compartir un determinat nombre de trets amb un tipus, ofereixen similituds amb un tipus diferent. Ens referim a la relació que alguns autors han trobat entre les construccions bimembres que manifesten una implicació nocional causa-efecte (vg les causals, les condicionals, consecutives, etc.), i algunes coordinades, relació que ha portat alguns lingüistes (vg. Rojo) a postular el concepte d'interordinació. Per exemple, hom addueix en favor d'aquesta similitud el fet que determinats nexes, com ara *encara que* o *perquè*, siguen intercanviables per

la conjunció *i*. Per contra, el nexe subordinant per excel·lència, *que*, no és mai intercanviable per aquesta conjunció. Això prova que les construccions que apareixen amb aquests nexes comparteixen algunes característiques amb les oracions coordinades.

Cuenca (1991a: cap. 2.3.2.4) inverteix l'anterior plantejament i afirma que també «trobem oracions que contenen no sols el coordinador *i* sinó també de vegades *o*, i que equivalen semàntic ament a oracions interordinades».

(1) a. És maco i no lleig.
b. Estava cansat i se'n va anar a casa.
c. O m'ho dius ara mateix o no et tornaré a parlar.

El canvi de perspectiva respecte de la gramàtica tradicional és ben palès. Si ens fixem en les construccions en comptes de fer-ho en els nexes, ens adonem que les oracions anteriors, amb un nexe de coordinació, presenten un comportament molt semblant al de les subordinades com és, per exemple, la binarietat (2) o la manca de reversibilitat (3).

(2) a. ??/* És maco i no lleig i menys barat.
b. ??/* Estava cansat i se'n va anar a casa i no va tornar.
c. ??/* O m'ho dius ara mateix o no et tornaré a parlar o t'oblidaré.

(3) a. ??/* No és maco i lleig.
b. ??/* Se'n va anar a casa i estava cansat.
c. ??/* O no et tornaré a parlar, o m'ho dius ara mateix.

Tot això duu l'autora a la conclusió que «no hi ha límits entre els diferents tipus de composició. Hi ha estructures que responen plenament a les característiques que defineixen cada tipus i subtipus (estructures prototípiques o canòniques), però hi ha també altres construccions que presenten característiques pròpies de més d'un tipus». (1991a: 174)

La solució, per tant, no pot ser altra que la d'analitzar escalarment els diferents tipus d'oracions compostes, en una gradació que va de la coordinació a la subordinació passant per la interordinació. El resultat són diversos tipus intermedis com ara les coordinades asimètriques –entre les coordinades i les subordinades–, i les clàusules de grau –entre les interordinades i les subordinades.

Finalment, el tractament interdisciplinar que fa Cuenca de la composició oracional, en adoptar un punt de vista sintàctic, semàntic i pragmàtic, ens forneix una excel·lent demostració que la lingüística textual i la pragmàtica són un bon complement de la gramàtica oracional, i que aquestes disciplines poden aportar aspectes molt positius i interessants en l'anàlisi oracional. Conseqüentment, aquestes no han de ser estudiades com a disciplines oposades a la gramàtica oracional, ja que

molts dels fenòmens pretesament textuals tenen un reflex en l'àmbit oracional. Així, l'estranyesa de (4)

(4) ?? Vull comprar peix però no hi ha bicicletes.

té un origen pragmàtic, ja que el lector no es pot imaginar que en el seu món hi haja una implicació real entre el desig de comprar peix i la circumstància de no disposar d'una bicicleta. Això no obstant, la frase pot ser semànticament acceptable en un altre món, per exemple, en un poble perdut de la Xina, on les bicicletes siguen l'únic mitjà de transport per anar al mercat on es ven el peix.

Tot plegat, les anteriors obres estan realitzades des d'una posició eclèctica que aprofita magistralment les aportacions de cada escola.

2.2. L'última obra de Cuenca, *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*, és, com el mateix títol assenyala, una introducció rigorosa i crítica de les aportacions de la lingüística a l'ensenyament de primeres i segones llengües.

L'obra consta de sis capítols. En el primer capítol s'introdueixen els conceptes bàsics de la qüestió. S'hi parla dels diferents tipus de gramàtiques i de models gramaticals. Però, sobretot, s'insisteix en la necessitat que els professionals de l'ensenyament apliquen en l'aula els avanços de la teoria lingüística, tot suggerint al mateix temps la manera com aquest objectiu es pot dur a terme.

La resta del llibre és una reflexió sobre la contribució que han fet i que poden fer els quatre grans models gramaticals a l'ensenyament de llengües: el model tradicional, l'estructural, el generatiu i el textual. En cada capítol s'analitza un d'aquests models i es comenta de manera ordenada i sistemàtica els aspectes més importants de cadascun dels models esmentats. Els capítols s'estructuren de la següent manera: es comença amb una breu ressenya dels orígens de la teoria gramatical en qüestió, dels conceptes bàsics que maneja i de la teoria psicolingüística que s'hi relaciona. De seguida es descriuen les aplicacions del model a l'estudi de primeres i de segones llengües, tot incloent-hi mostres concretes d'aquesta aplicació. L'autora comenta, per exemple, el tractament tradicional de la passiva, dels pronoms, de les preposicions o de les conjuncions, i suggereix una manera diferent d'enfocar en l'aula aquestes qüestions gramaticals. Els exemples es refereixen bàsicament al català, però també hi ha al·lusions a altres llengües com el castellà, l'anglès, el francès o l'italià. Finalment, cada capítol conclou amb una avaluació crítica de les aportacions i els límits del model estudiat, seguida d'una relació comentada de referències bibliogràfiques sobre el model objecte d'estudi.

En aquest llibre, Cuenca ens demostra que una bona formació lingüística i metalingüística pot ajudar els professors en l'ensenyament de primeres i de segones llengües. El concepte de subcategorització de la gramàtica generativa, per exemple, pot donar una explicació molt més satisfactòria de la transitivitat que no l'oposició tradicional verbs transitius / verbs intransitius. Així mateix, les diferents

funcions que la lingüística estructural i la textual atribueixen al llenguatge ajuden a fer un tractament global i integrador de l'ensenyament d'aquest, i, conseqüentment, a realitzar un enfocament comunicatiu o interactiu en l'aula.

El llibre és, doncs, un excel·lent manual d'orientació que pot servir de guia als professionals de l'ensenyament, per als quals té un doble interès: d'un costat, els introdueix dos camps de coneixements fonamentals en el seu quefer docent, la lingüística teòrica i la teoria de l'ensenyament de llengües. D'un altre, els assenyala quina és la intersecció (gran intersecció) entre aquests dos camps.

Per a la bibliografia catalana, l'obra té el gran mèrit de ser el primer manual d'introducció a la relació entre la lingüística i l'ensenyament de llengües que s'ha escrit en català.

Finalment, cal lloar la claredat en l'exposició i la flexibilitat a l'hora d'enfrontar-se amb els diferents models gramaticals. Així, tot i que l'autora es manifesta obertament a favor d'un enfocament predominantment textual i comunicatiu en l'ensenyament de llengües, no es deixa endur per cap mena de prejudici sinó que tracta cada model gramatical de la manera més racional i objectiva possible, tot destacant-ne els punts forts i els febles. De fet, com en els tres primers llibres, proposa una postura eclèctica.

Però el més admirable d'aquesta obra és la gran capacitat de síntesi que posseeix l'autora, que en només 160 pàgines fa un repàs a les quatre grans escoles lingüístiques i als principals mètodes d'ensenyament de llengües que se n'han derivat.

Per tot això, aquest darrer llibre que ressenyem és un manual d'innegable valor pedagògic, la lectura del qual recomanem tant als iniciats en la matèria com als lectors més novells.

3. Com el lector haurà pogut observar, el llibre de Ramos i els tres primers de Cuenca formen un conjunt complementari i coherent. Són complementaris perquè mentre l'un, el de Ramos, incideix en aspectes de l'oració simple, els tres primers de Cuenca se centren en l'oració composta. A més, formen un conjunt coherent, perquè adopten el formalisme de la gramàtica generativa. Tot i això, els autors no menystenen les aportacions d'altres escoles lingüístiques, aportacions que són captades i conjuminades molt reeixidament. Un altre element de cohesió és el destinatari: tots quatre estan pensats per a un públic universitari.

Finalment, l'últim llibre de Cuenca ens introdueix en un camp d'investigació injustament oblidat pel món teòric de la universitat, la lingüística aplicada a l'ensenyament de llengües.

JESÚS JIMÉNEZ
JÚLIA TODOLÍ

Estudis de gramàtica històrica

GULSOY, Joseph: *Estudis de Gramàtica històrica*. València/Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

RASICO, Philip D.: *Estudis i documents de lingüística històrica catalana*. Barcelona, Curial, 1993.

Aquestes dues obres, d'una manera paral·lela, corresponen en cada cas al recull de diversos treballs sobre lingüística històrica dels dos estudiosos d'Amèrica del Nord que més han excel·lit en aquest camp de la investigació de la llengua catalana. Cal destacar –i celebrar– la importància de la iniciativa d'aplegar en un volum articles que havien aparegut en diverses publicacions –algunes d'àmbit reduït o difícils de trobar en l'actualitat–, fet que, òbviament, en dificultava la consulta i obstruïa la seva necessària difusió, més encara quan alguns d'aquests són cabdals en la recerca de la lingüística històrica.

Ambdós llibres, si bé s'insereixen en una branca comuna de la lingüística, presenten diferències de contingut: la majoria de treballs de tots dos reculls tracten de fonologia històrica, però mentre que, com a segon camp més important quantitativament, J. Gulsoy analitza qüestions de morfologia històrica, bàsicament verbal, P. Rasico es centra en l'edició i estudi de textos del període preliterari. Encara que ambdues obres no són monotemàtiques i malgrat que abracen qüestions de matèries diferents dins la mateixa branca, remeten, en cada cas, a una situació de forta cohesió interna.

L'obra de J. Gulsoy està integrada per catorze articles, dels quals dotze havien estat publicats anteriorment, mentre que els dos restants són inèdits. Des del punt de vista temàtic, aquests treballs se situen, bàsicament, en dos camps concrets: vuit analitzen qüestions de fonètica històrica i cinc tracten sobre morfologia històrica; el text restant versa sobre dialectologia. Cal destacar la importància de les aportacions en el tractament de l'evolució de les *ee* tòniques i en el desenvolupament de la semivocal *w*, així com els estudis sobre el temps de present i sobre l'imperatiu de segona persona plural.

En el cas de l'obra de P. Rasico, la cohesió interna prové principalment de la cronologia dels diversos treballs –gairebé tots, però no tots, se situen en el període preliterari. En aquest sentit i com a tret diferenciador de totes dues obres, mentre que els estudis de J. Gulsoy examinen únicament temes lingüístics, P. Rasico ultrapassa aquest àmbit ja que, més enllà de l'anàlisi exclusivament lingüística, entra de ple en l'estudi filològic gairebé en la meitat dels seus treballs, car els quatre darrers corresponen a l'edició i comentari d'un o diversos textos i, encara dos més –concretament el segon i el cinquè–, remeten a l'examen fonològic d'alguns documents, els quals, però, no edita (concretament, corresponen a la «Crònica» de

Bernat Desclot i a diferents textos dels segles IX-XV que provenen o semblen provenir de l'Alt Urgell). Així mateix, l'interès dialectològic també el trobem a diversos d'aquests articles. Hem de remarcar l'interès del fet que l'autor ha tingut en compte de manera especial els textos aplegats per J. Miret i Sans.

Hi ha una diferència important en l'edició d'aquests dos reculls: en el cas de l'obra de P. Rasico es tracta de la publicació conjunta de diversos treballs amb una breu nota introductòria; contràriament, en el cas de l'obra de J. Gulsoy l'objectiu de l'edició és més complex ja que, en el pròleg que precedeix els catorze estudis, l'autor fa un seguiment de la bibliografia anterior que ha tractat les diferents qüestions que hi desenvolupa, i hi analitza l'evolució de la investigació en el camp de la gramàtica històrica: d'aquesta manera repassa i resumeix les aportacions de la bibliografia precedent i també, el contingut dels seus propis articles. En aquest sentit, aquesta obra no es limita a l'edició de treballs més o menys dispersos, sinó que per mitjà d'aquest estudi introductori palesa la voluntat de l'autor de donar cohesió en aquest volum i, sobretot, d'oferir als especialistes i al públic una versió al més actualitzada possible dels diversos temes de gramàtica històrica que hi tracta. Aquesta darrera característica, però, no és exclusiva de l'obra de J. Gulsoy, ja que en ambdós casos no trobem el recull de diferents articles més o menys antics, sinó que aquests han estat revisats i posats al dia tenint en compte les aportacions bibliogràfiques que han aparegut posteriorment a la seva edició primera, fet pel qual han recuperat la vigència que podien haver perdut en algun aspecte. La tasca d'actualització és molt considerable, però, com és evident, sempre té uns límits materials obvis. En aquest sentit, i malgrat el valor de plena actualitat d'aquests treballs en la seva quasi totalitat, ja veiem com l'obra de J. Gulsoy no té en compte —cal tenir present la cronologia i la complexitat habitual del procés editorial— les aportacions de l'edició de Jordi Bruguera del *Llibre dels fets del rei en Jaume* (Barcelona, 1992) quant a la problemàtica dels manuscrits i de les edicions d'aquesta obra, la qual pot afectar directament les hipòtesis cronològiques sobre l'evolució de les formes verbals en *-u* provinent de *-T'S*, car les formes en *-u* («creeu», «faríeu», «sapiau» i «sou»: Gulsoy, p. 157) són preses de l'edició de Casacuberta, que no remeten —llevat de dos altres casos— al segle XIII, sinó que provenen de l'edició de València en la qual hi ha una adaptació a la llengua del segle XVI (Bruguera, vol. I, p. 81).

La impossibilitat d'obtenir una obra actualitzada en tot moment i en tots els aspectes no menysté la importància de la publicació d'aquests dos reculls, i menys encara en el cas de l'obra de J. Gulsoy, que afronta d'una manera excel·lent, a l'estudi introductori, la revisió de les diverses hipòtesis per mitjà de l'anàlisi exhaustiva de la bibliografia especialitzada en aquest camp de la recerca lingüística.

JOAN ANTON RABELLA

CANTAVELLA, Rosanna: *Els cards i el llir: una lectura de l'«Espill» de Jaume Roig.* Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1992 («Assaig», 11).

És prou conegut que l'*Espill* de Jaume Roig és de lectura difícil i de difícil comprensió, perquè està escrit en vers, perquè hi figuren nombrosos hàpaxs, perquè la sintaxi és complicada... factors tots aquests que han fet que aquesta gran obra del segle XV valencià no hagi obtingut de la crítica l'atenció que es mereix.

L'estudi literari de l'*Espill* s'ha limitat pràcticament, des dels temps d'Alfred Morel-Fatio fins avui, a considerar la misogínia de l'obra, i Jaume Roig ha estat titllat d'antifeminista autèntic. Tots els estudis d'una certa extensió que han estat dedicats a l'*Espill* han insistit en la recerca de les fonts que han servit a Jaume Roig d'entramat textual i cultural per argumentar i documentar la seva postura exageradament contrària a les dones.

El treball de Rosanna Cantavella ha de ser lloat i benvingut perquè es limita a aquest aspecte de l'obra per replantejar-lo des d'una més àmplia perspectiva literària i suggerir-ne, així, una nova lectura. En la introducció, l'autora circumscriu l'*Espill* en el context del debat que sobre la condició femenina se suscita a la literatura en llengua vulgar des del segle XIII, època en què s'imposa un nou model educatiu per a les dones i es popularitzen una sèrie de blasmes al comportament femení. El debat anti i pro-feminista —que té antecedents en les *quaestiones* escolàstiques desenvolupades a les aules universitàries i precedents clàssics— s'inicia amb l'aparició de textos escrits en condemna de les dones i d'altres en lloança dels seus comportaments, fins al punt que els arguments dels uns i dels altres es convertiran en tòpics que seran utilitzats amb profusió des dels dos bàndols enfrontats.

El discurs misogin que apareix a la literatura pot ser considerat, doncs, insincer i melodramàtic (p. 13). Parlar de la condició femenina es converteix en un bon filó literari, que permet tantes argumentacions i exemplificacions que el tema podia semblar als escriptors de l'Edat Mitjana inexhaurible. Apuntar-se a un costat o a l'altre de la discussió no havia de significar pas que l'autor en qüestió fos més misogin que els seus companys de generació, i al capdavall el debat literari fou una polèmica superficial que no posà mai en joc la consideració social atorgada en la realitat a les dones (p. 18).

A partir d'aquí, Rosanna Cantavella es replanteja encertadament la misogínia de l'*Espill* i dubta que sigui seriosa, mentre deixa entreveure la necessitat d'analitzar l'obra des d'un punt de vista còmic: «la crítica al sexe femení és tan exagerada, arriba a tal límit, que no podem considerar que Roig militàs cabalment en el que anava escrivint. Sens dubte aqueixes exageracions, aquelles anècdotes esgarrifoses, no pretenien més que entretenir d'una manera plaent, i no poden llegir-se més que amb el somriure –escèptic o no– als llavis» (p. 161). Cantavella ens ofereix un estudi meticulós dels tòpics antifeministes que es poden resseguir en els tetrasíl·labs apariats de l'*Espill*. Seguint l'ordre de la numeració dels versos, inventaria les fonts que documenten els distints passatges que es poden relacionar amb el debat pro i antifeminista, i els emmarca en la seva tradició europea. Pren en consideració les obres que s'han relacionat sempre amb la misogínia de l'*Espill*, com el *Matheolus* llatí i la traducció de Jean Lefèvre, el *Corbaccio* de Giovanni Boccaccio, el *Corvacho o reprobación del amor mundano* d'Alfonso Martínez de Toledo, les *Quinze joies de mariage*, el *Llibre de les dones* d'Eiximenis o *Lo somni* de Bernat Metge. I afegeix a la llista *Lo crestià* d'Eiximenis i els *Proverbis* de Cerverí de Girona. El *Maldit bendit* de Cerverí el degué conèixer Roig o bé directament o bé a través del *Terç del Crestià* d'Eiximenis. Aquestes obres i d'altres apareixen citades en l'apartat principal del llibre, que és presentat com una «descripció del text i dels seus elements». Unes pàgines que, sense cap mena de dubte, ajudaran a la contextualització literària de molts dels passatges de l'obra de Jaume Roig.

La lectura –com indica el subtítol– i glossa de l'obra de Roig es complementen amb una introducció que ofereix una bona visió panoràmica del debat anti i pro-feminista a les literatures francesa, italiana, anglesa, catalana i castellana dels segles XIII al XV i una postil·la (la segona) que analitza la relació global de l'*Espill* amb quatre obres que han estat considerades unes de les fonts principals de la seva misogínia: el *Matheolus*, el *Corvacho* de l'arxipreste de Talavera, *Lo somni* i el *Corbaccio*. (Clou la postil·la amb una afirmació taxativa amb la qual estic en desacord: afirma que Jaume Roig «bandeja sistemàticament l'alta cultura, mantenint-se sempre en un registre popular». L'estudi de l'ús que fa Roig a l'*Espill* de les seves fonts, que passa per la manipulació i la tergiversació, ens demostrarà el caràcter culte d'alguns dels seus recursos literaris.)

Però si la misogínia triomfa a la literatura de l'Edat Mitjana és perquè se sosté en un pòsit ideològic, d'ascendència cristiana, conegut i acceptat per tothom, ideologia que es transmetia a través de qualsevol àmbit del saber. Tenint en compte la formació mèdica de Jaume Roig –era un professional de prestigi: metge i examinador de la ciutat de València, estava relacionat també amb els estaments religiosos de la seva ciutat i amb la monarquia–, l'anàlisi de les fonts literàries de l'*Espill* s'hauria hagut de complementar amb recerques en els tractats de medicina, que Jaume Roig ben segur que devia fer servir. Els textos mèdics donen arguments de caire científic als homes medievals per argumentar el menyspreu envers les dones present a tot arreu.

Tot i que hi ha alguna referència mèdica en el comentari a certs passatges (com al dels versos 4464-4525, ps. 83-84), les incursions en aquest terreny són excessivament escasses, i és de lamentar perquè una lectura mèdica atenta ens aclariria el sentit de certs episodis, com aquell en què al llibre segon s'afirma que les dones, com el basilisc, enverinen amb la mirada (5628-5921, ps. 88-89), com ho havia fet la Donzella Verinosa que va ser alimentada amb metzines per un rei que volia destruir Alexandre Magne, com podem llegir al *Terç* i al *Doztè del Crestià* d'Eiximenis i a l'*Arbre exemplifical* de Ramon Llull. O aquell en què Salomó acusa les dones de ser les iniciadores del pecat de sodomia (9572-9724, ps. 112-13), que també es pot relacionar amb el mitridatisme, seguint les creences populars que consideren que el caràcter nociu de la menstruació femenina és tal que les dones són capaces de desenvolupar un verí a dintre del seu cos en virtut dels seus propis mecanismes fisiològics. O el passatge en què es parla de la malaltia d'amor (8570-8985, ps. 108-109), l'amor hereós divulgat entre els metges a partir del *Viaticum* de Constantí l'Africà, que té les seves arrels en la fisiologia i patologia humoral i complexional desenvolupada pels metges formats en l'escola hipocràtica i galènica, i en la doctrina hipocràtica sobre la salut, i conseqüentment sobre la malaltia.

La localització minuciosa de les fonts d'una obra comporta haver de salvar dos esculls: l'excés de zel i l'oblit de determinades obres o autors significatius. A *Els cards i el llir...* l'únic contemporani de Jaume Roig que apareix citat és el barceloní Antoni Vallmanya (p. 134), sense tenir-se en compte els contertulians valencians que es delectaven amb la literatura en el grup de Bernat Fenollar, Joan Moreno o Jaume Gassull. Així mateix, en la introducció es parla de la participació castellana al debat literari pro i antifeminista a partir del segle XV, oblidant que les dones apareixen com a tema en aquesta literatura des del segle XIII, amb els mateixos *topoi* que es detecten en el debat. S'han de llegir en aquest sentit les col·leccions de contes i sentències traduïdes de fonts orientals com el *Calila e Dimna* (1251) o el *Libro de los engaños* (1253), la versió castellana del *Sendebar*. Les *Cent novel·les* que són citades dues vegades a l'*Espill* equivalen tant al *Decameró* (p. 76) com al *Novellino* (p. 101), tot i que a l'epíleg l'autora ja manifesta les seves reserves a aquesta doble identificació (ps. 160-61).

Poca cosa es diu de la biografia del metge Jaume Roig, perquè el llibre en cap moment no pretén ni encetar el tema. Es dóna, però, una data equivocada en situar-lo cronològicament al segle XV. Que va néixer aproximadament el 1434 i que morí el 1478, s'ha escrit a la pàgina 40, quan la primera d'aquestes dues xifres correspon a la primera documentació en què consta Jaume Roig com a metge examinador de la ciutat de València.

Des d'una altra perspectiva, Rosanna Cantavella apunta en el seu llibre alguns aspectes interessants de l'obra de Roig que no són prou explotats perquè el volum està dedicat al debat pro i antifeminista en exclusiva. Les enginyositats irònniques (ps. 62, 103, 117) que Jaume Roig destil·la en els seus versos, i que el portaran de vegades a capgirar alguns dels arguments dels pro-feministes per usar-los en con-

tra de les dones. L'ambivalència i el doble sentit que el mateix autor atorga a la seva obra en declarar, al prefaci, que escriurà les noves rimades de manera facecial i aforismal alhora, tot elaborant un discurs que haurà de delectar i ensenyar al mateix temps, com ja havia deixat clar la retòrica clàssica (p. 60 i epíleg). La breu discussió que enceta Cantavella sobre el significat de «comediades», decantant-se per l'opinió de Miquel i Planas segons el qual el mot volia dir «partides» (p. 60), l'estructura unitària que s'entreveu a l'obra, la seva forma de sermó, la significació del llibre tercer, la importància de l'ús del vers (epíleg) que situa l'*Espill* als antípodes de la prosa corelliana –com ja va intuir Jordi Rubió i Balaguer– són aspectes que caldrà estudiar ara que ja tenim documentats abundantment els arguments literaris que fonamenten la misogínia també literària de l'*Espill* de Jaume Roig.

ANTÒNIA CARRÉ

CINQUE, Guglielmo: *Types of A'-Dependencies*. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 1990.

El tema general del llibre, les dependències A', es relaciona directament amb el que ha constituït un dels camps de recerca centrals en Gramàtica Generativa al llarg dels anys: la teoria del moviment, amb totes les implicacions que se'n deriven per a les teories del lligam i de la recció. A causa del caràcter relativament tècnic de l'argumentació, la lectura del llibre ressenyat exigeix una certa familiaritat amb la teoria sintàctica generativa i amb la bibliografia rellevant més recent, tot i que Cinque hi passa revista succintament com a punt de referència per a la seva discussió.

Si bé també aborda ocasionalment les dependències A, Cinque es centra en les estructures que estableixen una connexió entre un constituent en posició A' i una categoria buida interna a Sintagma Flexió (SFlex). Els tres capítols que formen el llibre es basen en anteriors treballs independents del mateix autor i en cert sentit es poden llegir com a estudis autònoms, però el fet d'haver-los aplegat sota un títol unificador queda plenament justificat, atès que són el fruit d'una línia d'investigació comuna i tot sovint les conclusions a què s'arriba en una part de la recerca són emprades per donar suport a l'argumentació en una altra part. Mentre que els capítols 2 i 3 estan dedicats a construccions específiques i a les conseqüències teòriques de la seva anàlisi, el capítol 1 representa un intent global de reexaminar la gramàtica de l'extracció de constituents. Tal com Cinque posa en relleu a la introducció a l'obra, el seu objectiu és revisar les generalitzacions descriptives i els principis gramaticals de què deriven tot aportant nova evidència empírica de l'italià (com a representant de les llengües romàniques) i de l'anglès.

En la bibliografia existeix acord sobre la necessitat de distingir dues menes de moviment-Qu, llarg i cíclic successiu, però el consens no és total pel que fa a les diferents condicions de localitat a què estan constrets i a les classes d'elements que

se sotmeten a l'un o a l'altre. Majoritàriament s'accepta que els dos tipus de trasllat es distingeixen per la seva sensibilitat a les «illes» (dominis que barren l'extracció): mentre que no es dóna moviment-Qu llarg a través d'illes fortes (illes de subjecte, illes de Sintagma Nominal (SN) Complex i illes d'adjunt), el moviment-Qu cíclic successiu és sensible no només a les illes fortes sinó també a les dèbils (illes Qu, illes internes o negatives, illes factives i illes per extraposició). Al capítol 1 Cinque delimita les preguntes centrals que es plantegen arran d'aquesta caracterització de les dades i tot seguit passarà a elaborar-ne les respostes de manera coherent i articulada. Les preguntes són les següents: (a) Quins tipus d'elements se sotmeten a cada mena de moviment? (b) De quins principis de la teoria deriva l'existència d'aquestes dues menes de trasllat? i (c) Quina és la naturalesa de les condicions de localitat que s'apliquen a cadascun d'aquests tipus de moviment?

Com a punt de partida per a la discussió sobre (a) i (b), Cinque passa revista al sistema d'assumpcions de Chomsky (1986): sota la formulació que aquest autor presenta del Principi de les Categories Buides (*Empty Category Principle*, ECP), les asimetries bàsiques entre arguments i adjunts respecte de l'extracció són interpretades com a conseqüència del caràcter A/A' de la posició de la qual són extrets, que permet una derivació llarga o cíclica successiva, respectivament. Rizzi (1990), que va tornar a ocupar-se d'aquesta qüestió, a banda d'alguns problemes conceptuals en la proposta de Chomsky, en destacava un d'important de caire empíric: no totes les frases que es troben en una posició A poden sotmetre's a moviment-Qu llarg (per exemple, SSNN d'objecte que expressen mesura i objectes de Sintagmes Verbals idiomàtics). Segons Rizzi, aquest tipus de derivació serà accessible tan sols a aquelles frases a les quals se'ls ha assignat un paper temàtic referencial, que al seu torn llicenciarà un índex referencial. Així doncs, el lligam serà una de les dues estratègies possibles per posar en connexió un operador amb la seva traça: intrínsecament no local, serà accessible als elements que disposin d'un índex referencial. L'altra estratègia, la cadena de recció per antecedent, és la que queda per a les frases sense un índex referencial i és altament local perquè en la derivació cada element de la cadena ha de satisfer la recció per antecedent. D'aquesta manera la disjunció entre recció temàtica i recció per antecedent que es trobava present al sistema de *Barriers* queda incorporada en dos principis independents, lligam i recció, els quals subsumeixen el moviment llarg i cíclic successiu.

Ara bé, Cinque presenta unes dades noves que condueixen a un refinament de l'anàlisi de Rizzi. Els índexs referencials s'assignen exclusivament a aquelles frases que són emprades de forma estrictament referencial o que tenen propietats referencials intrínseques, és a dir, que es refereixen a membres específics d'un conjunt preestablert en el discurs o en la ment del parlant. Per tant, la referencialitat és el factor decisiu perquè una frase pugui entrar en una relació de lligam o no. Cinque, allunyant-se parcialment de la proposta de Rizzi, manté la noció de cadena no només per a la recció sinó també per al lligam.

De cara a donar una resposta a la pregunta (c), Cinque reelabora les condicions

de localitat desenvolupades a Chomsky (1986) tot intentant simplificar-les mitjançant l'eliminació de redundàncies. Així, en lloc d'intentar assolir una definició unificada de barrera per a la recció per antecedent i per a la Subjacència/fitació, tal com havia fet Chomsky, a costa d'estipular que una sola barrera és suficient per barrar la primera però que en calen dues per transgredir la segona, Cinque –després de mostrar que podem prescindir de les nocions addicionals de barrera per minimalitat i de barrera per herència del sistema de *Barriers*– explora l'opció d'expressar les asimetries irreductibles entre lligam i recció de manera més palesa: amb aquesta finalitat formula dues nocions de barrera parcialment distintes per a cada tipus de cadena que poden ser considerades com a condicions sobre dominis d'extracció, però manté el nombre de barreres rellevants (una) idèntica per a totes dues relacions. Al llarg d'una discussió detallada motiva a bastament el paper que juguen les nocions de selecció i no distintivitat de [+V] en les seves definicions. Aquesta darrera noció s'incorpora també a la condició de recció per nucli sobre les traces, que és la versió final de l'ECP que Rizzi presenta a *Relativized Minimality*. Així, el sistema de Cinque, tot i basar-se decisivament en la teoria de la Minimalitat Relativitzada, aconsegueix subsumir els efectes de Subjacència/fitació sota el principi del lligam, un aspecte que Rizzi havia deixat explícitament de banda en la seva proposta.

El capítol 2 es concentra en el tipus d'estructura representada a (1), l'anomenada dislocació a l'esquerra amb clític de represa (*Clitic Left Dislocation*, CLLD), en què un constituent no emfàtic apareix en una posició perifèrica a l'esquerra (Tòpic) i un pronom clític reprèn (opcionalment) aquest constituent dislocat a l'interior de SFlex:

(1) [$_{TOP}$ Gianni] [$_{SComp}$ [$_{SFlex}$ *lo ho visto*]]
Gianni el-CL he vist
«El Gianni, l'he vist.»

En anàlisis prèvies (vegeu Cinque 1977) la CLLD s'havia considerat el resultat de l'aplicació de la regla «Moveu α» pel fet de mostrar efectes de connectivitat i sensibilitat a les illes fortes, dos criteris diagnòstics suposadament clars per identificar moviment-Qu llarg. Tanmateix, en aquest estudi Cinque demostra que la construcció en qüestió és més aviat la representació pura d'una relació de lligam generada a la base, i per aquest motiu les frases que només poden entrar en una derivació cíclica successiva queden sistemàticament excloses de l'estructura. A fi de donar suport a la idea que de fet no hi pot haver implicat moviment, ofereix diverses proves. L'italià, en primer lloc, no és una llengua amb doblament de clític i conseqüentment no admet un clític de represa d'objecte en les construccions Qu estàndard. Alhora, el clític de les CLLD no pot entendre's com la realització manifesta d'una traça Qu, ja que li manca una de les propietats característiques d'aquesta categoria buida: la capacitat de llicenciar buits paràsits (*parasitic gaps*). I, a

més d'això, si les CLLD fossin el resultat de moviment, les estructures amb múltiples constituents dislocats a l'esquerra haurien de portar a una transgressió forta del principi de Subjacència, contràriament als fets.

Aquesta estructura contrasta mínimament amb la Topicalització (Moviment de Focus) pel fet que aquesta última pressuposa el moviment d'un operador buit a [Esp, SComp], tot eliminant la possibilitat que hi pugui aparèixer un clític de represa:

(2) $[_{TOP}$ *GIANNI*$]$ $[_{SComp}$ Oπ $[_{SFlex}$ (**lo) *ho visto* $e_i]]$
Gianni el-CL he vist
«EL GIANNI, he vist.»

L'anàlisi proposada es veu encara més reforçada per l'observació que en determinades condicions la construcció CLLD adquireix les propietats del moviment cíclic successiu. El cas més interessant en aquest respecte és el de la dislocació a l'esquerra d'un quantificador nu (d'objecte), que pot funcionar com un operador en posició A' capaç de lligar una categoria buida interna a SFlex com a variable (el clític de represa no apareix). D'altra banda, la interacció amb la negació clausal converteix en gramatical la dislocació a l'esquerra d'un adjunt, generalment exclosa. Cinque interpreta aquest fet com a confirmació que l'amalgamament amb la negació és un altre mitjà pel qual la CLLD es pot convertir en una construcció de moviment, creant per tant una cadena de recció per antecedent.

La conclusió teòrica principal d'aquest segon capítol és que es pot demostrar que el conjunt de propietats que s'havien considerat definidores del moviment Qu des de Chomsky (1977) són independents entre si i no identifiquen una classe homogènia de construccions. Prenent la seva anàlisi de la CLLD com a argument principal, Cinque suggereix que la dicotomia entre moviment Qu/no moviment Qu és reductible a una altra dicotomia: presència versus absència d'un operador.

L'argumentació del capítol 3, basada en les proves aportades per les construccions amb buits paràsits, les construccions amb l'extracció aparent de SSNN de l'interior d'illes i les construccions amb elisió del complement d'objecte, motiva dues conclusions que justifiquen la identificació d'un altre tipus de dependència A': *pro* lligat A'. Primerament, entre les variables cal distingir de les variables pures (traces Qu) una subclasse independent que inclou les categories buides presents en les construccions que acabem d'esmentar. Segonament, podem caracteritzar aquestes categories buides com a variables pronominals, elements [+pronominal, −anàfora] (*pros*) lligats A' que tenen accés a una estratègia de pronom buit de represa que és sempre disponible com a segona opció més marcada al costat de l'estratègia de moviment, però que esdevé l'única opció sempre que l'aplicació de «Moveu α'» resta exclosa per raons independents, com en les construccions estudiades. Les semblances de comportament de les dues menes de variables provenen del fet que totes dues són lligades A' per un operador. El lligament A' a l'estructura-S de *pros* generats a la base per part d'un operador és una via alternativa d'identi-

ficació dels trets -Φ d'aquestes categories buides. Les categories buides d'aquestes construccions exclouen qualsevol altra categoria que no sigui SN, un fet inesperat si aquestes estructures s'haguessin d'analitzar de manera unitària amb les construccions Qu: només els SSNN, que tenen una forma pronominal buida corresponent, tenen accés a l'estratègia de pronom buit. A més, les proves empíriques adduïdes per Cinque confirmen que les categories buides en qüestió es comporten realment com a pronoms i no pas com a variables pures.

A tall de conclusió, cal emfasitzar que la tasca empresa per Cinque en el seu llibre mostra un gran domini de l'àmplia bibliografia existent sobre els temes de què s'ocupa, així com una perspectiva complexiva però acurada de l'enorme quantitat de dades involucrades. Per tant, no podem dubtar a qualificar aquest treball com una de les contribucions més decisives a una de les àrees centrals de la recerca en sintaxi generativa en els darrers anys.

Referències

CHOMSKY, Noam (1977): *On Wh-Movement*, dins CULICOVER, P.W., T. WASOW i A. AKMAJIAN (eds.) *Formal Syntax*, New York, Academic Press, ps. 71-132.

CHOMSKY, Noam (1986): *Barriers*. Cambridge (Mass.), The MIT Press.

CINQUE, Guglielmo (1977): *The Movement Nature of Left Dislocation*. «Linguistic Inquiry», 8.2, ps. 397-412.

RIZZI, Luigi (1990): *Relativized Minimality*. Cambridge (Mass.), The MIT Press.

JOSEP QUER

COLOMINA I CASTANYER, Jordi: *El valencià de la Marina Baixa*, València, Generalitat Valenciana, 1991.

El sud del País Valencià s'ha beneficiat en els darrers anys d'importants estudis dialectals. Aquest llibre, dedicat a la comarca meridional de la Marina Baixa, n'és un bon exemple. De Jordi Colomina ja són ben coneguts i dignes d'esmentar el llibre *L'alacantí* (1985) i els articles dedicats a la Marina Alta i als mallorquismes de Tàrbena (Marina Baixa). Ara, amb aquest nou treball ens proporciona un instrument essencial per a completar la informació de què ja disposàvem sobre els parlars de la Marina en concret i sobre el valencià meridional en general. En aquest sentit, en proporcionar una major informació sobre el valencià del sud del País, Colomina ha tornat a contribuir a delimitar una denominació que havia esdevingut massa genèrica. Ens referim a la de «valencià meridional». Aquest autor ja ens havia fet veure que al sud del riu Xúquer calia distingir dos subdialectes, de manera que era convenient parlar, d'una banda, d'«alacantí» per designar les comarques

més meridionals del País Valencià (les Valls del Vinalopó, el Baix Vinalopó i l'Alacantí), i, d'una altra, de «valencià meridional», que comprendria la resta de les comarques fins al riu Xúquer. És precisament en aquest darrer subdialecte on cal situar la comarca de la Marina Baixa.

En l'elaboració de l'estudi, l'autor s'ha servit tant de material oral com escrit. Pel que fa a les fonts orals, a banda de realitzar enquestes, ha aprofitat les anotacions personals aconseguides al llarg d'anys de convivència amb gent de la comarca. El material escrit, d'altra banda, basat principalment en obres folklòriques dels segles XIX i XX, li ha oferit l'oportunitat de recollir, confirmar i documentar molts dels fenòmens detectats a través de les fonts orals. Amb aquest mètode, Colomina es distancia, com ja adverteix ell mateix a la introducció, dels mètodes dialectals i sociolingüístics aplicats en la seua excel·lent obra anterior *L'alacantí*, de manera que ara hom prefereix l'acumulació d'informació a la precisió metodològica. Tot i els avantatges que suposa el fet de gaudir d'una gran quantitat d'informació dialectal, al nostre parer, el fet de deixar de banda les variables socials i una unificació de criteris a l'hora d'arreplegar les dades presenta l'inconvenient que en alguns punts del llibre no es veja clar si els fenòmens analitzats són fenòmens actuals o ja desapareguts (del segle XIX o principis del XX), i en el cas de ser actuals, quin grau de vitalitat mostren.

Colomina estructura el llibre en quatre capítols. El primer capítol, el dedica a la fonètica. En primer lloc, descriu les peculiaritats del vocalisme de la zona. Així, s'encarrega d'analitzar les variants de realització dels fonemes vocàlics tònics i àtons respecte a la pronúncia estàndard (per exemple: tancament o obertura de vocals), i té l'encert de comentar si el fenomen estudiat ja està documentat en fonts escrites i/o si, a més de localitzar-se a la Marina Baixa, també es dóna en altres punts geogràfics del domini lingüístic català. En aquest sentit, ens crida l'atenció l'exemplificació de mots on s'ha produït el tancament de *e* en *i* en síl·laba posttònica travada o final absoluta (*aixàbiga, mànic, màrfiga, porxi, tuti,* etc.), fenomen que fins ara se solia identificar només amb els parlar xipella situats en la zona fronterera entre el català oriental i el català occidental. D'altra banda, Colomina apunta el manteniment del diftong *úi*, com a gran part del domini lingüístic català (ex.: *búit, cúit, cúina*, però *huí i uít*), sense convertir-lo en creixent com és costum a gran part del País Valencià i en alguerès. Pel que fa al consonantisme, descriu les variants contextuals que es produeixen en les líquides, les dentals, les labials, les velars, les nasals i les sibilants, a més d'analitzar casos d'assimilacions, dissimilacions i metàtesis consonàntiques.

La morfologia és el tema del capítol 2. En aquest apartat, segurament per evitar repetir aspectes comuns al valencià general, hom no fa la típica descripció de la morfologia nominal i verbal, sinó que se centra en un tema més específic. Es tracta de l'interessant camp de la derivació i de la composició. En l'apartat dedicat a la derivació, enfoca la seua atenció exclusivament en la sufixació. D'aquesta manera, dóna mostres del ric ventall de sufixos que són productius en aquesta zona. Cal

advertir que l'autor amb bon criteri presta sobretot atenció a aquells sufixos que normalment no són d'ús productiu o generalitzat en la resta del valencià; així mateix, quan ho creu oportú, enriqueix els exemples que aporta amb frases que permeten comprendre millor el sentit del mot derivat. Entre els sufixos que recull destacarem, a tall de mostra, els següents: *-aina* (*busaina, secaina, solaina*), *-alla* (*brossalla, fadrinalla, jovenalla, menudalla, xicalla*), -am (*cadiram, cordam, gitanam, moscam, porteram*), *-issa* (*buscadissa, corredissa, cremadissa, nugadissa, trencadissa*), *-ús* (*airús, carnús, amplusset, menjussa*). Quant a la composició té cura només d'un cas de formació de mots ben peculiar. Es tracta de la creació de substantius a partir de la unió del pronom interrogatiu *què* (al nostre parer, en aquest cas és més adequat parlar d'un interrogatiu, i no d'un «pronom relatiu neutre» com fa Colomina) més un infinitiu transitiu. Els exemples que aporta confirmen l'extensió d'un fenomen, que segons l'autor ha restat vigorós només en valencià, en mallorquí i en menorquí: *quearreglar, quedir, queentendre, quefer, quemenjar, quemeréixer, quemirar, que-rascar, que-rosegar, quevore*, etc.

Un dels capítols més valuosos del llibre és, al nostre entendre, el tercer, dedicat a la morfosintaxi. La (morfo)sintaxi és el nivell més poc atès en la majoria dels treballs dialectals; en canvi, Colomina ha tingut l'encert de donar informació dialectal sobre diversos aspectes que sovint, des d'una perspectiva normativa, plantegen o han plantejat problemes. És el cas de les construccions temporals amb *al* + infinitiu, que l'autor reivindica per a la normativa actual, de *quan* + futur/present de subjuntiu, o de l'ús de *ser* amb locatius. D'altra banda, també destaca la defensa que fa del quantificador *força* com a forma també valenciana i la referència a la simplificació, a gran part de la comarca, de les combinacions pronominals binàries *li ho, li'l, li la* que esdevenen *li u*, i *li'ls, li les* que passen a *li us*.

El capítol més extens del llibre és el quart. En aquesta part, es fa un amplíssim recull de mots (i variants), i en alguns casos frases fetes, propis de la zona o d'algun(s) poble(s) (*abeltir-se, aïssar, atracar-se, bòtil, busaina, escanyolit, desbellussar-se*, etc.), de paraules vives només en les darreres generacions (*aïna, esmerçar, ans, enans*, etc.) i de vocables que han estat utilitzats en l'obra folklòrica d'autors de la comarca (*abellidar, aixella, argent, calitja, corn*, etc.). En aquest sentit, l'autor fa palesa la riquesa lèxica de la comarca i proporciona un material de gran valor filològic. És digne de ressaltar la detallada documentació que introdueix en moltes entrades. De fet, és usual l'exemplificació dels mots amb contínues referències a les obres dels autors valencians consultats i, quan escau, el contrast amb les dades que proporcionen els principals repertoris lexicogràfics. Tot amb tot, considerem que caldria fer algunes apreciacions de caràcter formal i metodològic. D'una banda, trobem a faltar una petita introducció al capítol, ja que a vegades el lector es veu una mica desorientat a l'hora d'interpretar la informació d'algunes entrades (caràcter de la font, grau de vitalitat, etc.). D'altra banda, pensem que potser les fonts del material aplegat són massa heterogènies (ex.: fonts orals i escrites; distància cronològica entre els textos).

El llibre es clou amb un apèndix on arreplega material d'interès filològic: noms de peixos, crustacis i mol·luscs, noms de pardals, antropònims (noms populars de persona i renoms) i poemes mariners.

En definitiva, el treball de J. Colomina esdevé una obra bàsica no només per a l'estudiós que pretenga endinsar-se en el coneixement del valencià meridional sinó també per a l'interessat en la filologia catalana en general.

JOAN RAFAEL RAMOS

DEMONTE, Violeta: *Detrás de la palabra. Estudios de gramática del español*, Madrid, col. Alianza Universidad, Alianza Editorial, 1991.

Aquest llibre és un recull de vuit articles que són fruit de l'activitat investigadora que ha dut a terme Violeta Demonte en els darrers cinc anys.

El títol fa referència a l'element cohesionador de l'obra: la idea de la Gramàtica Generativa que tot parlant posseeix una gramàtica interioritzada de la seva llengua —corresponent a la seva competència lingüística—, de la qual el lingüista pretén de construir un model. El rerafons és justament aquest intent de representar allò que es troba darrere la paraula, és a dir, «las representaciones que median entre la mente/cerebro y las oraciones que oímos y entendemos», en paraules de l'autora.

Demonte emmarca l'estudi de la gramàtica de l'espanyol en el model de la Gramàtica Generativa de Règim i Lligam, també anomenat de Principis i Paràmetres. Tot i adscriure's a aquest marc teòric concret, l'autora procura evitar tecnicismes en l'exposició en pro de la claredat i, quan això no és possible, inclou les definicions dels termes usats. I és que aquest llibre —tal com s'assenyala a la presentació— aspira a plantejar problemes que concerneixen tant a lingüistes teòrics i descriptius com a especialistes en ciència cognitiva, als qui treballen amb les llengües de manera més aplicada i fins i tot a qui es preocupa pels fenòmens del llenguatge.

Demonte mostra un gran domini de la bibliografia lingüística a través de les abundants referències bibliogràfiques, tant en nota com enmig del text, i de la presentació de les diverses hipòtesis existents sobre les qüestions que tracta. No es limita a proposar la seva hipòtesi final, sinó que planteja totes les possibilitats d'anàlisi i va conduint el lector pel camí de l'argumentació, al llarg del qual es van rebutjant les explicacions inadequades. La base empírica és molt important —s'incorporen moltes dades— en un intent de superar la crítica que ha rebut la gramàtica generativa per la pobresa dels fets lingüístics coneguts en què ha basat les seves teories. Aquesta presentació tan completa de les qüestions suposa un gran enriquiment, però alhora pot dificultar en alguns casos la lectura en trencar o desdibuixar el fil conductor amb parèntesis explicatius.

Per tot plegat, aquesta obra pot ser de profit per a un ventall força ampli de lectors, tot i que és millor si es tenen certs coneixements —encara que siguin molt

elementals– de la teoria generativista. Les abundants referències bibliogràfiques permeten d'aprofundir en la matèria, fet de gran interès, fonamentalment per als que són avançats en aquesta teoria gramatical.

El llibre agrupa els articles, cadascun dels quals correspon a un capítol, en tres parts d'acord amb el seu contingut: (1) *Léxico, modo de la acción y estructura sintáctica*, (2) *Predicación secundaria* i (3) *Posesión y atribución en los sintagmas nominales*. Aquestes parts són diferents tant en l'extensió –ocupen 134 pàgines, 78 pàgines i 49 pàgines, respectivament– com en el seu caràcter, més teòric i especulatiu en la primera part, i més empíric i fenomenològic en la segona i sobretot en la tercera part.

La primera part tracta de les relacions entre les propietats lèxiques dels predicats –fonamentalment, els verbs– i l'estructura bàsica de les oracions. El mode de l'acció apareix com un factor important a tenir en compte en la projecció del lèxic en la sintaxi.

Conté tres articles, en el primer dels quals –«Sobre agentes, experimentantes y objetos afectados. El dilema del lexicista»– s'exposen les hipòtesis centrals sobre la manera com es duu a terme aquesta projecció. Consisteix en una discussió empírico-epistemològica sobre els elements que han de constar en la representació lèxica dels predicats ja que incidiran en la manera com els seus arguments es realitzen a la sintaxi: a part de la informació argumental (per exemple, que el verb sigui agentiu), cal una referència al mode de l'acció que aquest verb descriu. I potser caldrà també incorporar nous refinaments tant de tipus sintàctic com lèxico-conceptual.

Es pretén determinar com s'associen els arguments amb les funcions gramaticals de subjecte, objecte i complement i quina forma concreta –sintagma nominal o sintagma verbal– adopten en el nivell sintàctic.

Seria bo de tenir una teoria que predigués la sintaxi a partir de la informació del lèxic, però Demonte aporta tot d'exemples problemàtics per a la hipòtesi de la predictivitat, almenys en el seu estat actual en la gramàtica generativa:

Hi ha variacions sintàctiques d'un mateix argument: tot i que l'argument intern sol realitzar-se com un SN –és el cas de l'OD dels verbs transitius–, amb determinats verbs apareix com un SP. Són els verbs de règim preposicional com *abstenerse de*.

També es produeixen fluctuacions en la projecció sintàctica d'una mateixa estructura argumental. Hi ha verbs que admeten la doble possibilitat que el seu argument intern es realitzi com a SN o com a SP (tenim doblets com *pensar/pensar en*, *soñar/soñar con*, etc., on és difícil creure que es tracta de dos verbs diferents).

Existeixen alternances locatives en un conjunt de verbs que descriuen el canvi de lloc d'un element a través de l'acció de l'agent:

Luisa cargó (las) uvas en el camión
Luisa cargó el camión con uvas

L'autora posa de manifest que en aquesta alternança hi intervé una restricció holística: a la segona oració, l'element amb referència locativa *–el camión–* és el TEMA i ha de quedar completament afectat per l'acció o l'estat descrit pel verb; no és així quan es realitza com a META (primera oració).

Demonte esmenta així mateix l'alternança dativa que té lloc en anglès amb verbs que permeten la construcció de doble objecte, com un exemple més de variació sintàctica:

Mary gave a book to John
Mary gave John a book

i assenyala la restricció semàntica de possessió com a hipòtesi explicativa: es tracta de verbs compatibles amb un significat de canvi de possessió i, en la construcció de doble objecte, el primer objecte és necessàriament el posseïdor del segon.

A part d'aquests exemples, l'autora remarca que les classes semàntiques naturals de predicats no s'expressen sempre a través dels mateixos patrons sintàctics. És el cas dels verbs psicològics que, tot i compartir la mateixa xarxa temàtica [Experimentador, Tema], s'agrupen en dos tipus segons la manera com projecten els seus arguments:

Mi hija teme a los fantasmas
A mi hija no le gustan los gritos de los vecinos

El grup que es comporta com *temer* projecta l'EXP en la funció gramatical de subjecte i el TE és llavors l'objecte; en canvi, l'altre grup representat per *gustar* converteix el TE en subjecte i l'EXP s'expressa com un complement datiu.

D'altra banda, hi ha verbs psicològics que presenten una variant amb un subjecte causatiu i un objecte EXP que alterna amb una estructura amb *-se* on el subjecte és l'EXP:

Juan ($_{\text{causa}}$) preocupó a su familia ($_{\text{EXP}}$) con sus dudas
La familia de Juan ($_{\text{EXP}}$) se preocupó

Davant d'aquesta problemàtica, es plantegen dues opcions: o bé cal refinar la sintaxi i postular uns factors formals que provoquin les diferències, o bé cal refinar la semàntica. Demonte pren la segona via. Accepta la jerarquia temàtica:

(AG (EXP (META/FONT/LOCACIÓ (TE))))

i la hipòtesi que els papers temàtics s'assignen sota règim i en condicions de germandat estructural, però considera que cal enriquir la representació lèxica dels predicats, afegint a la xarxa temàtica una especificació de les propietats aspectuals

del predicat. Efectivament, en l'anàlisi dels exemples problemàtics esmentats, es fa evident la influència de factors aspectuals: la interpretació holística en les alternances locatives que ja hem esmentat, l'afectació de l'objecte per l'acció descrita pel verb en les variants amb *-se* de verbs causatius (aquestes formacions –cf. *La familia de Juan se preocupó*– només són possibles quan l'objecte directe és afectat).

Val a dir que el caràcter més, o menys, afectat de l'objecte opera en els processos de destransitivització, que Demonte analitza amb profunditat. Així, les passives i les construccions ergatives només es poden construir amb verbs, l'objecte dels quals es troba afectat per l'acció o estat que descriuen.

En el segon capítol –«La realización sintáctica de los argumentos: El caso de los verbos preposicionales»– es tracta el problema gramatical específic dels verbs de règim preposicional del tipus *abstenerse*, que no ha rebut explicació ni dins d'aquest camp ni en el dels estudis tradicionals. Demonte en fa una anàlisi minuciosa. Distingeix entre dues classes de SP semàntic ament seleccionats, il·lustrades a les frases següents:

El libro abunda en improperios
El jefe abusa de sus empleados

La diferència bàsica és que la primera frase, però no la segona, manifesta el comportament típic de les oracions amb subjecte derivat o, el que és el mateix, amb posició de subjecte destematitzada: verbs com *abundar* no admeten un subjecte nul (pro) arbitrari (* Ayer, *pro* han abundado en improperios), ni construccions amb *-se* impersonal amb interpretació existencial (* En la playa se abundó en improperios) –aquests elements reclamen aparèixer en una posició temàtica–, ni tampoc permeten que el seu subjecte s'incrusti en construccions causatives amb el verb *hacer*. Amb verbs com *abusar*, contràriament, sí que és possible.

Demonte basa la seva proposta d'anàlisi en aquesta diferència: Ja que en el primer cas no hi ha cap argument generat en la projecció de subjecte, considera que el SP que seleccionen els verbs del primer tipus és un predicat, el qual configura una oració reduïda amb el SN que es converteix en el subjecte derivat de la frase. L'estructura que li atorga és:

– abunda [el libro [en improperios]]

L'autora considera que el SP del segon tipus és el complement directe del verb, malgrat les aparences. La preposició és tan sols una marca del cas que li assigna el verb. Demonte ha d'assumir l'assignació de cas estructural per concordança per a aquests casos. Les conseqüències d'aquesta anàlisi són importants: permet alinear els verbs preposicionals als verbs transitius regulars, recollint la intuïció que el CD i els CPrep són arguments semblants pel que fa a la relació semàntica amb el verb. Els verbs preposicionals compleixen així la generalització de Burzio, per a la qual

s'havien considerat una excepció. Ara tots els verbs de dos arguments amb un subjecte temàtic assignen cas al seu argument intern, tant si superficialment és un SN o un SP. Cal, simplement, reformular aquesta generalització si assumim que totes les variants d'assignació de cas estructural són manifestacions d'una concordança entre un nucli i un element regit. Demonte proposa la següent definició:

Un verb assigna Cas per concordança al seu objecte si i només si assigna un paper temàtic extern.

El tercer capítol –«Tiempo y aspecto en los predicativos adjetivos»– tracta el paper de l'aspecte, aquest cop en els complements predicatius. Demonte se centra en les propietats semàntiques d'aquesta construcció, a les quals s'ha prestat poca atenció fins ara. L'autora demostra que els factors semàntics són crucials a l'hora de determinar la seva distribució:

Juan conoció la noticia divertido
*Juan conoció la noticia cierta

Comimos las zanahorias crudas/*naranjas

El verb *conocer* admet lliurement un predicatiu orientat al subjecte (*divertido*), però impedeix la presència d'un predicatiu orientat a l'objecte (*cierta*). En l'altre exemple, *crudas* pot ser CPredicatiu de *zanahorias*, a diferència de *naranjas*. Cal recórrer a la semàntica per explicar aquests contrastos.

Demonte examina les propietats semàntiques dels adjectius predicatius, i també les del verb principal perquè creu que es correlacionen d'una manera significativa amb la possibilitat o impossibilitat d'aparició dels predicatius. Les dades empíriques mostren que els predicatius de subjecte apareixen en tot tipus de frase; en canvi, els d'objecte –tant si són descriptius com resultatius– estan condicionats per les propietats aspectuals del verb i apareixen tan sols amb verbs d'acció que denoten un estat intern:

Pedro devolvió el libro roto
*María no sabe el teorema válido

D'altra banda, els verbs que denoten estats interns passen a denotar estats finals quan els acompanya un predicatiu d'objecte resultatiu:

Mastica/masticó la carne cruda (descriptiu)
Mastica/masticó la carne chiquitita (resultatiu)

Demonte recull aquests fets a través de la posició que atorga als predicatius en l'estructura: els d'objecte els analitza dins del SV per la seva relació amb l'es-

tructura eventiva del verb, mentre que els de subjecte es troben fora del SV ja que són independents del mode d'acció.

La segona part del llibre està dedicada a la sintaxi de la predicació secundària. Conté tres capítols, en el primer dels quals –«Observaciones sobre la predicación secundaria: Mando-c, extracción y análisis»– Demonte elabora les següents propostes. La primera és que la relació estructural de c-comandament entre el predicat i el seu subjecte ha de ser simètrica. Ho deriva de les diferències distribucionals entre els dos tipus de predicatius, les quals determinen la seva posició estructural a la frase: els predicatius de subjecte són al nivell del SI (externs al SV) i els d'objecte dins el SV.

Per exemple, els predicatius d'objecte, en contrast amb els de subjecte, requereixen contigüitat amb el SN que n'és el subjecte:

*Juan les dio el libro en la terraza roto
Juan miraba las montañas contento

Hi ha restriccions en la coaparició de dos predicatius: és possible tan sols si són de signe diferent (no hi pot haver dos predicatius d'objecte o dos predicatius de subjecte en una frase):

Juan sirvió la carne pasada disgustado

D'altra banda, la seva col·locació respecte als adverbis també presenta diferències: els d'objecte se situen a l'esquerra d'adverbis de manera i de lloc (que són adverbis del SV), mentre que els de subjecte apareixen a la seva dreta.

Tot plegat determina la posició externa al SV del predicatiu de subjecte i interna del d'objecte.

Demonte tracta altres aspectes, com la immobilitat dels predicatius, que atribueix al caràcter de barrera de les projeccions on es generen, o el procés de reanàlisi dels predicatius d'objecte amb el verb que proposa per donar compte d'exemples com:

No quiero beber frío el café

Aquesta reanàlisi no és més que una variant dels fenòmens d'incorporació.

El capítol 5 –«Pasividad y predicación»– aborda la qüestió següent: Per què les frases passives no admeten generalment complements predicatius, tot i que serien possibles en les frases actives corresponents?

Demonte examina la distribució dels predicatius en frases passives i comprova que la seva aparició és possible només en absència del complement agent:

Una regañina no puede ser oída contento

*La canción fue cantada por la soprano borracha

L'explicació d'aquest contrast se centra en la diferent identitat de l'element que fa de subjecte del predicat secundari en cada cas: en la primera frase –sense CAg–, el subjecte del predicatiu és la desinència de participi *-ado*, que actua com un clític i és l'element que absorbeix el paper temàtic d'agent; en canvi, en la segona frase, el subjecte del predicatiu és el CAg, al qual *-ado* ha transmès el paper temàtic d'agent. Tan sols en el primer cas hi pot haver c-comandament mutu entre el predicat secundari i el seu subjecte (la preposició *por* del CAg ho impedeix en el segon cas). L'autora aporta així un argument més a favor de la relació simètrica de c-comandament en les predicacions secundàries.

El capítol 6 –«Preposiciones plenas y vacías. Su papel en la predicación»– confirma la relació de c-comandament com el principal factor que regula la predicació. Aquesta hipòtesi estructural s'havia posat en dubte davant d'exemples com:

Juan encontró a María cansada
*Juan le habló a María cansada

Tot i la presència de la preposició en ambdues frases –que, en principi, hauria d'impedir el c-comandament–, veiem que *María* pot actuar com a subjecte del predicatiu *cansada* quan és el complement directe del verb principal. No és així quan n'és el complement indirecte.

Demonte demostra que, malgrat que els factors semàntico-funcionals influeixen en els CPred, es tracta de condicions secundàries respecte al c-comandament. L'autora explica els exemples a través de la noció de preposició falsa (o buida): és el cas de la *a* del CD, en contrast amb la *a* del CI que és una preposició plena. Es basa en diferències de comportament entre CD i CI en fenòmens d'extracció i coordinació entre d'altres, en què el CD preposicional, tot i la presència de la *a*, s'equipara amb els arguments que són SN.

La tercera part del llibre tracta certes característiques dels sintagmes nominals. En el capítol 7 –«El artículo en lugar del posesivo y el control de los sintagmas nominales»– s'analitza un fenomen característic del castellà i altres llengües romàniques –entre les quals es troba el català, tot i que l'autora no en fa cap esment–: l'ús de l'article definit amb valor possessiu.

A Noemi se le saltaron las/*sus lágrimas
Se le inundó la/? su casa

Aquesta interpretació té a veure amb el fet que l'objecte denotat pel nom en qüestió sigui de possessió alienable o inalienable. Amb elements de possessió alienable es tendeix a evitar el possessiu; aquesta tendència es converteix en un

fet obligat amb elements de possessió inalienable, amb diferències en el grau d'agramaticalitat, com mostren els exemples.

D'altra banda, frases com *A Luisa le temblaban piernas y brazos* demostren que el valor de possessió d'aquestes construccions és independent de l'article definit, si bé es tracta sempre de noms concrets. Aquest valor possessiu s'ha de lligar amb l'aparició d'un clític de datiu (*le* als exemples).

La hipòtesi de l'autora és la següent: assumeix que els SN amb un nom concret contenen un subjecte buit (*PRO*) que és el posseïdor, el qual és controlat pel clític de datiu que apareix a la frase. Així dóna compte de les dades, tot i que té punts problemàtics, com ella mateixa assenyala.

El capítol 8 i últim –«El falso problema de la posición del adjetivo. Dos análisis semánticos»–, que queda una mica desfasat, analitza el problema dels ordres possibles entre adjectius i substantius i les propietats semàntiques que s'hi associen, des de dos enfocaments semàntics diferents: el de la semàntica interpretativa i el de la semàntica formal.

Després de revisar les classificacions d'adjectius de diversos autors, Demonte estableix unes generalitzacions respecte a la distribució de les tres classes bàsiques d'adjectius –relacionals, modals i qualitatius–: els relacionals tendeixen a postposar-se al nom; els modals, a avantposar-s'hi; i els qualitatius poden aparèixer en qualsevol de les dues posicions, amb diferències de significat pel que fa a la restrictivitat únicament en els qualitatius no valoratius (els valoratius són sempre no restrictius).

L'autora arriba a la conclusió que no existeix una correlació entre significat i posició, com s'havia postulat. L'oposició entre valor no restrictiu i restrictiu només es correlaciona amb avantposició/postposició en un grup d'adjectius: els adjectius qualitatius no valoratius. Efectivament, es tracta d'una relació asimètrica i no marcada en un dels seus costats: la posició pre-nominal té sempre valor no restrictiu, mentre que la posició postnominal pot tenir tant valor restrictiu com no-restrictiu.

NÚRIA MARTÍ I GIRBAU

HEINTZE, Michael: *König, Held und Sippe. Untersuchungen zur Chanson de geste des 13. und 14. Jahrhunderts und ihrer Zyklenbildung*. Heidelberg, Carl Winter, 1991 («Studia Romanica», 76).

Anacronisme i utopia són els dos pols que marquen la relació entre la poesia heroica i la realitat històrica; potser per aquest motiu les cançons de gesta van sobreviure dos segles a l'apogeu del feudalisme, perquè la funció específica del poema èpic consistia a articular les nostàlgies irrealitzables d'una classe social en decadència. Així doncs, jugant amb la presència constant d'elements anteriors i

amb els ideals que la situació històrica havia fet impossibles, les cançons de gesta tardanes mostren un desig de continuïtat en molts dels temes que s'hi tracten. A aquesta conclusió arriba Michael Heintze en *König, Held und Sippe* després de fer un estudi rigorós en el qual aconsegueix aportar noves perspectives sòlidament fonamentades.

Seguint la cronologia aproximada i la metodologia elaborades per A. Adler en *Epische Spekulanten. Versuch einer synchronen Geschichte des altfranzösischen Epos* (München 1975), que estableix analogies i comparacions entre totes les cançons de gesta, encara que pertanyin a cicles i èpoques diferents, i que contribuí de manera decisiva a determinar l'evolució del gènere, M. Heintze estudia detalladament quatre camps temàtics a través dels textos èpics que s'indiquen a la bibliografia de fonts (ps. 671-678).

1. La vida i carrera de l'heroi (ps. 30-85). La joventut (*enfances*) de l'heroi adquireix una major importància en les cançons tardanes perquè els autors d'aquestes cançons utilitzen motius, gairebé intranscendentals en les antigues, i els amplien i desenvolupen de manera sistemàtica. *Aiol* serà el model principal per als autors tardans. Els motius de la vellesa de l'heroi i la seva fi (amb una mort heroica, l'assassinat en un pelegrinatge, l'entrada en un convent o el retir en una ermita) es veuran modificats en algunes cançons de la segona meitat del segle XIII amb la incorporació de dos temes que mostren la influència de les novel·les de l'època: l'entrada en el regne d'Artur o en el de les fades.

2. Les relacions entre rei i vassall (ps. 86-254). En aquest segon camp l'autor desenvolupa i amplia la tesi de Bender en *König und Vasall. Untersuchungen zur Chanson de geste des XII. Jahrhunderts* (Heidelberg, Carl Winter, 1967), que defensa que les cançons de gesta del segle XII presenten una perspectiva pro-feudal. Heintze parteix del *Girart de Vienne* de Bertrand de Bar, compost entre 1180 i 1185, perquè el considera fonamental, ja que presenta un rei, Carlemany, políticament dèbil i molt allunyat del Carlemany de la *Chanson de Roldan*. Encara que les cançons de gesta dels anys 1150 a 1185 presenten una harmonització i una cooperació en les relacions entre reis i vassalls, de manera que, si bé són pro-feudals no són antimonàrquiques, abans de la fi del segle XII l'equilibri desapareix i la cançó presenta clarament els conflictes entre reis i vassalls i entre els llinatges enemics. El to d'aquestes cançons és, doncs, enèrgicament pro-feudal a causa de la introducció de reis dèspotes, vassalls rebels i llinatges enemistats. *Girart de Vienne*, integrat en una tradició persistent de vassalls rebels, no proposa una solució nova al conflicte.

A finals del segle XII el combat entre rei i vassall és una cosa secundària i els herois de l'epopeia tardana són vençuts fàcilment. Però la tendència cap a la utopia fa que aquests feudals vençuts i exiliats aconsegueixin de recuperar el poder lluny del seu país natal i, fins i tot, convertir-se en reis en un país estranger. El trasllat del

vassall a l'estranger, si, d'una banda simbolitza la impossibilitat de resoldre el problema a l'interior de la societat feudal amb els mitjans tradicionals, té, d'altra banda, un model històric en les croades. Bertrand de Bar no adoptarà aquesta innovació.

3. L'estructura dels llinatges (ps. 255-524). Bertrand de Bar construeix la gesta de Montglane donant-li dues generacions d'avantpassats i alguns trets del llinatge dels barons rebels que la gesta de Mayence, ja en el segle XIII, copiarà amb prou fidelitat en descriure el llinatge dels traïdors.

Aquí M. Heintze s'estén amb bastant de detall en l'anàlisi d'un dels problemes del llinatge reial que va des de la Cançó de Rotllà, potser el primer cantar, fins a *Ciperís de Vignevaux*, potser l'últim: el problema de la successió. La dinastia reial està permanentment en conflicte a causa de la seva poca capacitat de transmetre la vida i, amb ella la corona, als seus successors. El «pecat» de Carlemany, l'incest amb la seva germana, fa que la seva saga s'extingeixi a la generació següent. Amb l'excepció del llinatge dels Narbonesos, solidaris i cordials de pensaments i actes, els altres llinatges es caracteritzen per les lluites i enemistats per raons successòries. Segons Heintze, el motiu d'aquesta falta de cohesió familiar es troba en *Ciperís*. Els fets que narra aquesta cançó són anteriors a Clovis, el primer rei cristià de França, i són la causa d'un canvi de dinastia, ja que el pare d'aquest Ciperís, fill del rei d'Hongria, es va casar amb Orable, filla del rei de França, Dagobert. Però, de fet, no hi ha canvi de dinastia ja que Ciperís i Orable són cosins germans i per això el matrimoni es considerarà incestuós. De tota manera, en *Ciperís* no es menciona l'incest com es fa en altres cantars: *Garin le Lorehain*, *Tristany de Nanteuil* i en la *Karlamagnus Saga*, que resolen la situació amb el divorci dels esposos o amb la renúncia a les relacions matrimonials. Ciperís té disset fills de la seva dona-cosina que buscaran matrimonis exògams; és a dir, en *Ciperís* l'incest no és una tara sinó que fins i tot pot ser un reforç de l'origen noble de la persona que serà l'origen de tota una gesta, com en *Aimó de Dordonya* o en *Doon de Mayence*. Amb tot, l'incest pesarà negativament en les generacions següents i la successió legítima sempre estarà a punt d'extingir-se o de perdre el poder, molt sovint a causa de l'incest més transcendental, el de Carlemany.

4. La formació i divisió dels cicles èpics, establerta per Bertran de Bar en tres, va ser conservada pels seus successors (ps. 525-649). Però en el segle XIII apareixen modificacions que converteixen la gesta de Mayence no únicament en un llinatge de traïdors i s'hi uneixen els barons rebels; altres poetes èpics ampliaran la gesta de Montglane unint-la a la dels Lorenesos. D'altra banda, l'addició de noves històries que narren *enfances* i continuacions dels cantars ja coneguts és una tècnica que es convertirà en habitual en els segles XIII i XIV.

Aquest resum que hem fet segueix els punts o parts en què es divideix el llibre; cada un d'ells està minuciosament documentat i explicat per M. Heintze amb la fi-

nalitat de fonamentar sòlidament la seva tesi que les cançons de gesta tardanes no es poden considerar com a *chansons d'aventures* ja que continuen desenvolupant tots els trets essencials del gènere de les cançons més antigues. Les «aventures» dels herois èpics es barregen amb les dels burgesos i les dels *vilains*, però en el cantar només tindran pes i valor les normes de vida de la noblesa: la cançó de gesta tardana continua essent un gènere eminentment aristocràtic i la seva visió del món és la de la noblesa feudal i dels guerrers. Anacronisme pro-feudal, doncs, i no reflex de problemes contemporanis. Somnis utòpics, nostàlgies irrealitzables d'una classe social que desapareix però que serà encara un model que s'intentarà imitar.

Després de l'anàlisi d'aquests quatre temes i de les conclusions, el llibre es clou amb la bibliografia dels textos utilitzats i la bibliografia d'estudis (ps. 671-685) que van seguides d'un apèndix consistent en uns quadres sinòptics on es dóna el detall de les estructures genealògiques dels llinatges èpics (ps. 686-696) i un índex onomàstic molt útil.

MARIA-REINA BASTARDAS
ISABEL DE RIQUER

MASSOT I MUNTANER, Josep: *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme.* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Amb *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* (1992) Josep Massot i Muntaner afegeix una nova anella a la cadena formada pels llibres precedents, des de *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (1978) fins a *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* (1990). Com els llibres anteriors, és una peça més d'una àmplia obra de recerca entorn de la repressió de la llengua i de la cultura catalanes durant la guerra civil i la dictadura franquista. De fet, aquests llibres es complementen entre si —per això, dins aquest corpus es remet amb tanta freqüència a les altres obres que el formen i d'aquí també la gran utilitat dels índexs onomàstics que tots aquests llibres porten— i formen un conjunt que en última instància sembla aspirar a un coneixement cada vegada més complet i detallat d'aquest moment, tot abraçant des dels aspectes més generals als més concrets. Així, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* es pot considerar una obra general, una mena de punt a partir del qual neixen els treballs posteriors, que aprofundeixen en autors concrets o en punts de vista més detallats. No hem d'oblidar els estudis de Josep Massot centrats en les qüestions de caràcter més pròpiament històric —com *La guerra civil a Mallorca* (1976), *El desembarcament de Bayo a Mallorca* (1987) o, per exemple, *Vida i miracles del «Conde Rossi»* (1988)—, com també cal tenir en compte els treballs entorn d'un sector molt concret de la nostra societat, l'Església —*Església i societat a la Mallorca del segle XX* (1977); *L'Església catalana entre la guerra i la postguerra* (1978); etc.—. Al costat

d'aquestes obres cal situar les que tracten del sector de la intel·lectualitat, sobretot del grup dels escriptors i dels lletraferits. En aquest sentit, *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* és quasi una continuació directa de «Intel·lectuals mallorquins contra la dictadura franquista», la segona part d'*Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears*, però ara, en l'últim llibre, l'autor no es limita tan sols a parlar d'aquells homes que s'oposaren al règim feixista, sinó que hi estudia també aquells que s'hi adheriren (com Joan Estelrich o el Pare Andreu de Palma), ja que tant uns com altres varen patir les arbitrarietats del sistema.

L'estudi del període de la guerra civil i de la repressió durant la postguerra encara resulta sovint conflictiu i polèmic. Conflictiu perquè els investigadors no sempre tenen accés a totes les fonts, que sovint són intencionadament vedades per motius particulars, i perquè algunes vegades els historiadors que s'hi interessen fins i tot han estat objecte d'amenaces. Josep Massot reconeix les limitacions que l'estudi d'aquest període ha tingut: «Massa sovint, a Mallorca com a la resta de l'estat, la bibliografia sobre la Segona República, la guerra civil i la postguerra ha estat marcada per la improvisació, per l'apassionament o per les presses excessives» (p. 240). De fet, cal reconèixer al nostre investigador l'impuls que ha donat a la investigació d'aquesta època, que ara, gràcies als seus treballs i als d'altres, comença a esser coneguda molt millor. Però l'estudi d'aquests anys ha suscitat sovint discussions dins el món dels intel·lectuals. Així, Josep Massot es refereix a la «polèmica amistosa» amb el malaguanyat Jaume Vidal Alcover sorgida arran de l'exhumació d'un poema de Maria Antònia Salvà en lloança al general Franco.[1]

Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme recull treballs (articles i pròlegs) diversos, una part dels quals ja havien estat publicats. Els dos primers, juntament amb el vuitè[2] i el desè[3] —que havien servit de pròlegs—, tracten temes de caràcter més general. Els altres, en canvi, estudien la tasca d'algunes de les personalitats més interessants del moment: Gabriel Alomar, Joan Estelrich, el Pare Andreu de Palma, Francesc de Sales Aguiló, Baltasar Samper, Francesc de Borja Moll i Josep M. Llompart. Cal advertir que l'origen i els propòsits d'aquests treballs són força diversos, per la qual cosa no ens han d'estranyar les diferències de tractament que entre ells puguem notar-hi. Així, els textos dedicats a Francesc de Borja Moll i a Josep M. Llompart estan pensats sobretot com a homenatges a aquests escriptors i tal volta tenen un caràcter més divulgatiu, mentre que els dedicats a Joan Estelrich, al Pare Andreu de Palma o a Gabriel Alomar, per exemple, són treballs centrats més en aspectes de detall, interessants

1. Vegeu Jaume VIDAL ALCOVER, *La poesia casolana de Maria Antònia Salvà* (Llucmajor, Ajuntament de Llucmajor, 1990).

2. «L'oposició al franquisme durant la primera postguerra», dins David GINARD FÉRON, *La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948)* (Palma, Documenta, 1991).

3. «La bona memòria de Miquel Gayà», dins Miquel GAYÀ, *Històries i memòries* (Mallorca, Editorial Moll, 1986). Gayà, conegut poeta mallorquí, ha estat informador de Massot en altres ocasions.

per a l'investigador. Tot i això, tant uns com altres sempre ens aporten informacions i punts de vista nous.

«Les Illes Balears el 1939: l'altra cara de la victòria»[4] sobretot pretén rebatre els tòpics que Llorenç Villalonga (*Falses memòries de Salvador Orlan*) i Guillem Colom (*Entre el caliu i la cendra*), entre d'altres, varen difondre. Massot, en canvi, a partir d'una sòlida base documental, ens dibuixa un panorama caracteritzat per la repressió, la persecució i l'enrariment de l'ambient, en el qual àdhuc trobam alguns exiliats. També es refereix a la situació en les altres illes i, més concretament, a la repressió que va patir Menorca després d'haver-se rendit als «nacionals». Massot es basa en documents inèdits (com un informe del cònsol italià a Mallorca, F. Ramondino, datat el mes de març de 1939), que ens confirmen algunes idees que més tost eren considerades simples conjectures poc fonamentades (com, per exemple, els projectes d'ocupació de Mallorca i de Menorca durant la II guerra mundial per part dels dos bàndols contrincants). Però el que sobretot relaciona aquest primer estudi amb altres que el segueixen és la insistència en el procés de desencís que molts dels revoltats contra la República varen patir. «Poesia franquista en català a Mallorca»[5] parla d'una sèrie d'obres poètiques escrites en català, en les quals es fa lloança del nou règim o dels seus capdavanters. Es tracta d'un fenomen que, a excepció d'un reduït nombre de casos (Maria Antònia Salvà, Llorenç Villalonga), afecta tan sols poetes força marginals (Joan Pascual Massanet, Melcior i Mercè Massot, etc.) i alguns glosadors (Pere-Joan Montserrat, Miquel Ripoll Femenias, Bartomeu Crespí Cladera,[6] etc.). Cal destacar, però, la manca de flexibilitat del feixisme que àdhuc va reprimir obres que en feien l'apologia just pel fet d'estar escrites en català.

«Joan Estelrich, entre la col·laboració i el desencís»[7] i «El Pare Andreu de Palma, historiador frustrat de la guerra civil»[8] presenten els casos de dos escriptors que col·laboraren amb el franquisme, però que, tot i això, varen viure un procés de desencís envers ell. En el cas de Joan Estelrich, Josep Massot raona la seva frustració per l'afer de l'empresonament i la condemna a la pena capital del seu germà Bartomeu, fet pel qual va haver de recórrer a totes les influències personals per tal que li commutassin la sentència. Segons Josep Massot, el *dossier* de documents que fan referència al cas de Bartomeu Estelrich interessa «pel seu caire humà i com a mostra —una mostra més— de la profunda arbitrarietat de la justícia de Franco» i «sobretot perquè ens ofereix un valuós resum de primera mà de l'activitat duta a

4. Publicat a «Randa», 28 (1991), ps. 97-114.

5. Publicat dins *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. II (1990), ps. 227-256.

6. Vegeu Maria Josepa GALLOFRÉ I VIRGILI, *Una petita memòria feta en el gran Moviment*, «Randa», 28 (1991), ps. 167-181.

7. Publicat dins *Miscel·lània Jordi Carbonell* (1991), ps. 235-276.

8. Publicat dins *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet* (1991), ps. 537-560. En l'edició dins *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* s'afegeix un apèndix amb les «Memorias del rojo Jaime Gargallo», que no apareixien en l'anterior.

terme per Joan Estelrich al servei de la causa "nacional"» (p. 83), activitat que sovint ha estat silenciada o oblidada. Massot també ens parla dels motius que varen portar Joan Estelrich a col·laborar amb el feixisme que, com en molts d'altres casos, devia considerar els rebels com un mal menor davant la persecució contra l'estament religiós i contra la dreta. Josep Massot passa revista a les activitats d'Estelrich a favor del règim, que, en realitat, no li varen servir per esborrar el seu passat catalanista davant el poder franquista: «Malgrat tota aquesta activitat, Joan Estelrich no es tragué del damunt el pecat original de la seva pertinença a la Lliga i del seu combat pels drets de les minories nacionals, especialment significatiu durant la Dictadura de Primo de Rivera» (p. 113). En el cas del Pare Andreu de Palma (sobrenom de Manuel de Lete i Triay), autor d'una obra caracteritzada pel pintoresquisme i les limitacions però que feia l'apologia del costat feixista, es refereix a les exigències que li va imposar la censura, que va impedir la publicació de la segona part del llibre *Mallorca en guerra contra el marxismo*. En una certa relació amb el procés que experimentaren aquests autors estaria també el cas de Miquel Gayà i Sitjar, el qual en *Històries i memòries* dóna compte del desencís d'aquells que, com ell, esperaven de la revolta militar del 19 de juliol la salvaguarda d'uns determinats valors (sobretot religiosos) quan s'adonaren de la persecució de què eren objecte uns altres valors estimats per ells, entre els quals hi havia la llengua i la cultura autòctones.

Els estudis «Els darrers anys de Gabriel Alomar»,[9] «Francesc de Sales Aguiló, "català de Mallorca" a l'exili»[10] i «Baltasar Samper i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya»[11] tenen com a denominador comú que els seus protagonistes són tres exiliats mallorquins. La figura de l'exiliat ha estat a Mallorca poc tinguda en compte. Es tracta de «persones sovint oblidades, l'existència de les quals havia arribat a ésser negada en algun moment» (p. 181). Potser l'exiliat mallorquí més recordat ha estat Gabriel Alomar, si bé això no vol dir que es tracti d'un escriptor la biografia del qual sigui ben coneguda. Massot precisament estudia sobretot l'últim període de la seva vida, en què arran de l'esclat de la guerra civil es va trobar allunyat de la seva família (excepte del seu fill Víctor) que havia romàs a Mallorca, un moment en què Alomar pretenia obtenir algun càrrec que l'allunyàs de la visió directa del conflicte bèl·lic. Com Alomar, Francesc de Sales Aguiló també era a Madrid en esclatar la sublevació militar. Josep Massot ressegueix la trajectòria d'Aguiló, que es pot considerar típica del periple que varen seguir tants d'intel·lectuals catalans: exili a França, pas a la República Dominicana, exercici professional com a professor en diverses universitats sud-americanes, publicacions i altres activitats de promoció de la nostra cultura a l'estranger, etc. Baltasar Samper, que també s'exilià a França i després a Mèxic, a diferència dels anteriors no havia militat en política, si bé «era un intel·lectual compromès amb el seu país i demòcrata convençut» (p. 333). L'Obra del Cançoner Po-

9. Inèdit.
10. Treball inèdit que amplia informacions aparegudes en llibres anteriors.
11. Text d'una conferència pronunciada a Reus (1990).

pular de Catalunya fou una obra truncada pel conflicte bèl·lic i per l'exili del seu promotor; per això, potser en aquest sentit la pèrdua ha estat encara més considerable que en els dos casos anteriors.

«Francesc de B. Moll, editor obstinat»[12] i «Josep M. Llompart, impulsor de cultura»[13] descriuen la trajectòria de dos personatges molt propers, que varen haver de sofrir les restriccions i les arbitrarietats del franquisme. Massot ressegueix les prohibicions i les exigències del règim, tot ampliant el que Moll ja havia contat en les seves memòries amb les aportacions de les investigacions de Maria Josepa Gallofré.[14] El treball es complementa amb la reproducció de diversos articles (de Josep Roure-Torent i de Bartomeu Ferrer) sobre les vicissituds de les publicacions de l'Editorial Moll vistes des de l'exili, un punt de vista que fins ara ens era desconegut. Massot destaca l'enorme tasca duita a terme per Francesc de B. Moll. Quant a Josep M. Llompart, el treball de Josep Massot ultrapassa l'interès del coneixement d'aquest intel·lectual, ja que la seva biografia és inseparable de l'evolució del país. L'autor analitza els orígens familiars de Llompart i els seus inicis intel·lectuals en l'època de la repressió més dura, dos elements que de fet no predisposaven gaire a l'actitud envers el català que ha caracteritzat la seva biografia. L'article dóna una idea molt justa de la intensa activitat de Llompart en relació a la situació social de la llengua i de la cultura catalanes.

Com hem dit abans, *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* recull materials ben interessants per a un millor coneixement del que van suposar la guerra civil i la victòria dels feixistes per a la nostra cultura. En resum, es tracta —com els altres llibres de Josep Massot— d'una eina imprescindible per al coneixement d'aquesta etapa a Mallorca i d'alguns dels seus protagonistes més importants.

PERE ROSSELLÓ BOVER

PONS I GRIERA, Lídia: *Iodització i apitxament al Vallès* (Interpretació sociolingüística i psicolingüística dels canvis fonètics). Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1992 («Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística», 1).

Aquest llibre és un estudi del canvi fonètic en la comunitat parlant de Barberà

12. Treball inèdit, realitzat expressament per a aquest llibre, en homenatge a l'autor després de la seva mort. Josep Massot ja havia tractat la figura de Moll en altres ocasions, especialment en l'homenatge que el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Palma li va retre l'any 1982: Josep MASSOT I MUNTANER, «Francesc de B. Moll, impulsor de cultura», en *Homenatge a Francesc de B. Moll* (Mallorca 1982), ps. 13-17.

13. Text de la conferència pronunciada a Palma (11-II-91) durant l'homenatge de la Universitat de les Illes Balears a Josep M. Llompart amb motiu de la seva jubilació com a professor universitari. El text havia estat publicat a la revista «Lluc», 761 (març-abril 1991), ps. 3-11.

14. Maria Josep GALLOFRÉ I VIRGILI, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991).

del Vallès, emplaçada prop de Sabadell, que ha experimentat una immigració castellana considerable al llarg d'aquest segle. Els fenòmens estudiats en el llibre són: la regressió de la iodització, és a dir, de la realització [j] prevocàlica o [i] postvocàlica dels grups llatins LY, C'L i G'L (*cella, agulla*); l'africació de [ʃ] i [ʒ] inicials de mot (*xocolata, gener*); l'ensordiment de l'africada [dʒ] (sovint [d:ʒ]) en posició intervocàlica medial (*viatge, metge*). L'objectiu de l'estudi és esbrinar l'origen d'aquests canvis i analitzar llur evolució al llarg del segle. La consideració prestigiosa o estigmatitzada que en tenen els parlants és investigada per l'autora mitjançant enquestes de percepció.

El mètode és impecable. Sorprèn agradablement el nombre elevadíssim de prop de 600 formes lèxiques preses en consideració en l'enquesta dialectal. El control sobre els vint-i-vuit subjectes enquestats és rigorós i garanteix la validesa dels resultats estadístics.

Els resultats del treball constitueixen una aportació remarcable al coneixement del català parlat. Indiquen un estat de regressió de la iodització durant el segle XX, amb un decrement gradual dels percentatges de solucions ioditzades a mesura que els parlants esdevenen més joves; aquest canvi és valorat de forma pejorativa i és independent de la iodització d'influència castellana en els nuclis urbans. L'africació de la fricativa palatal inicial de mot és més tardana que la substitució de [j] per [ʎ], i afecta en superior mesura el correlat sord [ʃ] que el sonor [ʒ]; l'enquesta de percepció indica que, en general, els parlants no són conscients d'aquest canvi. Per la seva banda, el procés d'ensordiment de l'africada palatal sonora intervocàlica és antic i força vigent entre els parlants d'edat avançada; tampoc no sembla actuar de forma conscient.

L'estudi proporciona informació molt valuosa sobre la realització de les variables consonàntiques analitzades. Segons l'autora, els tres canvis no guarden cap relació òbvia entre si, ni tan sols pel que fa a les dues modificacions que afecten les consonants de la sèrie palatal. En general, els mots enquestats difereixen uns dels altres pel que fa als percentatges de solucions i, en conseqüència, al grau de participació en els processos de substitució fonètica investigats. El treball és modèlic pel que fa al tractament dels condicionaments lèxics sobre els canvis fonètics.

L'edició del llibre és força acurada. La relació bibliogràfica és correcta; hi trobem a faltar el treball de J. Z. Mier *Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana*, «Treballs de sociolingüística catalana», 6, 33-112, que tracta precisament la realització de fricatives i africades en el parlar de Barcelona. L'estil és amè i conté un bon nombre d'observacions informatives. Així (vegeu nota 122 de la p. 60), l'autora indica la conveniència de defensar una pronúncia originària amb [gʒ] del mot *suggerir*, a partir de la qual caldria explicar la realització actual [sud:ʒə'ri].

Seria molt útil per als dialectòlegs i sociolingüistes del domini català que l'autora es decidís a efectuar un tractament estadístic més aprofundit de les dades numèriques presentades en el seu llibre. Convindria aplicar tests estadístics per tal de conèixer el grau de significació de les diferències numèriques entre els percentatges de realitzacions, com ara els referents a [ʎ] i a [j] en el cas de grups de parlants

d'edats diferents (vegeu taula de la p. 301). Cal tenir present en aquest sentit que una xifra mitjana és poc representativa d'una població mostral de dades si aquesta és molt variable. En resum, l'anàlisi de significacions atorgaria encara major validesa a les tendències ben observades en el llibre.

Cal regraciar Lídia Pons per haver adjuntat els resultats numèrics de l'enquesta, que també podrien haver estat inclosos en un o més apèndixs. Aquesta relació possibilita que el fonetista investigui els factors contextuals que incideixen en l'aparició d'una realització fonètica determinada; és el cas, per exemple, de la relació entre l'ensordiment de l'africada palatal sonora i la posició que aquesta consonant ocupa en relació amb l'accent de mot. Resulta informativa la munió de transcripcions fonètiques, que permeten de verificar altres aspectes fonètics sotmesos a variació com la realització de les vocals mitjanes ([e], [ɛ]: *consell, ventrell*; [e]: *llengua*). Trobem dades de variació sobre la realització d'alguns grups consonàntics (per exemple, els grups intervocàlics interiors de mot *ks* i *gz*) que l'autora ha tractat amb precisió en estudis previs.

Hem de congratular-nos per aquesta magnífica aportació als estudis de dialectologia i sociolingüística catalana. Esperem que estudis posteriors permetin de determinar si la situació descrita per Lídia Pons és aplicable a altres poblacions del dialecte. Treballs de lingüística social d'aquestes característiques faran possible de determinar els grans trets fonètico-fonològics del català que hom parlarà en el futur; és responsabilitat nostra assegurar que aquests estudis es portin a terme.

DANIEL RECASENS I VIVES

RIUS, Mercè: *La filosofia d'Eugeni d'Ors*, Barcelona, Curial, 1991 («Biblioteca de Cultura Catalana», 70).

El llibre del qual ara emprenem el comentari, com la seva autora comença per assentar, és un text estrictament filosòfic. No hi ha, com l'extensa i vària obra de l'Ors convida a desenrotllar, ni excursos biogràfics ni cap comentari específic sobre la seva literatura. Tampoc no conté cap exposició del «cas» que el va fer canviar de llengua. Quatre-centes quaranta-dues pàgines de filosofia, atapeïdes, implacables, amb la densitat que resulta d'encloure tota l'obra del filòsof, vista en el seu desplegament històric i no en recerca de l'evolució —si és que n'hi hagué— del seu pensament. L'autora, ultra l'obligada extensa bibliografia, fa ús de l'obra publicada del Pantarca, tant de l'escrita en català, com en castellà com en altres llengües, sense oblidar la narrativa i la dramàtica, amb un cert deteniment en les Glosses (les del *Glossari*, del *Nuevo Glosario* i del *Novísimo Glosario*), de fet, sobretot les del *Glossari*, obra periodística d'opinió «elevada». De tot en treu la nervadura filosòfica, amb una pruïja de rigor tècnic que alhora dóna proves d'un gran respecte pel «sistema» del filòsof estudiat, un respecte que en tot moment i per damunt de tot

vol ser-li fidel, sigui quin sigui el judici personal de l'estudiosa sobre la filosofia de l'autor i sobre les relativament freqüents mostres «peculiars» de la seva personalitat. Que el seu respecte, probablement influït per un dels filòsofs actuals que sintonitza més amb l'Ors, almenys en les «maneres», no significa admiració, ho revelen alguns esbossos de crítica –i certes ironies– que Mercè Rius apunta en determinats moments.

Sobretot és revelador el seu «Parèntesi abans de començar», en què, de manera molt personal, sosté que el classicista Eugeni d'Ors fou, en realitat, un «romàntic com tothom». Ho fa perquè abans d'esdevenir el Glossador i a punt d'acomiadar-se'n, el filòsof idealista de l'ordre, l'autoritat, la civilitat i la Ciència de la Cultura, escriu uns textos (*La fi d'Isidre Nonell, La verdadera historia de Lidia de Cadaqués* i l'*Oració a Madona Santa Maria*) on es rabeja en el món de l'irracional, usant, a més, un llenguatge manifestament culterà. Que aquest judici tingui una especial «coloratura» psicoanalítica, no fa més que refermar el que explícitament apareix com a intuïció paradoxal d'una estudiosa que no es mou ni es vol moure ni un mil·límetre del designi classicista del seu objecte d'estudi.

Com és sabut, i l'autora del llibre remarca més d'un cop, la filosofia de l'Ors, tot i la seva vària extensió i els recursos literaris, és o vol ser sistemàtica. Tanmateix el mètode expositiu que Mercè Rius usa no s'atén a l'ordre virtual o real del sistema del filòsof, sinó que es desenrotlla per temes fora d'estructures que a grans trets corresponen als títols majors del seu llibre, «L'Imperi», «La raça», «L'obra ben feta», «L'estil» i «La forma». En termes generals, en els primers capítols inclosos en els títols majors, l'autora segueix l'ordre cronològic de les reflexions del filòsof quan feia de Glossador en llengua catalana a les pàgines de «La Veu de Catalunya» i en les seves publicacions coetànies. I aquí cal subratllar una de les característiques fonamentals del fer de l'autora. Les seves reflexions, aparegudes en relació amb el comentari diari del pensador en funció de periodista, es manifesten en ocasió dels estímuls de l'actualitat cultural, política, ètica o social que aquell glossava i sobre els quals feia la seva remarca filosòfica. La nostra estudiosa amplia, detalla, raona, justifica o critica aquests complements filosòfics del pensador-periodista, aportant-hi el coneixement de la seva obra posterior, de manera extensa i rigorosa, però obligadament dispersa. En els títols majors següents del llibre, la temàtica filosòfica que l'estudiosa desenvolupa, relativa cronològicament a fases més avançades de la vida de l'autor, ja no depèn o depèn menys de les ocasions circumstancials en què el filòsof es trobava, és a dir, és ja més cenyidament i atemporalment filosòfica. Però tant en aquesta temàtica com en la que apareix en les glosses més rigorosament periodístiques, l'autora es manifesta amb una abundància de comentaris, desenrotllaments i ampliacions expositives literalment extraordinària. Aquesta extensió dispersa no arriba a confusió, perquè l'autora és una investigadora filosòfica eminent, però l'absència d'ordenació sistemàtica arriba a nivells molt alts. Aquest savi desordre acusa també una febre meditativa no controlada fins i tot temàticament, que es tradueix, des del punt de vista del lector que vol

informar-se i pensar, en una constant i desorientadora absència d'ordenació didàctica. És clar que les ambigüitats, rectificacions i evanescències de l'Ors en bona part obliguen a la ziga-zaga i al salt, si és que hom vol seguir-lo com ella fa. Cal subratllar, però, que la lucidesa de les seves anàlisis i l'ús adequat de la seva preparació filosòfica adveren la presència d'un talent de pensador, diguem-ne, de raça. Però talment el novel·lista dotat que en les seves primeres novel·les es deixa guanyar per la fluència de la seva capacitat creadora, la nostra estudiosa manca, en aquest moment històric, de la contenció indispensable que limiti i/o ordeni la seva facúndia meditativa, i la seva obra, magnífica de poder filosòfic i de saviesa, ens situa en l'agredolç de «l'enyor del demà», que veurà, sens dubte, la seva obra madura.

Podem justificar, fins on resulti possible, aquestes assercions, posant l'exemple del que ocorre en el primer dels seus grans títols. Com ja hem dit, aquest s'anomena «L'imperi» i se subdivideix en quatre capítols. Ara bé, en el segon —tant se val aquest com un altre— l'autora s'ocupa del que és l'Estat per a l'Ors, de Catalunya —la dels seus temps de catalanista—, de l'autoritat que Catalunya posseeix pel fet de ser «creadora, viva i activa». Passa immediatament a parlar de la primera Gran Guerra —un tema que regirava l'Ors—, del proletariat, de l'ordre que l'Ors li reclama, dels socialistes, enfront dels quals preconitzava aleshores un sindicalisme revolucionari, que admet com «a tradició vindicada clàssica» i que més endavant refusa. El capítol acaba parlant de l'imperi i de l'imperialisme, segons la particular concepció de l'Ors, i evocant la seva abrandada defensa del monolingüisme català en oposició al bilingüisme. És evident, segons mostra aquest exemple, que el mètode de l'estudiosa no té res de sistemàtic.

Tanmateix, salvant les apories del mètode, si hom va descobrint, aplegant i cenyint de l'extens contingut de l'obra tot el que és susceptible d'ordenació sistemàtica, podrà isolar rigorosament, no ja les línies mestres, sinó el teixit sencer del pensament de l'Ors en la seva consistència fonamental. Aquesta consistència, a desgrat del temps que separa l'Ors del *Glossari* del de la Càtedra de Ciència de la Cultura en la seva vellesa, constitueix per a l'autora la prova que el personatge estudiat és, per damunt de tot, un filòsof, no un periodista, un escriptor, un orador, un home d'acció o un polític. La seva obra narrativa i dramàtica pensa que val, com en els mites de Plató, a títol d'al·legories del seu pensament. Més encara, que aquesta és la intenció deliberada de l'Ors. L'obra estrictament assagística, la clarament estètica i la literària entén que reverteixen sense violència al seu pensament de filòsof. Tampoc el seu canvi de llengua i de país a servir, no modifiquen ni alteren una obra de pensament que flueix d'una ment guiada des de la jovenesa per una tria idealista de pensament, curiosament invariable. Com ja digué Joan Fuster i Mercè Rius recull, la ruptura de l'Ors amb Catalunya es limità a un canvi d'estratègia: defensar el mateix des d'una altra perspectiva.

Aquest filòsof que per a Mercè Rius és l'Ors, potser guanyà la partida a totes les altres possibles qualificacions, perquè ell s'hi considerava en grau màxim, al costat dels més grans de la història, i així tot el que escrivia col·laborava inevitable-

ment a forjar el seu sistema. S'inventà un idealisme d'ambició il·limitada com el de Hegel, que alhora vol ser més creatiu que el de Plató. L'anomenà Ciència de la Cultura, una deu de pensaments descobridors d'idees i categories i assentadores d'uns nous primers principis. Així com Aristòtil ideà el seu *Organon* i Bacon el *Novum Organum*, l'Ors té a disposició de la humanitat culta un *Novissimum Organum* —que és una proposta, no un llibre—. En comptes del principi de no contradicció i el de raó suficient, el *Novissimum Organum* presenta el de figuració i el de funció exigida, ambdós fruit de la intel·ligència, facultat humana de més abast que la raó. Aquesta actua amb un discurs temporal i la intel·ligència se n'emancipa i constitueix el mitjà descobridor d'allò que fonamenta tota la filosofia del Pantarca: les Idees, l'articulació de les quals orienta el seu idealisme.

Les Idees són unes entitats culturals que ni es creen ni s'anihilen, *són*. Constitueixen unes entitats estructurades, universals i eternes, que en l'Ors no regnen en cap cel filosòfic i l'ésser humà recorda en percebre les coses, sinó que intemporalment gaudeixen d'una propietat creadora: dotar de realitat l'aparença de les coses, és a dir, proveir-les de forma, una forma heretada del pensament aristotèlic, que en l'Ors confereix existència. Vet aquí com l'Ors aconsegueix *modo suo* solucionar el problema que amoïnava els antics: salvar les aparences. Les coses són, fins a un cert punt, Idees concretitzades. Aquestes són absents en llur universalitat, però presents en la realitat formal de les coses, manifestant, revelant, obertament llur essència.

El pensament de l'Ors s'endinsa en jocs verbals plurisignificatius dels quals la seva prodigiosa inventiva troba sortides que al capdavall, per dir-ho com la nostra estudiosa, resten en malabarismes verbals. Així resulta que l'essència de les coses, totes concretes i en primera instància individuals, posseeixen també una certa universalitat latent. Per exemple, aquest roure, alhora és tal arbre concret i l'espècie general de tots els arbres. La realitat es compon d'entitats que són essència i aparença alhora: Idees presents i absents conjuntament.

D'aquí ve la Idea de *figura*, bàsica en l'Ors: les essències-formes aconsegueixen la realitat de *figura*, si ens adonem que la síntesi de la presència de la Idea en elles i de la seva absència en tant que Idea pura universal i eterna, configuren aquelles essències en una mena d'unitat intemporal en acció mútua amb altres essències-figura. Són relacions multidireccionals que no corresponen a la linealitat del temps històric. El principi de figuració, de què hem parlat poc ha, diu que les coses poden ser i no ser alhora elles mateixes perquè són figures lligades a l'entorn, que en certa manera les fa altres. I s'hi lliguen, d'acord amb el principi de funció exigida, segons el qual tot procés o canvi de l'univers no és regit per la relació causa-efecte situada en el temps, sinó que es dóna en figures, cadascuna en funció d'una altra. Les figures són fora del temps en una mena d'eternitat extratemporal. Dins d'elles regna una virtualitat d'estructures ideals que la Cultura descobreix i alhora crea. I en fer-ho, veu que aquest univers de figures, en què l'aparença queda emparada per la Idea, obeeix un Ordre, així, en majúscula, l'Ordre postulat per la Cultura. Si

preguntàvem a l'Ors com s'explica que les figures siguin i existeixin en l'Ordre propi del món de les Idees, i alhora que la Cultura, creació humana, el creï i el defineixi, ens trobaríem amb l'esca de tots els pecats dels idealismes: el subjecte i l'objecte són una mateixa realitat, no dues instàncies oposades. Allò que l'objecte és, en la seva estructura, la ment humana ho configura en la Cultura. «Al principi era l'Ordre», sentencia l'Ors, i la Cultura el restableix.

Tanmateix la història, amb el seu esdevenir empíric, existeix. Mercè Rius en dóna la definició orsiana més destacada de totes les que d'ací d'allà segrega l'autor. La història és l'existència empírica de l'espècie humana, és a dir, la vida dels homes sota les coordenades d'espai i temps. Ara, el caràcter empíric dels fets històrics a títol d'esdevenir en el temps segons el principi de causalitat, ja hem vist que ignora, segons l'Ors, l'acció estructurant de les Idees. Al llarg de la història es repeteixen uns elements constants que posseeixen l'eternitat de la Cultura d'on provenen, però es realitzen en el temps. L'Ors anomena *eons*, terme procedent del neoplatonisme, aquestes constants històriques i els atribueix el caràcter modèlic dels arquetipus platònics. No els coneixem, sinó que els reconeixem, perquè reapareixen a la manera de la versió cíclica de l'Etern Retorn nietzschià, tot i que l'Ors mai no hi al·ludeixi explícitament. Els *eons* retornen rítmicament, enriquits amb un repertori de dominants formals que els diferencien en el que l'Ors anomena estils. L'aparició de les constants històriques són *revelacions*, millor encara, en termes del filòsof, que es considerava fidel al catolicisme, veritables *epifanies*, per exemple, l'Etern Femení i l'Etern Masculí. Aquestes epifanies apleguen sota una mateixa constant diversos estils. Per exemple, el Barroc aplega el Rupestre, el Gòtic, el Rococó i el Romàntic. Però la constant històrica superior en què es manté la «figura» del concret ideal en relació intemporal amb les altres figures, és el classicisme. Originàriament mediterrani, quan l'Ors feia de catalanista, el classicisme és allò que en els temps del Glossari constituí el Noucentisme, orientat a preparar els catalans per al seu Imperi de la Cultura, la cara més noble del qual engrescà els nostres intel·lectuals més purs (l'Obra ben feta, l'Amor a l'ofici, la Continuïtat, l'Esforç, el Rigor metodològic, el «No donar-se mai per satisfet», el «Tenir cura de no fer malbé allò que ja s'ha fet»). L'àpex del Noucentisme-Classicisme és l'arbitrarisme, nom amb què l'Ors designà el poder d'elecció del subjecte, que estableix prioritats i posa ordre en els esdeveniments aliens a ell, conferint-los sentit. És ociós de dir que en el període en què l'Ors anà perfilant a la postguerra civil el seu classicisme en llengua castellana, l'Imperi català de la Cultura mediterrània esdevingué el de la «Hispanidad» (Espanya, Portugal, Amèrica llatina), i el de la «Catolicidad», que trobà que la «Hispanidad» encloïa. Les Idees eternes i universals del seu idealisme modificaven així la seva aparició històrica, i totes les tombarelles verbals amb què el Pantarca pretenia salvar aquella eternitat, apareixien cada cop més com el fruit d'un enginy fèrtil, retòricament ambigu, reduïble sense a penes residu a ideacions estrictament singulars de l'home concret anomenat Eugeni d'Ors, inserit en una determinada circumstància històrica.

El mateix podríem dir de l'ambigüitat fonamental del seu concepte de Raça i de la volubilitat amb què s'afirmà revolucionari en sintonia amb el sindicalisme ibèric, això sí, sotmès a Ordre i raó, coincident aviat amb l'acceptació de la violència, a la manera d'un Georges Sorel, i derivant després cap al refús total de tota revolució, abraçat a un Ordre presentat com a Idea. De fet, aquest Ordre Ideal acabà defensant un règim en què el parlamentarisme i el constitucionalisme són considerats vies estèrils, el sindicalisme s'organitza corporativament i cal que hi hagi una autoritat monàrquica que coroni l'imperi com la cúpula corona «les línies estructurals d'un edifici i d'una societat»; un règim, que en els temps més fanatitzats de la guerra civil espanyola, si no impulsat per l'«Ordre Cultural» de l'Ors, comptà almenys amb la seva aquiescència i desembocà purament i simplement en un feixisme *modo hispanico*.

D'aquest virtuosisme verbal, doll incessant en un autor obstinat a justificar filosòficament les seves ideacions i a multiplicar unes Categories que deia extreure de les anècdotes, n'és un exemple revelador la seva angelologia. Bé que, tot i la gresca de la majoria dels comentadors, l'angelologia orsiana no és cap excentricitat histriònica, les diferents versions en què és presentada revelen aquest caràcter de joc verbal pluralment ambigu en què es mou la seva Ciència de la Cultura. Ell mateix reconegué que aquest ésser o idea de la seva angelologia, mena de *daimon* socràtic en simbiosi amb l'àngel de la confessió catòlica, era ben poc creïble quan en el *Novísimo Glosario* escriví: «lo que es en lo angélico, no pican». En relació amb la seva concepció de l'ésser humà, sosté que la personalitat o nucli del jo espiritual que per a l'Ors consisteix en la llibertat íntima de la persona, és l'Àngel Custodi, un Àngel de la Guarda que baixa de la regió de les Idees subsistents, assumeix l'individu humà i el dota de vocació o destí. Però des del punt de vista dels estils que dominen formalment les constants històriques fa poc al·ludides, la creació constant de Cultura en què aquells estils consisteixen és també l'Àngel, un arquetipus, un símbol al fons del qual hi ha una realitat extratemporal, una selecció creadora de la norma, una incidència de l'eternitat en la història encaminada per la Cultura a potenciar l'aparició d'una Ciutat de Déu de neta inspiració augustiniana segons la Idea reguladora d'un imperialisme que pressuposa la solidaritat espacial i històrica amb tots els ciutadans del planeta.

Creiem que no és ociós, en aquest punt, fer ressaltar que, tot i la superestructura filosòfica apuntada, hi ha en l'angelologia orsiana, com diu Mercè Rius, «una inquietant retirada al misticisme», caient que es fusionà indigestament amb la política, en la fórmula de jurament sobre els Evangelis en què el Pantarca demanava als acadèmics de l'«Instituto de España», en ple franquisme: «¿Juráis a Dios y a los *ángeles custodios* servir perpetua y lealmente *al* de España... en su continuidad representada por el Caudillo, servidor de nuestro pueblo?» (Fem constar que aquesta anècdota no l'espigolem del llibre de l'autora, oposada, com ja hem dit, a tota derivació que impliqui referència a la conducta política del seu objecte d'estudi.)

Ens sembla que el present comentari a un llibre important com és el que Mercè

Rius ha escrit sobre la filosofia de l'Ors no necessita més desenrotllaments esquemàtics dels molts altres temes del seu idealisme, com, per exemple, l'estètica neoclàssica, la filosofia de l'home que treballa i juga, i la seva concepció de les ciències, en especial la física i la biologia. N'hi ha prou, per a resumir el judici sobre el seu text, a subratllar que qui vulgui resseguir-los sense omissions trobarà en el llibre de l'estudiosa les informacions que necessita, feta la salvetat que hem dit al començament sobre les apories del seu mètode. Els valors autèntics del pensament de l'Ors, com, per exemple, la seva clarividència en l'avaluació de la pintura (probablement la seva veritable especialitat), hi apareixen alliberats de l'esforç interpretatiu a què comunament l'obliguen la fluència incessant, els envitricolls i l'abundor al·legòrica habitual en les subtilitats de l'autor. Que en aquesta abundor de jocs de llenguatge hi hagi troballes fecundes, intuïcions agudíssimes i associacions sagaces que mereixen l'atenció de tot estudiós competent, és el premi que la creativitat de l'autor aconsegueix i que la investigació implacable de Mercè Rius posa al descobert. En resum, encara que no disposem de l'edició crítica de l'obra completa de l'autor de *La Ben Plantada*, ens sembla fora de dubte que tot estudi que aspiri a la màxima plenitud de coneixement de la persona i l'obra del Pantarca quan aquella edició crítica hagi vist la llum, trobarà en aquest riquíssim i penetrant text de l'autora una informació-interpretació del més gran valor, un servei filosòfic de la més exigent qualitat.

Volem remarcar també la rigorosa cura a què el català del llibre ha estat sotmès, mèrit poc freqüent en les publicacions nostrades de filosofia, que honora el text de l'autora i en fa un model que voldríem que fos imitat en el futur.

ALFRED BADIA

VIDAL DE BESALÚ, Ramon: *Obra poètica*; Anònim: *Castia gilós*, edició a cura de Hugh Field, 2 vols. Barcelona, Curial, 1989 i 1991 («Autors Catalans Antics», 7-8).

Després de l'edició de les *Razos de trobar* a càrrec de John Marshall (1972), era evident la necessitat d'una edició moderna de l'obra poètica de Ramon Vidal de Besalú. Les edicions amb què comptàvem eren centenàries i parcials («Abril issia», Bohs 1904; «So fo e·l tems», Cornicelius 1888). Hugh Field, que ja va editar «Abril issia» el 1971, ofereix ara el text crític integral del corpus poètic del trobador, establert a la vista de tots els testimonis conservats.

El primer volum conté una introducció general a l'obra i a la figura de l'autor (ps. 9-50), juntament amb l'estudi d'«Abril issia» (ps. 50-61) i «So fo e·l tems» (ps. 61-115) i l'edició del primer dels textos (ps. 140-285). El segon volum inclou el text de «So fo e·l tems» (ps. 6-173) i l'estudi i edició de «Plazens

plasers» (ps. 177-190) i de *Castia gilos* (193-265). Un glossari i un índex toponomàstic complementen el conjunt, on es troba a faltar una bibliografia.

La longitud dels textos editats i la dificultat que comporta destriar la transmissió manuscrita de «So fo e·l tems» explica en part la restricció de l'estudi pròpiament literari. Les mancances en aquest sentit, però, també obeeixen al fet que l'autor sembla atent sobretot a aquells aspectes de cada peça que guarden relació amb una intenció subjacent: establir de nou l'autoria dels textos.

L'edició presenta graus de dificultat variable. «Abril issia» i *Castia gilos* només s'han conservat en el ms. R, mentre que la tradició manuscrita de «So fo e·l tems» és molt més complexa. Field n'ofereix un nou *stemma*, diferent del de Cornicelius, sobre el qual fonamenta la interpretació i l'atribució del poema, ja que les branques coincideixen amb les tres redaccions que hi descobreix.

L'establiment ortodox de l'*stemma* de conjunt és d'entrada problemàtic, ja que els manuscrits contenen diferents fragments del text i mai no coincideixen els sis alhora. D'altra banda, el criteri amb què es llisten les lliçons divergents dels manuscrits crea confusió: no hi ha una classificació qualitativa dels errors, sinó que s'agrupen les variants indiscriminadament segons el nombre de testimonis, de manera que, en lloc d'errors comuns, ens trobem amb llistes d'errors singulars i variants equipolents. Com que tampoc no hi ha cap conclusió general de la *recensio*, fora del mateix dibuix de l'*stemma*, el lector en el fons es veu obligat a refer-ne el procés constitutiu. Tot i això, pot deduir-se de les dades proporcionades que, efectivament, L i N tenen un antecedent comú (un error conjuntiu al v. 639 els separa d'a_1 i R), contràriament al que establia l'*stemma* de Cornicelius. També és possible provar l'existència de z, gràcies a la llacuna de L, N i R als vs. 344-374, així com el fet que no depèn de r (errors separatius als vs. 313, 319 i 476).[1] En canvi, les relacions en el pla intermedi no semblen demostrables amb la informació que se'ns ofereix.

A l'hora d'editar, però, Field opta per una solució de compromís: el text segueix l'*stemma*, però prescindeix del ms. R, el text del qual reprodueix acarat. El motiu d'aquesta decisió és enraonat: encara que R innova en un grau extrem (de fet, segons l'editor, es tracta d'una última redacció), és l'únic testimoni dels vs. 806-1315.

L'estudi comença amb un capítol biogràfic. A més de destriar la identitat del nostre Ramon Vidal entre els seus descendents i homònims, Field hi reprodueix l'única referència no literària conservada: un document notarial del 1216, relatiu a la venda d'unes propietats, on Ramon Vidal signa com a testimoni. El document no ajuda a establir la seva condició social (en aquest aspecte, Field es refia dels detalls continguts en els mateixos poemes: Ramon Vidal havia estat un «recitador», I,

1. Que apareix com a v. 471 a l'apartat 5.3.1, I, p. 74. La citació de la qual forma part abraça els vs. 469-479. Hi ha alguns altres errors tipogràfics que dificulten la lectura d'aquest apartat, per exemple, a la p. 71, la rima falsa d'N és als vs. 25-26 i a la p. 74 on diu R *leuchier*, hauria de dir N *leuchier*.

p. 9) ni a datar els poemes,[2] però vincula el trobador amb Besalú. Pel que fa a l'activitat poètica, Field conclou que la major part del corpus s'ha perdut, basant-se en l'inventari de Copons i en Francesco Barberini (també dedica nou pàgines a considerar la possibilitat de prosificacions sobre poemes perduts de Ramon Vidal, tot i que Field mateix no hi té cap fe).

Com ja s'ha advertit, l'objectiu primordial de l'estudi de l'obra és establir de nou el corpus poètic de Ramon Vidal, ara reduït a tres peces: «Abril issia», «Plazens plasers», i una part de «So fo e·l temps». Així doncs, Field no tan sols rebutja les atribucions de peces líriques a Ramon Vidal, especialment les del manuscrit C, com ja havia indicat Marshall (*Razos*, p. lxvii, nota 2), sinó que també considera *Castia gilós* com una falsa atribució, en aquest cas del ms. R.

Els arguments adduïts en el cas de *Castia gilos* són d'ordre divers i opinable. Segons Field, no s'adiu estilísticament a l'obra de Vidal (per exemple, no insereix citacions), ni amb les referències «autobiogràfiques» d'«Abril», ni amb la moral propugnada per «So fo». D'altra banda, prenent l'ús del passat com a recurs retòric, Field situa la història a la cort d'Alfons VIII de Castella i la considera una burla d'Alfons I de Catalunya i d'Aragó, identificat amb «Amfos de Barbastre». Aquesta lectura faria políticament inversemblant que l'autor fos català. Només conjecturalment, Field suggereix l'autoria de Raimon de Miraval, a qui atribueix, com veurem, la primera part de «So fo». Potser s'ha de fer notar que aquesta anàlisi (com la de «So fo», a la qual em referiré més avall) reposa en els referents reals que Field hi identifica, mentre que l'apartat dedicat a la «tradició temàtica» (ps. 195-196) és gairebé inexistent.

La dansa «Plazens plasers» queda, en canvi, incorporada al corpus vidalià. L'atribució es fonamenta en la seva situació en el manuscrit 239 de la Biblioteca de Catalunya: entre les *Razos* i la *Doctrina de compondre dictatz*, i copiada a ratlla seguida sense cap signe de puntuació que la separi del primer tractat. Field també considera possible que Ramon Vidal escrivís la *Doctrina* (II, 187, nota 16), refutant, com en el cas anterior, l'opinió de Marshall.

L'anàlisi en conjunt de la poètica de Ramon Vidal i la seva influència se centra exclusivament en la tècnica versificatòria i la pràctica d'inserir citacions a les *novas*. Field creu que tots dos aspectes poden haver incidit en poetes posteriors (però les referències de les ps. 47, nota 1, i 50 són insuficients) i especula si Ramon Vidal pot ser-ne l'inventor. No es té en compte, però, l'ús de citacions a la lírica trobadoresca i dels *trouvères*, ni s'exploren altres aspectes de la tradició: per exemple, la dramatització d'escenes i personatges de la lírica. En aquest sentit, Alfred Monson apunta que l'*ensenhamen* i altres gèneres més o menys narratius han evolucionat

2. L'única peça datable és «Abril issia» (I, ps. 54-61), per a la qual Field dubta entre 1209 o 1213. L'única raó que li impedeix decantar-se per la primera data és la incompatibilitat amb la citació de «Per solatz revelhar» de Guiraut de Bornelh. L'edició de R. V. Sharman rectifica la datació del poema (*The cansos and sirventes of the troubadour Guiraut de Borneil*, Cambridge University Press, 1989, p. 2, nota 6, i ps. 20-21 i 467-473) i facilita, per tant, la d'«Abril issia».

des de la *canso* a través d'*amplificatio* (*Les 'Ensenhamens' occitans*, Paris, Klincksieck, 1981, ps. 66 i 86). El mateix Field (p. 15, i Monson, p. 86) esmenta que «So fo e·l tems» és una *amplificatio* d'un debat; en la mateixa línia, Alberto Limentani ha descrit la part narrativa com una mena de *razo* en relació a les citacions (*L'eccezione narrativa*, Torino, Einaudi, 1977, p. 57).

La falta de dimensió literària condiciona la lectura dels textos. Field no considera els diferents nivells que formen l'estructura de nines russes d'«Abril issia» i «So fo e·l tems» (i també *Castia gilos*), especialment elaborada en el primer, on la capa més externa constitueix un *ensenhamen*. Limentani (ps. 50-57) analitza la implicació d'aquesta estructura en la funció del jo i la seva memòria com a font d'autoritat. També mostra com aquesta estructura emfasitza el paper dels mecenes (en tots dos casos apareixen a la part central de l'estructura concèntrica) i ho justifica a través del concepte moral de la literatura de Ramon Vidal (que comparteix amb Guiraut de Bornelh), ja que els nobles i protectors són els pilars d'aquest codi moral (a «Abril issia» hi ha també una llarga llista lloatòria de nobles i dames). Així explica també l'aparició freqüent de joglars, ja que tenen una funció didàctica com a canal difusor del codi cortès, i aquesta difusió és la finalitat última de l'obra de Ramon Vidal.

L'anàlisi de Field, en canvi, afirma la inexistència d'una estructura formal coherent a «Abril issia» i estableix com a centre del poema una *translatio* social i de valors morals des de l'Occitània cap a Catalunya (I, p. 13), o bé la vaga unitat de l'ésser humà i els «processos canviants de la ment d'un home» (I, p. 52). Tot i destacar la importància de *noble cor*, *sen* i *saber* (les tres qualitats essencials en el discurs del delfí, represes per Ramon Vidal), i apuntar que la discussió incorpora la relació entre els «artistes» i el públic, o els patrons (el delfí respon des del segon punt de vista i Ramon Vidal des del primer), Field desaprofita aquestes implicacions en benefici d'una interpretació psicologista dels personatges.

D'altra banda, a pesar de discutir l'adequació general d'«Abril issia» al gènere de l'*ensenhamen* (ps. 51-54), es troba a faltar el marc específic de la controvèrsia sobre els termes trobador i joglar, que culmina a la famosa *Supplicatio* de Guiraut Riquier (vegeu el resum d'Elena Landoni, *La teoria letteraria dei provenzali*, Firenze, Leo S. Olschki, 1989, ps. 139-153). Malgrat el sentit pejoratiu que el terme joglar havia adquirit, i contra les queixes d'altres trobadors, Ramon Vidal escriu en defensa de la dignitat de l'ofici, presentant-se no com a joglar, sinó com el mestre de l'*ensenhamen*, una autoritat equiparable a la del delfí. L'èmfasi en la dignitat professional explica que l'*ensenhamen* se centri en consells de caire pràctic més que no pas en el repertori del joglar, contràriament a la majoria de peces anàlogues; per la mateixa raó, el marc narratiu assumeix que el joglar ja és prou instruït en aquest terreny quan ens detalla el seu *curriculum vitae*. Hi ha, doncs, una lògica interna al poema que Field negligeix en destacar la profunditat psicològica dels personatges. No té en compte, per exemple, que en el cas del joglaret l'element

biogràfic principal té una altra funció: el seu pare, esmentat sovint, és l'origen de la seva tria professional i també el referent que concreta quins eren els bons temps de la cortesia. Fa de referent tant del contingut pràctic com del moral, que es fonen a l'*ensenhamen*.

L'estudi de «So fo e·l tems» es ressenteix d'unes limitacions semblants. Field hi reconeix la presència dels mateixos valors morals d'«Abril issia», per bé que ara aplicats a l'amor. Aquest discurs porta novament a una interpretació estrictament biografista: se'ns presenta el text com un debat en tres parts, centrat en un conegut episodi de la vida (o la *vida*) de Raimon de Miraval, presumpte autor de la primera versió. Ramon Vidal només seria llavors l'autor de la segona (vs. 726-1432) i el de la tercera (amb un *terminus a quo* el 1252) quedaria en l'anonimat. Cada versió prendria, doncs, l'estat anterior del poema com a punt de partida i canviaria el desenllaç del problema de casuística cortesa que s'hi debat.

Per tal de fonamentar aquesta hipòtesi, Field presenta una col·lecció de textos inspirats pel mateix episodi i dues tençons sobre casuística cortesa: una entre Miraval i Aesmar i l'altra entre Hug de Mataplana i *Tostemps*. La primera tençó serveix a Field (I, p. 113) per considerar que «la qüestió abstracta ha esdevingut un cas hipotètic amb una aplicació concreta (i dolorosa)» per a Miraval, mentre que a partir de la segona estableix la identitat entre Miraval i *Tostemps*. L'autoria d'aquest, doncs, reposa en els següents fets: el trobador va participar en tençons sobre casos assimilables a la seva «història real», tal com l'expliquen les *razos*; va emprar el pseudònim *Tostemps*; va escriure *novas* (segons el testimoni de Barberini i de les *razos*); i la part atribuïda de «So fo» acaba amb el sintagma «...per toç temps» (v. 725).

Ara bé, amb independència del grau de convenciment que inspirin aquestes consideracions, la lectura del text no es pot reduir a l'expressió d'uns sentiments reals. Les diferents posicions davant del problema casuístic haurien de justificar-se en base a les diferents concepcions del codi cortès. Es pot recordar en aquest sentit la dialèctica entre els *ensenhamens* d'Arnaut de Mareuil i de Sordel (Monson, p. 89). D'altra banda, l'ús mateix de citacions trobadoresques convida a jutjar el text en aquests termes, pels quals alguns parlaments de les dames prenen el to d'un *ensenhamen*. No cal descartar l'autoria de Raimon de Miraval per rastrejar els referents del debat, presents de fet en l'obra del mateix trobador (cf. L. T. Topsfield, *Troubadours and Love*, Cambridge University Press, 1975, ps. 219-237). Semblantment, i en relació a la sentència, convindria contrastar el que es diu a II, 128, nota 350, amb textos com ara *Le jugement d'amour* (E. Faral, *Recherches sur les sources latines des contes et romans courtois du Moyen Age*, Paris, Champion, 1913, ps. 191-303) i la tradició de debats femenins sobre cavallers o clergues com a amants, i sobretot els gèneres de debat trobadorescos amb apel·lació final a un jutge (en aquest sentit, Monson, p. 97, compara la discussió central de la *Cour d'amour* amb «So fo e·l tems»).

És, doncs, la confiança que Field atorga als textos, en tant que resultat imme-

diat i sincer d'unes circumstàncies reals, el que, paradoxalment, l'impedeix d'explorar-ne la historicitat que tan afanyosament documenta. Aquesta consideració, però, no ha d'impedir de valorar els volums de Hugh Field com una de les majors aportacions recents al camp tan desatès dels trobadors catalans tardans. En definitiva, és gràcies a la seva edició que ara serà possible de progressar en l'estudi de l'obra de Ramon Vidal i explorar-ne nous aspectes.

MIRIAM CABRÉ

WITTLIN, Curt: *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991 («Repertoris de la Secció Filològica», 1).

L'Institut d'Estudis Catalans, amb la col·laboració de la Universitat de Saskatchewan, ha editat el *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*, treball amb el qual Curt Wittlin ha obtingut el premi «Lluís Nicolau d'Olwer» de 1989; aquest volum és el primer d'un conjunt de repertoris de propera aparició.

L'objectiu de Wittlin és recollir i analitzar un fenomen habitual en les traduccions medievals: un mot en la llengua original és traduït en la llengua receptora amb una expressió multinominal o un grup de sinònims; així, per exemple, el terme llatí *dilectio* es tradueix per «gràcia i caritat». Aquestes expressions multinominals apareixen en totes les èpoques, i no tan sols en traduccions: les trobem en trasllats del grec al llatí en la Roma clàssica, amb Ciceró com a protagonista destacat; mots del llatí clàssic s'acompanyen de sinònims en llatí vulgar i es barregen amb paraules mig llatines, en textos del segle V al VIII; en traduccions llatines d'obres catalanes, com ara l'*Art major de predicació* de Llull, a un mot català sol correspondre un grup de mots llatins; a l'Europa medieval, en documents legals llatins, mots vulgars són glossats amb expressions multinominals, etc...

En bona part dels casos aquests fets s'expliquen perquè alguns binomis i grups han esdevingut fórmules; i en les traduccions es tracta de solucions semblants per a un problema comú en totes elles, que és el de la no correspondència exacta entre els significats de mots de llengües diferents, per la qual cosa sorgeix la necessitat d'acompanyar neologismes i termes d'una certa complexitat o novetat amb una explicació amb paraules que resultin conegudes als receptors. Normalment s'empraran expressions multinominals que combinaran un neologisme i un mot tradicional de sentit més o menys aproximat.

El volum que comentem, en una introducció molt completa i rigorosa, estudia l'origen i la tipologia dels grups multinominals, amb una extraordinària generositat d'exemples. A la segona part hi ha el *Repertori*, en el qual s'ordenen (ben indexats) uns 13.000 exemples de grups de sinònims i expressions multinominals,

acompanyats de la paraula que tradueixen, sorgits de la comparació d'un centenar de traduccions catalanes amb els seus originals en llatí (els més nombrosos), castellà, provençal, francès o italià.

A partir de l'estudi de Wittlin, que també repassa la situació a França, Itàlia, Castella, Alemanya i Anglaterra, es veu com l'ús d'expressions multinominals esdevé un procediment corrent entre els intel·lectuals medievals europeus, cosa que pot tenir l'origen en la freqüent aparició de grups d'aquesta mena en diversos àmbits, on es troben sovint lligats uns determinats mots: en els textos jurídics, amb acumulacions de termes propers, gairebé sinònims, a fi que s'evitin en la mesura del possible les ambigüitats; en el llatí bíblic i litúrgic: Wittlin localitza a la *Vulgata* nombrosos grups de sinònims que es repeteixen en d'altres obres; en les glosses interlineals o marginals dels textos, que aclareixen un determinat concepte; en comentaris escolars, on el mestre, quan vol explicar un mot, utilitza sinònims en llatí o en d'altres llengües; en diccionaris i glossaris, en què freqüentment un mot és explicat només amb algun terme equivalent; en construccions d'oracions paral·leles i amb similicadències, que inclouen sinònims i antònims que podran acabar constituint una fórmula...

Aquests grups de paraules que solen aparèixer unides són apresos, queden fixats en la ment de l'intel·lectual i esdevenen un tot unitari; el fenomen, en el qual entren en joc tres llengües (llatí clàssic, llatí vulgar i llengües vulgars), és comú a l'Europa medieval, i així Wittlin situa les causes del fet «en la tradició retòrica clàssica, en la universalitat dels textos llatins religiosos i legals, i en la formació idèntica dels mestres i traductors europeus en la *praelectio* escolar» (p. 13); es tracta, doncs, d'una mateixa formació i d'uns mateixos hàbits intel·lectuals dels traductors, tant dels de llengua romànica com els de llengua no romànica, a partir dels quals, gairebé per «reflex», per «automatisme» o per «*déformation professionnelle*» (p. 54), reaccionen davant d'un mot llatí d'una certa dificultat amb dos o tres mots propers que el tradueixen.

Entre el més destacable del *Repertori* hi ha la classificació dels grups de binomis a partir de consideracions lingüístiques, temàtiques i estilístiques, mitjançant les quals s'analitzen les causes que n'expliquen la utilització. En primer lloc s'estudien els binomis deguts, bàsicament, a motius lingüístics: traduccions etimològiques, en què es combinen en el binomi una traducció similar a l'ètim llatí i un mot més corrent en la llengua receptora, de manera que *annihilari* serà «anihilades i tornades a no-res», i *renati* es traduirà per «renats o altra vegada nats» (p. 60); traduccions de superlatius i comparatius, que, tot seguint un hàbit escolar, són traduïts amb dos mots, per la qual cosa *dilectissima* serà «molt amada i molt cara» (p. 62), fet que perdura fins i tot quan ja han entrat en el català les formes en «-íssim», que es continuaran combinant i formant grup amb algun altre mot; traduccions amb binomis que pretenen eliminar ambigüitats en mots polisèmics: un dels dos mots contextualitza el sentit del primer i en delimita i concreta el valor semàntic.

Es pot agrupar un segon conjunt d'expressions multinominals derivades del

contingut del terme a traduir, quan el traductor opta per actuar de manera que elimini obstacles de comprensió al lector: no creu trobar cap mot que correspongui de manera exacta al significat de la paraula original, i un dels camins per superar la situació serà el d'emprar el mateix mot del text original (amb una major o menor adaptació al català) i acompanyar-lo d'una traducció aproximada, introduïda sovint amb «ço és», com ara quan es tradueix *superstitio* per «superstició, ço és lo adevinar i invocacions de l'infern» (p. 68). Un dels casos més interessants és el de la traducció de termes ètics, ja que es reprodueixen en passar del llatí al català medieval els mateixos problemes que es donaven en traslladar termes ètics grecs al llatí: es tradueixen per un llatinisme (precís des del punt de vista semàntic, però no comprensible) seguit d'un altre terme o d'un grup de sinònims. A part d'això, en la classificació de Wittlin s'inclouen també en aquest segon grup els binomis diacrònics (el traductor es val d'un arcaisme que s'assembla al mot llatí, o que forma part d'una fórmula, i el mateix traductor, o un copista en èpoques posteriors, l'acompanya d'una paraula catalana més moderna), i els binomis diatòpics (la combinació de variants dialectals formant binomis és escassíssima).

Finalment, en tercer lloc se situen els casos en què el traductor empra una expressió multinominal per motius d'estil: termes traduïts aplegant un mot amb la negació del seu antònim (variant de l'*amplificatio*); sinònims agrupats per mantenir un ritme determinat; combinacions en què s'afegeix a un monosíl·lab una altra paraula que dóna més èmfasi a l'expressió; ús de fórmules que aparellen mots per motius variats (com «goig i alegria», «oir i entendre», «plants i plors»...). Wittlin entra en el camp semàntic dels sentiments, i compara l'ús d'expressions multinominals i acumulacions de sinònims al *Tirant lo Blanc* i a les traduccions: aquesta acumulació es troba en tota la literatura europea, i de manera notable en els autors catalans del XV (s'amunteguen sinònims per qüestions d'harmonia, de ritme, per aconseguir simetries, paral·lelismes o similicadències, més que per precisar el contingut d'un mot), sobretot en el camp del dolor i de l'alegria.

Queden fora del *Repertori* casos d'expressions multinominals com ara els següents: ocasions en què el traductor o el copista no rectifiquen un error, sinó que, senzillament, hi afegeixen la correcció amb una conjunció; indecisions del traductor, que ignora quin és el mot català equivalent a l'original i ofereix dues possibilitats; estrangerismes (el traductor copia el mot en la llengua original, sense intenció d'assimilar-lo a la llengua receptora) seguits d'una traducció aproximada; calcs d'expressions metafòriques, en què el traductor vol contextualitzar el significat de la metàfora amb l'afegit d'un mot que en faciliti la comprensió.

Més d'una vegada Wittlin comenta la dificultat que hi ha a l'hora d'establir la separació entre els estrangerismes (termes calcats de la llengua original, que per tant s'haurien d'editar en cursiva, i especialment abundants en textos científics i tècnics, com passa avui dia en casos com *cash-flow*) i els neologismes (amb una certa adaptació a la llengua receptora); uns i altres poden anar amb una glossa al

costat perquè són termes nous i de difícil comprensió. Però a mesura que aquests termes es van trobant sense glossa es pot considerar que s'han anat introduint en el vocabulari de la llengua receptora, i que no precisen d'explicació, encara que de fet la glossa pugui o bé aparèixer durant molt de temps per pur costum, o bé no aparèixer perquè s'introdueixi un glossari en la traducció que eviti la necessitat de repetir l'explicació cada cop que surti el terme, com fan Pierre Bersuire, Arnau Estanyol o Alfonso de Cartagena. És molt remarcable el cas dels neologismes de difícil comprensió glossats en la traducció del *De regimine principum* feta al XIV per Arnau Estanyol, i que no cal comentar al 1480, en la revisió del mestre Aleix, que suprimeix les explicacions. Si hom considerés aquesta qüestió (glossa que deixa d'acompanyar un neologisme) en revisions i còpies d'èpoques diverses es podria veure com s'han anat incorporant al lèxic comú molts neologismes.

En l'apartat de l'estudi destinat al tractament dels grups de sinònims al XV (ja hem comentat que Wittlin treballa el cas en el *Tirant lo Blanc*) es mostra com els intel·lectuals en la línia de l'humanisme redueixen els grups de sinònims i cerquen una major fidelitat al text original; entre aquests figura el ja esmentat mestre Aleix, amb unes maneres de fer que s'avancen uns vuitanta anys al que faran a París els humanistes-*rhétoriqueurs*: Aleix elimina grups de sinònims «amb la intenció de donar a cada mot un sentit precís i suficient» (p. 89). No obstant això, al costat d'actituds com aquestes, en el XV augmenta l'ús de binomis en textos originals, on s'aprofiten el lèxic i els procediments dels traductors, que reben una nova forma, com ara la de la subordinació en lloc de la coordinació (és a dir, en comptes de «sol·licitud i cura» trobarem «sol·lícita cura»), o l'ús de la preposició «de» (*senectus* serà «senectut d'antiquitat»); potser el procediment renovador més reeixit dels emprats per traductors i escriptors del XV és el de les construccions de participi (es poden veure les referències a les traduccions de Bernardí de Vallmanya o Joan Roís de Corella), que eliminen la impressió que hom estigui fent la glossa d'un llatinisme: *perseverare* es transforma en «perseverar porfidiant» (p. 85).

En el segle XVI s'observen dues maneres diferents de fer: per una banda copistes i revisors de textos antics (com els de l'edició del *Blanquerna* de Llull i de la *Scala Dei* d'Eiximenis) afegeixen detalls i sinònims als textos; i d'altra banda els humanistes malden per acostar-se més al text original i donar un sentit més precís als mots, encara que també empren sinònims quan han d'explicar en llatí mots llatins difícils. Un detall remarcable és que, de la mateixa manera que en el XIV i el XV els neologismes solen ser llatinismes, en les traduccions del XVI es troben en els binomis neologismes castellans.

A continuació de l'estudi hi ha el *Repertori*, amb els 13.000 exemples (tots amb ortografia modernitzada), fruit de la comparació amb els seus originals d'unes cent traduccions antigues, que van des del segle XIII (la versió de la *Legenda aurea* de Jacobo da Varazze) fins al segle XVI (traducció de Jeroni Conques del *Llibre de Job*); algunes d'aquestes traduccions han proporcionat més d'un miler d'entrades en el *Repertori* (les del *De regimine principum* d'Egidi Romà feta per Estanyol, i re-

visada pel mestre Aleix, i la de Valeri Màxim feta per Antoni Canals). Wittlin també esmenta (ps. 98-100) les traduccions no utilitzades; n'hi ha d'importants, entre elles la de la Bíblia de París, i les de textos científics (com es tradueixen els mots de la Bíblia, «paraula divina»?, com es tradueixen els termes científics?). Aquestes mancances són causades per l'envergadura del treball, que escapa, sens dubte, a les possibilitats d'un sol investigador, i de cap manera no desvirtuen la validesa del recull.

El *Repertori* se centra en les traduccions, però l'estudi dels binomis es podria ampliar a d'altres camps, com el dels textos legals, diccionaris i glossaris, anotacions marginals o interlineals, còpies diverses d'un mateix text, etc. Ja aclareix l'autor, però, que no ha pretès de fer un diccionari de sinònims medievals, i tots aquests casos romanen fora del *Repertori*, que esdevé una eina extremament útil: podem veure com actuen els intel·lectuals davant d'un mot o d'un concepte nou, com el comprenen, com l'adapten, com els nous contactes culturals comporten l'assimilació de termes nous, com alguns d'ells necessiten una explicació, i com es dóna per integrat un terme nou en una llengua; ens podem adonar de l'evolució de les sensibilitats estilístiques, amb les diferents traduccions d'un mateix mot en èpoques diverses; es pot establir la filiació de còpies d'un determinat text amb més elements de judici, si es fa tot considerant els possibles afegits dels copistes en mots concrets en còpies posteriors; es pot definir millor el sentit d'un mot a partir dels termes que l'acompanyen; es poden fer més bones lectures dels manuscrits si hom té en compte el funcionament de les expressions binomials; es pot diferenciar el que és una fórmula binomial del que és creació estilística d'un determinat autor; es pot estudiar la substitució d'unes paraules per unes altres en còpies, edicions i revisions successives d'un text... A més, a part altres qüestions, el *Repertori* és important perquè Wittlin ha treballat sobre com es fan les traduccions en un punt concret, que és el de l'adaptació d'un mot a una altra llengua, la qual cosa pot permetre de concretar i definir més encertadament conceptes com el de la «fidelitat» al sentit i a la lletra de l'original; i es pot obtenir molta informació de la comparació entre les traduccions d'un mateix mot a diverses llengües (quins termes necessiten binomis en cadascuna d'elles?), perquè palesa com es tracten en cada cas els conceptes que s'hi van incorporant.

SANTI PUIG I PLA